

Oostwold

't Mooiste loug van 't haile laand

een arbeidersgezin tussen 1935 en 1945

door Abel Blokzijl

Oostwold, op de achtergrond Wilhelminalaan, 1950

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Zaterdag	6
Zondag	10
Maandag	15
Naar school	19
Hotel "De Witte Zwaan"	22
Logeren bij opa en opoe	26
Boodschappen	28
De veldwachter	32
Rangen en standen	35
De aanzegger	38
Dorpstypen	39
Bekentenissen	42
Lente/zomer	48
De maand augustus was oogstmaand	56
Herfst	58
De huisslachter	62
Winter	64
De pastorie	67
De Nederlands Hervormde Kerk	74
Vervoer	77
Communicatie	80
Correspondentie	81
De oorlogsjaren	82
Bijna elke nacht was het raak	86
De bevrijding	88
5 Mei 1945 bevrijding	90
Om niet te vergeten	93
Het turfschip	94
Ons dorp in geuren en kleuren	98
Kleurrijk Oostwold	101
Geestelijke vorming	105
De landbouw	112
De Oostwolmers	115
Opmaken van de Balans in 2006	117
Oostwolmer volkslaid	124
Bronnen	125
Bedankt	126
<i>Mien loug</i> , gedicht: D.S. Hovinga	127
<i>Grote Huno</i> , gedicht: D.S. Hovinga	128

Oostwold in de periode van 1935-1945

Op 21 november 2000 was ik in Westerbork aanwezig op een lezing van de heer Geert Mak, schrijver van o.a.: "Toen God verdween uit Jorwerd" en "De eeuw van mijn vader".

Hij vertelde, dat er inmiddels al veel is geschreven over de ontwikkelingen in de vorige eeuw, maar dat er eigenlijk te weinig bekend was over het reilen en zeilen van eenvoudige mensen.

Ik heb dat ter harte genomen en ter plekke gedacht: "Dan kan ik dat wel eens proberen". Vandaar.

Abel Blokzijl, Assen, 2006.

Voorwoord

Het dorp Oostwold (Oldambt) waar ik in 1930 ben geboren is nu een zogenaamd slaapdorp. Veel mensen, die hier nu wonen zijn gepensioneerd of verrichten hun werkzaamheden elders. Zo'n 60 tot 70 jaar geleden was dat heel anders. Het hele dorp bruiste toen van activiteit en van leven.

De middenstand bijvoorbeeld was ruim vertegenwoordigd. In mijn geheugen tel ik ongeveer 60 zelfstandige ondernemers: van kruideniers tot fietsmakers en van caféhouders tot turfhandelaren. In het slot van dit boek kom ik daar nog op terug. Twee andere belangrijke bevolkingsgroepen waren de boeren en de landarbeiders. Het was onmogelijk om je als kind buiten de schooluren te vervelen. Er was altijd wel wat te beleven.

Bovendien maakte je, ook als kind, al min of meer deel uit van de dorpsgemeenschap, want iedereen kende iedereen. Dit boek is geboren uit: enerzijds nostalgie, heimwee naar "de goede, oude tijd", en anderzijds de behoefte om zaken vast te leggen van een tijd en samenlevingsvorm, die nooit meer terugkomen. Volledigheidshalve stel ik vast, dat mijn opgetekende waarnemingen zijn gedaan in mijn kindertijd tussen mijn vijfde en mijn vijftiende jaar.

Tot slot: omdat ik veel mensen bij naam heb genoemd zou het mogelijk kunnen zijn, dat iemand zich gekwetst voelt. Het is echter nooit mijn bedoeling geweest om iemand te kwetsen. Indien dit echter wel zou gebeuren dan bied ik daarvoor bij deze bij voorbaat mijn excuus aan. Sommige namen zijn echter verzonnen. Ik heb zoveel mogelijk geprobeerd de feitelijke toestanden weer te geven maar soms – als mijn herinnering wat was vervaagd – heeft mijn fantasie mij een handje geholpen.

Zaterdag

Aan de ene kant leek een zaterdag bij ons op het dorp veel op de andere werkdagen, maar aan de andere kant was er toch een bijzondere sfeer. En die bijzondere sfeer had o.a. te maken met het feit, dat veel werk moest worden gedaan om de volgende dag, de Zondag, de rustdag dus, op een goede manier te kunnen vieren.

Voor de neringdoenden was de zaterdag topdrukte, niet alleen de bakkers, maar ook de groenteboer, de melkboer en de visboer waren actief om hun producten te slijten. In ons dorp van toen –zeventienhonderd inwoners- waren zes bakkers actief, allemaal zelfstandige ondernemers.

Deze bakkers bakten 's nachts hun producten en waren daarna overdag druk doende met het uitventen van het brood. Mijn moeke was consequent klant - bij toerbeurt - van al deze bakkers. Haar sociaal gevoel dreef haar daartoe. De ene week die en de week daarop de volgende. Dit in tegenstelling tot een groot aantal andere dorpelingen. Want je had ook mensen - Gereformeerden bijvoorbeeld - die uitsluitend bij de Gereformeerde bakker kochten. Maar zoals gezegd: mijn moeke niet. In dit opzicht - en trouwens ook wel in andere opzichten - was ze zowel ruimdenkend als koppig. Ze liet zich de mening van anderen of de algemeen geldende normen niet zo gemakkelijk opdringen. Als Berend Groen, namens zijn werkgever Voorthuis, aan de beurt was voor de levering van het brood wipte hij altijd even bij ons binnen en zei dan tegen mijn moeke: "Fennie, zal ik maar even naar boven gaan?" Hij bedoelde dan: zal ik maar even een gedroogd tabaksblad van de zolder halen?

Mijn pa verbouwde zelf - vooral in de oorlogsjaren - zijn tabak voor eigen gebruik en zoals nu bleek ook voor Berend Groen en anderen. Mijn moeke was voor hem altijd tegemoetkomend en zei: "Vooruit dan maar Berend, ga maar gauw". Zoals hieruit bleek gingen de mensen gemoedelijk met elkaar om. De buurtbewoners en andere mensen, die men goed kende, tutoyeerden elkaar.

En zo kon het gebeuren, dat op een zaterdagmiddag niet alleen bakker Berend Groen, maar ook de groenteboer, de melkboer en de visboer zich tegelijkertijd voor ons huis bevonden. De één met een bakfiets, de ander met een motorbakfiets en weer anderen met paard en wagen. Het was een bedrijvigheid en drukte van belang. De huisvrouwen deden de inkopen, maar ook de mannen uit de buurt kwamen op de bedrijvigheid af. De mannen gingen bij voorkeur in de richting van de kar van de visboer. En zo werd menige haring, bokking en makreel verschalkt.

Verse ongepelde garnalen kocht men per kop (een inhoudsmaat) en werden thuis verorberd. Vis was toen een goedkoop product.

Op deze manier scharrelden de buurtbewoners wat om elkaar en door elkaar heen. Er werden grapjes gemaakt, er werd gelachen en de dorpsnieuwttjes werden verteld. Men kende elkaar van haver tot gort. Het

was een sociaal gebeuren. Men hoorde bij elkaar en liet dat ook blijken. Over het algemeen was men goed gemutst, ondanks het feit, dat velen leefden op de grens van de armoede, terwijl anderen die grens al waren gepasseerd. Uiteindelijk leefden we toen in de crisisjaren van de dertiger jaren. Aan de bestrijding van de armoede had men meer dan een dagtaak. Het leven was werken en werken was leven. De crisis en de gevolgen daarvan hadden toegeslagen in praktisch elk gezin. Daardoor was er ook een soort lotsverbondenheid en: maakte men er met z'n allen wat van. Soms was het net of men had afgesproken, dat men zich de opgewektheid en de vrolijkheid niet liet afnemen. Maar soms was men ook, verklaarbaar, somber gestemd. Maar nu stond men vrolijk en lachend rond de viskar van Jurrie Kikker (Jurjen Visscher), want zo werd hij genoemd. Na een week van hard werken was dit een aangename manier van verpozen. Er waren wat plagerijtjes in de richting van de vrouwen en omgekeerd. Aan Jurrie werd omstandig gevraagd hoe het met de conditie van de motor van de motorbakfiets was gesteld. Dat ding -oud en versleten- liet het bij het starten nog wel eens afweten. Maar deze keer, bij het vertrek van Jurrie, startte hij in één keer, onder luid gejuich van al zijn geachte cliënten. Jurrie stak, quasi boos, zijn rechtervuist omhoog en vertrok snel naar zijn volgend verkooppunt. Maar de bijzondere sfeer van de zaterdag had niet alleen te maken met

Huis Hendrik en Fennie Blokzijl aan de Wilhelminalaan

de inkopen die er werden gedaan en de contacten met de leveranciers. Nee, want het hele huis moest op orde worden gebracht, de zondagse kleding moest worden verzorgd en het eten voorbereid. Doorgaans was

mijn moeke de gehele ochtend bezig met het poetsen van de schoenen, het strijken van de overhemden, het braden van het vlees, het verschonen van de bedden en het op orde brengen van de kamer. Schoonmaken en poetsen en tussendoor nog zorgen voor de maaltijd van de zaterdag zelf. Mijn pa werkte ook op zaterdag nog tot twaalf uur bij zijn baas.

Maar na de middag ging hij dan samen met mijn moeke aan het werk rond het huis: het opruimen van de rommel, stoepjes schrobben en het harken van de paden en het zand rond het huis. Het varken, de geit en de konijnen werden afgemest en kregen schoon stro en voer. Maar om vier uur 's middags moest alles klaar zijn. Want om vier uur werd op zaterdag de klok geluid van de Nederlands Hervormde Kerk, de grote kerk. Op zaterdagmiddag betekende dit klokgelui zoveel als: Wij luiden de Zondag in, kom nu maar tot rust, kom tot bezinning; kom tot God. En wij konden de klok goed horen, wij woonden pal naast de grote kerk, tegenover de westgevel. De activiteiten werden gestaakt. Mijn moeke zette de bezem bij de voordeur schuin tegen de muur, ter bescherming van het geschrobde voorstoepje en het geharkte zand rond het huis. Het betekende: niemand mag hier meer over lopen, het moet netjes blijven. De bezem zo schuin tegen de muur was de afronding en de bezegeling van een lange dag ploeteren en zorgen. Vanaf vier uur was het bij toerbeurt je zelf wassen en baden in de tobbe. En dus letterlijk in de tobbe, want een bad of douche hadden we niet. Trouwens ook geen gas en waterleiding. Mijn moeke kookte op butagas en 's winters ook op de kachel. Ze was druk in de weer met het putten van emmertjes water uit de regenbak in het achterhuis.

Ze trachtte zoveel mogelijk warm water te maken in een korte tijd om de volgende bader het tijdelijke verblijf in de tobbe een beetje dragelijk en aangenaam te maken. Na anderhalf uur was iedereen voelbaar en zichtbaar schoon. Mijn huid gloeide nog na. Mijn gezicht glom en de natte haren waren gekamd. Schone kleren aan en klaar was kees. De waterketel begon nu vrolijk te fluiten. "Gaan jullie maar even naar buiten", zei mijn moeke "dan dek ik de tafel voor de avondmaaltijd". Dat deden we graag, want op zaterdag- en zondagavond aten we brood en dat was voor ons luxe. Brood, kaas, ei, ham en koffie. En dat was bijzonder. Want op een gewone werkdag was dat anders, s' morgens bakte moeke voor ieder een pannenkoek, 's middags de warme maaltijd en 's avonds werden de overgebleven aardappelen van de middag gebakken en gegeten. Dat alles onder het motto: alles wat je zelf kunt doen is goedkoper. Mijn pa verbouwde de aardappels zelf en pannenkoekmeel was ook niet zo duur. Nee, brood was duur, want dan moest een ander voor je werken en dat kostte geld. Wij hoorden eigenlijk tot de orde van de aardappel- en pannenkoeketers. Maar nu geurde de koffie heerlijk. We genoten van de ham, het ei en het

brood. Dit was voor ons een feestmaaltijd. We waren nu stil voor het stilgebed. Onder het bidden keek ik af en toe naar mijn pa. Zijn lippen bewogen voortdurend. Hij was in gesprek met God. Daarna las hij uit de bijbel. Na de maaltijd bleven we nog wat natafelen. Mijn ouders bespraken globaal de dingen van de komende week. Wij als jongens, ik heb alleen maar drie broers, hoefden niet te helpen met de afwas en andere huishoudelijke werkzaamheden. Jongens hoefden niet het werk te doen, dat "bestemd" was voor vrouwen en meisjes, Mijn pa hielp wel. Ik heb tegen deze maatregel nooit geprotesteerd, maar achteraf gezien was deze situatie toch wel een beetje merkwaardig. Het mag - in verband met het bovenstaande - duidelijk zijn, dat mijn geëmancipeerd worden in de decennia daarna niet altijd vlekkeloos is verlopen. Ik moest nogal wat "verworven rechten" prijsgeven.

's Avonds maakten pa en moeke een wandeling door het dorp en gingen naar hun groentetuin op inspectie. Wij - de jongens - trokken nog wat met vrienden op en tegen half negen verdwenen we in de bedstee. pa en moeke volgden ons dan meestal een uur later al. Na een week van hard werken hadden ze dat ook best verdiend. De strijd om het bestaan was weer geleverd!

Nederlands Hervormde kerk, westzijde.

Zondag

Het was maar goed, dat mijn pa en moeke de dag ervoor zoveel vooruit gewerkt hadden. Iedereen kon nu snel de zondagse kleren en de keurig gepoetste schoenen aantrekken. Na het ontbijt was het kerktijd. De kerk begon om half tien. Wij gingen naar de Gereformeerde Kerk. De Hervormde Kerk begon ook om half tien. In het gebied tussen de beide kerken ontmoette het kerkvolk elkaar. Dat gaf wat complicaties. Men was niet *over-hartelijk* tegen elkaar. Beide partijen vonden, dat de anderen op het verkeerde adres kerkten. Sommigen groetten elkaar toch, anderen niet.

Mijn pa was van oorsprong Nederlands Hervormd, maar was bij het huwelijk met mijn moeke meegegaan naar de Gereformeerde Kerk. Hij koos nu de wijste weg. Hij ging via een achteraf pad - langs het Koediep - naar de kerk, zodat hij niemand van de Hervormden hoefde te ontmoeten.

Als we in de kerk aankwamen was het gebruikelijk, dat de vrouwen en de meisjes direct in de banken gingen zitten, terwijl de mannen en de jongens eerst voor hun zitplaatsen gingen staan en staande gingen bidden om een zegen te vragen voor de eredienst. We hadden deze zondag de goede organist. We zongen uitbundig de psalmen en gezangen tot eer van God.

Ik had het als mijn plicht opgevat om tijdens het zingen speciaal te letten op P.K. Koning, drogist aan de Bounderstreek (Noorderstraat), in de volksmond beter bekend als Péka. Péka pretendeerde namelijk, dat hij alle psalmen uit het hoofd kende. Dat is dus niet niks, en ik vond, dat enige controle daarop wel gewenst was. Hij zat schuin links voor ons. Ik kon hem vanuit mijn positie precies waarnemen. Hij droeg een grote roodachtige snor en was een kop kleiner dan zijn vrouw. Kijk, dat heb je nu altijd met kleine mannen die moeten iets compenseren. Je bent klein en wat doe je dan?

Napoleon was ook klein en wat deed hij? Wel, hij veroverde een groot deel van Europa, als compensatie voor zijn geringe lengte. Maar Péka was wat bescheidener. Hij droeg een grote snor en leerde alle psalmen uit het hoofd en dan ben je ten minste ook iemand! Hij had hierin zijn identiteit gevonden. Maar ik schatte voorzichtig in, dat hij het deze ochtend niet gemakkelijk zou krijgen. Ik keek op het psalmbord voor in de kerk en wreef toen vergenoegd in mijn handen. Ik stootte voorzichtig mijn broer aan en zei: "Psalm 119: 35 en Psalm 78: 23 die kent hij vast niet". Ik zei tegen hem, "Als jij nu op de collectezak let dan houd ik Péka in de gaten". Zo gezegd, zo gedaan. Wat zou ik straks toch een leedvermaak hebben als Péka zou haperen of misschien wel helemaal met de mond vol tanden zou zitten.

Aan het eind van de dienst zou ik hem aanschieten en zeggen: "Péka", of moet ik zeggen, "meneer Péka", dat wist ik nog niet precies, "bij Psalm 119 haperde u en bij Psalm 78 ging U eigenlijk helemaal de

mist in, U hebt het niet gered en ik wil hierbij nadrukkelijk vaststellen, dat U alle Psalmen niet uit het hoofd kent. Nu hebt U alleen nog maar uw grote roodachtige snor over als compensatie voor Uw geringe lengte". Dat was natuurlijk een hele mond vol en zou ik dat wel durven? En bovendien was deze gedachte, nog wel tijdens een kerkdienst nota bene, wel zo'n christelijke gedachte? Maar ja, dan moest Péka zich er maar niet zo op laten voorstaan, dat het voor hem een fluitje

Gereformeerde kerk en pastorie, op de voorgrond smederij Lesterhuis

van een cent was om alle psalmen uit het hoofd mee te zingen. De organist was nu bezig met zijn voorspel. Ik lette nu heel goed op en keek in de richting van Péka. Maar mijn eerste waarnemingen stemden mij niet hoopvol. Er was geen eer te behalen aan die man. Hij legde zijn hoofd in de nek, de snor ging omhoog en zowel Ps. 119 als Ps. 78 kon hij onberispelijk en uit volle borst meezingen. En hij kon niet spieken bij zijn vrouw, want haar psalmboekje lag niet op zijn ooghoogte in verband met hun verschil in lengte, zoals ik dat al heb aangegeven. De psalmen die nog kwamen aan het eind van de dienst waren Ps. 75

en Ps. 118 en die waren zo gemakkelijk voor Péka, die waren gewoon een makkie voor hem, ik wou daar niet eens speciaal op letten.

Bovendien kreeg ik net een elleboogstoot van mijn pa in mijn zij, met de vermaning: "Je moet niet zo op Péka letten, je moet je aandacht bij de dienst hebben". En dan is er natuurlijk maar een antwoord mogelijk: "Ja vader". Het einde van de ochtenddienst was gekomen.

Toch hadden wij, ook op zondag, een vrij strak schema. Tussen elf en twaalf uur was het koffiedrinken en klokslag twaalf uur had mijn moeke altijd de soep op tafel. De torenklok van de grote kerk naast ons sloeg twaalf uur en bij de laatste slag stond de soep te dampen op tafel. Na de maaltijd was het wat napraten, opruimen, afwassen en was het al weer snel ruim twee uur en dus tijd om je klaar te maken voor de middagdienst, die om half drie begon. Het was deze zondagmiddag - half augustus - zeer warm, boven de dertig graden.

Ook in de kerk was het heet en broeierig.

Het kerkvolk vocht tijdens de preek tegen de slaap. Vele, vooral de landarbeiders waaronder ook mijn pa, hadden op het land met het binnenhalen van de oogst lange dagen gemaakt en korte nachten. Het was niet ongebruikelijk, dat men in zo'n periode werkte van 's morgens vijf uur tot 's avonds acht uur. Het antislaapmiddel - het pepermuntje - was al lang verorberd en de tussenzang was nog lang niet in zicht. In die periode werd de vaak lange preek onderbroken door een tussenzang. De Dominee zag het voor zich gebeuren. Voor veel mensen was de afgelopen week te zwaar geweest en nu was het zo warm en bovendien had iedereen zich tegoed gedaan aan de warme maaltijd. Tientallen sukkelden in slaap.

Wat ik mij nog goed herinner is het volgende: Twee mannen waren in de middagkerkdienst met hun schouders tegen elkaar aan gezakt, beiden met het hoofd naar beneden. Ze sliepen de slaap van de onschuldigen. Ze waren nu niet alleen maar meer één in de geest, maar ook één in de slaap. En met hen waren er velen. Maar we hadden gelukkig een fijne Dominee, een goede en wijze herder, die oog had voor zijn schapen. Wat deed de man? Hij ging niet schreeuwen of beleefd verzoeken om wakker te worden.

Nee, hij deed precies het tegenovergestelde. Hij hield zich een poosje helemaal stil, hij zei geen woord meer. Het effect bleef niet uit. De slapers misten nu tijdens hun slaap het monotone stemgeluid van de Dominee, en ze kwamen tot de ontdekking, dat er wat aan de hand was. De beide mannen ontwaakten uit hun zoete slaap en keken verdwaasd om zich heen en naar elkaar en merkten toen pas, dat ze tijdens hun slaap via hun schouders ook lichamelijk contact hadden gekregen. Ze gingen weer recht zitten, wreven zich wat in het gezicht en schaamden zich, maar waren daarna weer klaar voor de rest van de preek. En zo ook de anderen. Na een paar minuten was iedereen weer bij de les en het vervolgde de Dominee zijn preek. Op zondagmiddag, vier uur is het

theetijd. We beleefden de zondag toch duidelijk anders dan de gewone dagen van de week. Moeke droeg haar beste schort over haar mooiste jurk. En wat mij altijd bijzonder aansprak in de sfeer van deze dag was het chique pluchen tafelkleed, dat alleen op de zondag op tafel lag. Dit mooie tafelkleed was sterk bepalend voor de sfeer in onze overigens sober ingerichte woonkamer. Het was nu net of het bij ons ook een beetje deftig was. We dronken de thee en mijn pa probeerde op deze dag ook wat ontspannen te zijn. Op de gewone werkdagen was hij nogal zwijgzaam, hij ging gebukt onder de gevolgen van de economische crisis, de strijd tegen de armoede was zwaar en lang. Veel mensen werden in deze jarenlange strijd wat somber, hij ook.

Maar nu genoot hij toch ook van ons samenzijn, hij glimlachte mild als hij een mooi verhaal vertelde van zijn vriend Klaas van Dijk. En alsof het niet op kon pakte hij zijn mondharmonica en speelde hij en zongen wij samen het mooie lied: "Er ruist langs de wolken een lieflijke Naam". Na de thee en het zingen ruimde moeke de tafel af. Er volgde een ander belangrijk hoogtepunt van deze dag. moeke spreidde een krant op het mooie pluchen tafelkleed en stortte daarop een grote zak ongepelde doppinda's, ook wel sauskes genoemd. We trokken de stoelen wat dichterbij de tafel en al keuvelend verorberden we deze lekkernij. "Kijk", zei moeke terwijl ze even midden in de kamer stond, haar handen in haar zij en uit het raam keek: "Kijk, daar lopen Klaas Smit en Hennie Remptema innig gearmd, dikke verkering dus". Ze keken voortdurend heel verliefd naar elkaar. Iedereen in het dorp kon dat zien en dat was ook de bedoeling. Een soort openbare bekendmaking van de verkering. Dit soort verbintenissen waren overigens aan strenge regels onderworpen. Van de ouders mochten de jongen en het meisje elkaar alleen ontmoeten op woensdagavond, op zaterdagavond en op zondag en dan uitsluitend bij toerbeurt bij de wederzijdse ouders thuis. Het mag duidelijk zijn, dat deze strenge regels er waren om een gedwongen huwelijk uit te sluiten of de kans daartoe zoveel mogelijk te beperken. "Och", zei mijn moeke: "hij is net eenentwintig en zij is net negentien jaar. Waar loopt dat op uit? Ze hebben elkaar wel, maar nog in geen jaren een huis en dan nog de spullen die daarin moeten en ook nog een redelijke baan?"

Klaas Smit is bouwvakker, maar ook in die branche is nu weinig te verdienen. Bovendien een ongeschreven wet is dat een man pas trouwt omstreeks zijn vijfentwintigste jaar. Hij moet nog rijpen en bekwaam worden om een huishouding te besturen. moeke keek het jonge stel nog na, terwijl ze het hoofd schudde volstond ze met te zeggen: "Och, och", waarmee ze in feite al heel veel had uitgelegd. Inmiddels waren de sausjes verorberd.

Na de avondmaaltijd was het nog prachtig weer. Mooi weer om buiten te zitten. Mijn ouders hadden een wit tuinbankje. En dat tuinbankje stond meestal achter het huis in de tuin, maar soms voor het huis. Op avonden

als deze zaten ze er op. moeke door de week met haar breiwerk en pa met de krant. De plaats van het bankje had te maken met communicatie. Op deze manier hadden ze niet alleen contact met elkaar, maar ook met de mensen uit de buurt. Buurtbewoners passeerden van links en van rechts en stopten om een praatje te maken.

Af en toe kwam Freerk Delger bij hen zitten. Freerk Delger was verstandelijk gehandicapt, zoals we dat tegenwoordig noemen. Wij hadden daar vroeger een kort woordje voor, dat je nu niet meer mag zeggen. Soms spraken pa en moeke niet met elkaar. Dan lagen het breiwerk en de krant op de bank. Dan was het stil om hen heen. Ze praatten met iemand anders. En zo waren ze verbonden met hun Schepper, met elkaar en hun omgeving.

De dankbaarheid was in hun hart voor het feit, dat ze op deze manier aan hun bestemming mochten voldoen. In de avondschemering begonnen de vleermuizen - onder de hoge kastanjabomen - hun darterel spel in de lucht te spelen. Voor hen was dat dan tijd om naar binnen en naar bed te gaan. Ze zetten geen wekker voor de volgende ochtend want ze wisten zeker dat ze gewekt zouden worden door een menigte kwakende kikkers vanuit boer Vlieg zijn gracht en de koerende duiven in de hoge kastanjabomen. En als deze pogingen om hen te wekken zouden mislukken was er nog altijd de kordate tred van Jobke Post (op z'n klompen), die steeds als eerste uit de buurt naar zijn werk ging.

Maandag

Op maandagmorgen was mijn moeke vroeg uit de veren. Vijf uur was geen uitzondering. Er wachtte een zware dag! Het was wasdag. En niet alleen voor haar. Voor het hele dorp golden dezelfde regels. Wat zeg ik? Zeg maar voor het hele land. Eigenlijk was het op maandag nationale wasdag! Achter ons huis - aan de zijkant van de schuur - was een gemetselde stoompot. Aan de binnenkant - onder in de stoompot - was ruimte om vuur te stoken via hout en turf. Boven het vuur werd dan een grote gietijzeren pan geplaatst, waarin de was werd gekookt.

Deze gietijzeren pan werd met emmers water gevuld, de vuile was er in, zeep erbij en dan het vuur flink opstoken en vervolgens roeren met een grote houten pollepel. De pan werd afgesloten met een bijpassende gietijzeren deksel en daarna af en toe roeren. Als de was dan goed was gekookt ging mijn moeke wassen. Wassen met de hand!

Daarna spoelen en vervolgens ophangen aan de lijn of uitspreiden op het bleekveld (grasveld). Dit alles uiteraard bij goed weer. Bij slecht weer was het uitwijken naar de bijkeuken waar het om te drogen werd uitgehangen. Het doen van de was, was in die tijd een hele onderneming. We moeten daar niet gering over denken.

Denk alleen maar aan de watervoorziening. Water uit de kraan, wat we nu heel gewoon vinden, was er in die tijd niet bij. Er was nog geen waterleiding. Hoe kwam men dan aan water? Heel eenvoudig. Het regenwater werd opgevangen via het dak van het huis en vervolgens geleid - via dakgoten - naar de regenbak. De regenbak was dus een grote gemetselde bak onder de vloer in het achterhuis waar het regenwater werd verzameld en bewaard voor gebruik dus voor het wassen koken, schrobben etc. Het enige wat er nog zichtbaar was in het achterhuis waren een paar opstaande muurtjes, afgesloten met een houten deksel. Wij putten letterlijk het water uit de regenbak. Een emmer aan een touw of ketting, die mikte je op z'n kop in het water, het ding zonk en daarna haalde je hem gevuld met water weer naar boven. Heel simpel! Ten minste zo deden wij het. Er was bij ons op het dorp, in de Hoofdstraat, ook wel deftig volk. Die hadden een pomp. Zo'n mooie gepoetste koperen pomp. Maar wij dus niet.

Bij langdurig droog weer kon deze methode van watervoorziening natuurlijk problemen opleveren. Zo'n regenbak raakte dan op zeker moment leeg en leeg is leeg, op is op. Maar er waren gelukkig alternatieven. Naast ons huis was ten gerieve van de hele buurt een put gegraven. De wanden van de put waren opgetrokken uit turf. Uit deze put kon dus grondwater worden geput. Het water was wat gelig, het smaakte naar waar het vandaan kwam en er zwommen een aantal kikkers in, maar wie daarop lette was een kniesoor.

Een beter en groter alternatief was de grote regenbak van de Nederlands Hervormde Kerk waar wij vlak bij woonden. Dit was echt een

heel groot reservoir. Via het grote dak van de kerk werd een enorme hoeveelheid water verzameld voor noodgevallen. In die noodgevallen werd dan niet meer gekeken of de mensen Nederlands Hervormd, Gereformeerd of Openbaar waren. Nee, dan waren er alleen nog maar

Wasrek.

mensen, gewoon mensen, die allemaal water nodig hadden. We moeten ons voorstellen, dat het transport van het water van de kerk naar de huizen gewoon met emmers gebeurde. Aan iedere kant een grote emmer met water. En iedereen weet hoe zwaar water is.

Soms gebeurde het, dat een man, die even thuis was of een grotere jongen, zoals ik, hielp te sjouwen. Maar het grootste deel van het karwei kwam neer op de vrouwen. In de tijd van waterschaarste was dat een extra belasting. Op maandagavond waren de meeste van hen dan ook geveld en compleet "versleten".

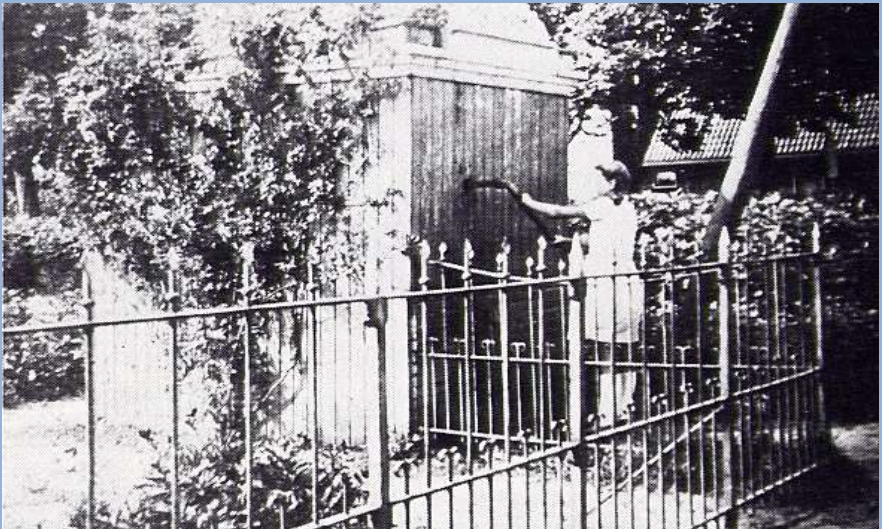
Om het verhaal van de watervoorziening compleet te maken nog het volgende: Verderop in het dorp - tegenover de pastorie van de Nederlands Hervormde Kerk en vlak bij de ingang van het kerkhof - stond en staat nu nog een Nortonpomp. In droge tijden konden dorpsbewoners hiermee drinkwater van prima kwaliteit oppompen. Een nortonpomp is - volgens mijn Nederlands woordenboek - een pomp op een buis met spits uitlopend, van gaatjes voorzien benedeneind, die in de grond wordt gedreven tot men op een waterlaag stuit.

Lang geleden had de Gemeenteraad besloten - ter bestrijding van het tekort aan drinkwater - om een dergelijke pomp te laten slaan. De ingeschakelde firma boorde en boorde tot wel zeventig meter diep,

echter zonder resultaat. Er kon geen waterwel worden aangeboord. Men gaf het op. De buis werd bovengronds afgesloten met een dopmoer. De toenmalige dorpsmid Frans Kant pachtte het stuk land, waarin de buis was geslagen. Na enige jaren was Frans Kant zo slim om de dopmoer van de buis los te draaien. Tot zijn grote verbazing spoot het water uit de buis. Dit wonder ging als een lopend vuurtje door het dorp. De Gemeente bemoeide zich er mee. Bij onderzoek bleek, dat het water van goede kwaliteit was en zeer geschikt voor drinkwater. Er werd een pompinstallatie aangebracht en zo kon de bevolking - indien nodig - zich van goed drinkwater voorzien. Na jarenlange trouwe dienst is deze pomp in 1997 gereviseerd. Ook het houten bordje met tekst is vervangen door een nieuw fraai metalen exemplaar. Maar de tekst is hetzelfde gebleven, een heel originele tekst. Het luidt als volgt:

Nortonpomp

*Gelijk eens Mozes met zijn staf
Zijn volk uit rotsen water gaf
Zoo bracht Frans Kant ter goeder stond
Hier kostlijk water uit den grond
Wat vroeger boren niet vermocht
Heeft nu Frans Kant voor ons gewrocht.*

Nortonpomp

Als wij er langs kwamen en we hadden dorst dan dronken wij uit beide handen het heerlijke koele water. Maar goed, het ging nu over maandag – wasdag! Mijn moeke en de buurvrouwen wassen en spoelden en ploeterden, dat het een lieve lust was. Het wassen was voornamelijk een

buitengebeuren. De vrouwen hadden contact met elkaar, bespraken hun vorderingen en problemen. "Hoe ver ben jij, Geziena? Heb ik me daar toch een lelijke vlek in het tafellaken ik krijg het er met geen mogelijkheid weer uit!" Het was niet alleen een buitengebeuren, het was ook een sociaal gebeuren. Overigens moesten wij, als kinderen, op die dag de dames niet teveel voor de voeten lopen. Geen moeilijke vragen stellen, daarvoor zat hun programma te strak in elkaar en naarmate de dag verstreek, ging de vermoeidheid een belangrijke rol spelen.

Als kinderen waren wij op dit punt door ervaring wijs geworden. Eindelijk, in de loop van de middag, hing of lag de was te drogen. Maar moeke was er verderop in de week nog wel een poosje mee zoet. Er moest nog gestreken, gevouwen en opgeruimd worden. Kortom de week naderde al weer aardig z'n einde voordat de hele was weer "aan kant" was.

Naar school

Eén mei was vroeger een belangrijke datum. Op die datum moesten de pachten en de hypotheekrenten betaald worden en op 1 mei startte mijn school met het nieuwe schooljaar. Als op 1 mei het kind tenminste de leeftijd van zes jaar en een maand had was het leerplichtig. Maar op 1 mei 1936 was ik slechts zes jaar en drie dagen oud en moest dus wachten met naar school gaan tot 1 mei 1937. Ik was dus door mijn geboortedatum een zogenaamde late leerling en was dus al zeven jaar toen ik voor het eerst de poorten van de lagere school, nu dus basisonderwijs, binnenging. Ik vond dat geen probleem om nog een jaartje bij huis en wijde omgeving rond te scharrelen, maar mijn ouders vonden dat wel. Dan moest die jongen - dat was ik dus - maar zo lang naar de kleuterschool of beter gezegd naar de bewaarschool, zoals dat toen heette. Ik moest dus bewaard worden. Mijn moeke had dan meer armslag in het groeiende gezin.

Maandag zou ik voor het eerst naar de bewaarschool gaan. Ik was niet gemotiveerd en zo kun je als jong kind al moeilijke tijden beleven. Intuïtief had ik een aversie tegen het bewaren van kinderen op een school. Ik zag het als een regelrechte aantasting van mijn vrijheid, die ik tot nog toe had gehad. Maar nu was het maandagmorgen en de werkelijkheid was nog veel erger dan ik mij in mijn fantasie had voorgesteld.

Aan de hand van mijn moeke werd ik het gebouw "Eben Haëzer" binnengeleid. "Eben Haëzer" was een mooie naam voor een lelijk gebouw. Het was een gebouwtje van de Jongelingsvereniging van de Nederlands Hervormde Kerk en werd voor allerlei doeleinden gebruikt, jaarvergaderingen en feesten voor de jeugd, uitvoeringen van de muziekvereniging en ook dus voor het bewaren van kinderen. Na het voorportaal kwam ik in het zaaltje met de houten vloer en aan de zijkanten opgestapelde tafels en stoelen.

Het was stoffig, slecht verlicht en vreselijk ongezellig. En achter het gordijn op het podium was dan de kleuterschool of de bewaarschool. Zo mogelijk was het daar nog ongezelliger. Ook de opeen gestapelde meubels aan de zijkanten, sombere donkerrode gordijnen en de houten vloer met de steeds opkomende stofwolkjes.

In het midden waren wat kleine tafeltjes en stoeltjes geplaatst. Daar zat het jonge volkje, vaak compleet met snotneus. Allemaal in soortgelijk tenue en natuurlijk op klompen.

De juffrouw, Jantine Angerman, zal het allemaal wel goed bedoeld hebben, maar hoe zij zich in de richting van de kinderen manifesteerde heb ik haar niet in dank afgenomen. Niet dat ze onaardig was, dat niet, maar ze was ook niet aardig. Ze was een lange sliertige vrouw van in de dertig. Ze had zelf geen kinderen en was op dat terrein geen ervaringsdeskundige. Ook was ze theoretisch niet geschoold en ook op die manier niet deskundig. Ik heb haar nooit zien lachen en dat deed

mijn moeke wel en mijn opoe ook. In mijn somberheid werd het akelige schooltje steeds beroerder. Ik dacht aan mijn verloren vrijheid. Wat had ik tot voor kort toch van die vrijheid genoten! En nu zat ik gevangen in dit sombere hok.

Ik was nog lang niet uitgekeken op ons dorp. Ik moest nodig weer een praatje maken met de molenaar en naar smid Lesterhuis: bij hem kijken hoe hij het ijzer smeedde en kijken naar het beslaan van de paarden. Ik moest nog stekelbaarsjes vangen, pinksterbloemen plukken voor moeke en ik was bezig mijn eerste vlieger in elkaar te zetten. En nu zat ik hier, gevangen! Gekleurde papiertjes te vlechten, liedjes vals mee te zingen en water te drinken uit een grote emmer met een zwaar beschadigde emaille kroes. Oei, wat zag die kroes er lelijk uit! Nee, mijn besluit stond vast. Ik moest hier weg, uit het gevang. Ik zou voor mijn vrijheid vechten. Thuisgekomen deed ik mijn beklag. Mijn moeke keek me lang en nadenkend aan en dat vond ik geen slecht teken. "Ik zal het er met pa over hebben", zei ze. De volgende dag was het besluit gevallen. Ik mocht nog een jaartje freewheelen.

Wat een opluchting. Mijn totaal verblijf op de bewaarschool was drie dagen geweest. Maar een jaar later ging het dan toch echt gebeuren. Gewapend met een nieuw etui, waarin een potlood, potloodslijper, penhouder, stukje gum en inktlap zat ging ik op 1 mei 1937 voor het eerst naar de lagere school. Deze school zag er gelukkig toch een stuk beter uit dan de bewaarschool van een jaar geleden. Vooral toen ik mijn juf in het vizier kreeg.

Ze stelde ons eerst op ons gemak, daarna vertelde ze het scheppingsverhaal uit de Bijbel. Ik luisterde naar haar en ik keek naar haar en dat moest ook. Maar ik keek nog meer naar haar dan dat ik naar haar luisterde en dat moest niet. Want wat ik nu zag was bij ons op het dorp nog nooit vertoond. Bij ons op het dorp waren de vrouwen en meisjes allemaal blond en hadden blauwe ogen, spraken dialect en waren verder "heel gewoon".

Maar juffrouw van Wageningen was lang en slank, had een donker kapsel, groene ogen en een zeer innemende lach. Ze sprak heel deftig en haar stem was zacht als fluweel. Als ze praatte was het net of er een melodietje uit haar mond kwam rollen. Ik voelde me dan ook prima op m'n gemak. We werden nu door haar uitgenodigd om met onze kroontjespen de eerste schuine streepjes in het schrift te maken, links-onder beginnen en rechts-boven eindigen, zonder kronkeltjes, maar recht.

Ik zat kennelijk nog wat dromerig naar haar te kijken, want ze spoorde me nu aan om ook met mijn schuine streepjes te beginnen. Oh ja, dat was ook zo! Natuurlijk wilde ik dat. Voor haar wel! Want je deed dat natuurlijk niet voor jezelf, je deed dat voor de juf. Ik wilde geen tien streepjes maken, zoals de opdracht luidde, maar wel honderd, wat zeg ik: ik wilde meteen het hele schrift wel volschrijven.

Ik doopte mijn kroontjespen in het inktpotje, voor bij ons in de bank en ging ijverig aan het werk. Het puntje van de tong kwam er aan te pas zo spande ik me er bij in. Op de tweede dag begon ik weer vol goede moed.

Na het zingen van een psalm begon de juf het bijbelverhaal te vertellen over Genesis 2. Ze vertelde spannend en enthousiast. Maar plotseling zei ze - en dat paste uiteraard helemaal in het kader van het verhaal - "Kaïn sloeg Abel dood". En ik heet Abel. Dat sloeg bij mij in als een bom. De naam "Kaïn" vervaagde bij mij, maar wat duidelijk bleef leven bij mij waren de woorden "sloeg Abel dood". En het herhaalde zich in mijn hoofd: "sloeg Abel dood, sloeg Abel dood". En dat nota bene uit haar mond! De grens tussen de werkelijkheid van het verhaal van toen en de werkelijkheid van nu vervaagde. Ik was erdoor verward en van streek. Was dat nu diezelfde lieve juf van gisteren, voor wie ik mij uitsloofde met het maken van de mooie schuine streepjes? Ik wist het niet meer. Het leek wel of ze nu moorddadige neigingen had. Ik dacht: "Ik zal me toch maar wat in acht nemen voor haar en mij wat gereserveerder opstellen". En zo moest ik al heel jong vaststellen, dat de liefde soms broos is en vol zit met voetangels en klemmen.

Hotel de Witte Zwaan

Hotel "de Witte Zwaan" was een mooi kloek gebouw, wit gepleisterde muren met zwarte afzetting. Een gedeelte van de voorgevel liep schuin naar beneden, dat gaf een mooie lijn. Het hotel stond centraal in het dorp en het was de hoofdhalte van de stoomtram, die ons dorp verbond met vele andere dorpen en steden in de wijde omgeving. Het was een sierlijk gebouw en het dankte zijn naam aan de mooiste en de meest statige watervogel die wij kennen.

Onze naburige dorpen hadden ook wel een hotel, maar dat waren van die "eenvoudige optrekjes", dat mocht geen naam hebben die konden niet in de schaduw staan bij dat wat in het centrum van ons dorp stond.

Hotel de Witte Zwaan, met de tram Ol Grait. Op de gevel staat geschilderd Stoomtramwegmaatschappij Oostelijk Groningen, Station Oostwold, Hotel de Witte Zwaan.

Als ik aan hotel "de Witte Zwaan" denk gaan mijn gedachten automatisch uit naar de eerste oorlogsdag, 10 mei 1940. Ik was toen net tien jaar en twee weken oud. Mijn pa was als militair opgeroepen en was gelegerd op de Afsluitdijk om die te verdedigen. Hij was toen al zesendertig jaar en dus geen jonge soldaat meer. Later hoorden we van hem, dat ze de zware mitrailleurs, die ze nodig hadden, er gewoon niet waren. Ze gingen toen maar met hun geweren op de Duitse vliegtuigen schieten, wat natuurlijk niets uithaalde.

Op 10 mei 1940, 's morgens om vier uur waren de Duitsers ons land binnen gevallen. Wij hadden geen radio, maar het was de gehele nacht bij ons in de buurt al bijzonder onrustig geweest. Mijn moeke was in tranen. 's Morgens om vijf uur stond ik voor hotel "de Witte Zwaan" over

de Goldhoorn naar het oosten te kijken. Met mij nog een aantal oudere mannen. Sommigen hadden hun fiets tegen hun heup staan, anderen waren zonder fiets. De een rookte zijn pijp, de ander pruimde op zijn tabak. Maar ik was het enige kind tussen al die mannen. Ik begrijp nog steeds niet, dat ik van mijn moeke de gelegenheid kreeg om daar op dat vroege uur voor het hotel te staan om te kijken hoe de vijand ons land, dus ook ons dorp binnentrok. Of het moest al zijn, dat haar verdriet en haar zorgen over mijn pa haar zodanig van haar stuk hadden gebracht, dat ze mij niet meer in het vizier had. In ieder geval: ik stond er en ik zag ze komen op de fiets. Ze fietsten snel en loerden naar links en naar rechts. Op de wegsplitsing voor het hotel ging een gedeelte van hen naar rechts, de polder in en een ander gedeelte ging naar links om de andere dorpen te bezetten. Later kwamen ze met het zwaardere materieel.

De mannen en ik stonden er bij en keken er naar. We wisselden geen woord, Groningers zijn toch al niet zo spraakzaam, en in zo'n situatie helemaal niet. Ik keek naar hun gezichten schuin naar boven links en schuin naar boven rechts. Ik zag het: ze zaten zich te verbijten.

Twee van hen spuwden fanatiek het bruine vocht van hun pruimtabak op de grond. Dat hadden ze anders ook gedaan, maar ze deden het nu met meer overtuiging en hun walging en verachting voor de vijand lag daarin duidelijk opgesloten. In hun stilzwijgen verkropten ze hun woede en ik ben er van overtuigd, dat 's morgens op dat vroege uur het verzet was geboren.

Voor mij was het hele gebeuren een schok. Ik begreep er niets van, dat de vijand zo maar ons dorp binnentrok en ik begreep er helemaal niets van, dat niemand ingreep om ze tegen te houden. Hoe kon dit in vredesnaam zo maar gebeuren? Waren mijn pa en zijn makkers er nu maar met hun geweren!

De meester had mij op school een groot aantal liederen geleerd met een hoog vaderlandslievend gehalte. Die droegen er aan bij, dat wij ons land steeds meer en dieper beminden. Het waren liederen, zoals deze:

Wie Neerlands bloed door de aderen vloeit,

Van vreemde smetten vrij.

en

Waar de blanke top der duinen,

schittert in de zonnegloed

En de Noordzee vriendelijk bruisend

Neerlands smalle kust begroet.

Juich ik aan het vlakke strand;

Juich ik aan het vlakke strand

Ik heb U lief mijn Nederland

Ik heb U lief mijn Nederland.

en

*Ferme jongens, stoere knapen,
Foei, hoe suffend staat gij daar.
Zijt ge dan niet welgeschapen?
Zijt ge niet van zessen klaar?*

Deze mooie liederen kwamen bij me boven. Wie hield er niet van Nederland? En nu kwam de vijand hier gewoon letterlijk binnenfietsen! Ik was kwaad en onthutst. We hadden deze liederen op school enthousiast gezongen. Maar het idealisme, dat hieruit sprak stond haaks op de werkelijkheid die zich hier voor mijn ogen afspeelde. We moesten dat mooie Nederland toch zeker verdedigen!

Waar waren nu die ferme jongens en stoere knapen? Ik keek nog eens naar de grote mannen, die naast me stonden. Zou dat ongewapend koppeltje niet iets kunnen uitrichten tegen een heel leger? Nee, natuurlijk niet! Hun gezichten verstarden steeds meer. Ze spuwden steeds feller en met grote minachting op de grond. Op zeker moment hadden we het bekeken en we verlieten de plek. Een van hen sprak toen alleen deze woorden: "Da's nait best!". En daarmee was veel, zo niet alles gezegd.

De driesprong van wegen bij hotel "de Witte Zwaan" was voor ons ook vaak de juiste plek om autonummers te noteren. Gewapend met schrift en potlood gingen wij van elke auto het nummer noteren. Auto's waren toen nog een betrekkelijke zeldzaamheid. Het meest spannende was natuurlijk, dat je zoveel mogelijk auto's kon opschrijven van ver weg. Hoe kon je dat zien? Heel simpel. Elke auto had een letter en een nummer en de letter gaf aan in welke provincie de auto thuishoorde. De letter A hoorde bij Groningen, de letter B bij Friesland, D bij Drenthe, E bij Overijssel enzovoort. Het mag duidelijk zijn, dat we veel A's te zien kregen. Maar had je een L uit Utrecht of een K uit Zeeland dan was je het heertje.

Op een stil moment - als er geen auto te bekennen viel - gingen we wel eens de grote brede gang van het hotel binnen. We zetten dan de zware donkerbruine eikenhouten deur naar de gelagkamer op een kier en keken naar binnen. Dat viel ons niet mee. Als we er van uitgaan, dat het wit (dus ook het wit van hotel "de Witte Zwaan") iets symboliseert van de reinheid en zuiverheid dan was dat wit niet in overeenstemming met datgene wat zich daarbinnen afspeelde. Aan de stamtafel en het biljart waren de lui van het dorp en de handelsreizigers samen gehuld in een zware wolk van tabaksrook, gemengd met de geur van bier en jenever. De combinatie van deze luchtjes is de meest afschuwelijke, die een mens zich kan bedenken.

Er waren ook enkele jongedames in de gelagkamer aanwezig. Het waren louche types van een zeer bedenkelijk allooi. We zagen, dat de mannen met hun waterige oogjes begerig naar hun keken. De mannen

maakten flauwe grappen waarop de meisjes gewild en overdreven hard moesten lachen. De atmosfeer was niet om over naar huis te schrijven. Als er een Dominee bij ons in de buurt was geweest dan had hij gezegd: "Zie je wel, dit is nu "de wereld"!

Maar wij waren nu op een leeftijd, dat je die "wereld" stukje bij beetje zelf wilden verkennen. Voorlopig gingen we eerst maar weer naar onze plek voor het hotel om de autonummers te noteren, want wie weet welke mooie nummers we hadden gemist. Een ander belangrijk deel van "de Witte Zwaan" was de grote ruimte achter het hotel. Het was een overdekte ruimte, schuur of stal, voor het stallen van rijtuigen, auto's en fietsen. Het had een lemen vloer en aan de voor- en achterkant een grote deur. Was die ruimte dan zo belangrijk? Nee, niet de ruimte op zich, maar wat zich daar op gezette tijden afspeelde. Want regelmatig hield hengst Herman daar zitting. Nee, Herman hield natuurlijk geen zitting. Herman stond ter dekking. Herman deed dat al jaren. Hij was pa van zeer veel zonen en dochters. Hij had een grote faam verworven en hij verrichtte zijn taak met grote toewijding. Het had in de regionale krant gestaan en de boeren kwamen van heinde en verre om hun merrie te laten dekken. Herman was een zwaar gebouwde "Belg".

De paarden van de boeren waren ook bijna allemaal "Belgen". Het soort, dat eigenlijk alleen maar geschikt was om in de zware klei te werken. Mijn vriendje en ik gingen kijken. Een boer leidde zijn merrie in de ruimte achter het hotel. De beide deuren stonden wijd open, dus wie wilde kijken kon het zien.

Herman liet zich niet onbetuigd. Bij het zien en ruiken van de merrie werd hij helemaal onrustig. Hij gooide zijn hoofd in de lucht, snoof wild, hinnikte luid en krabde met zijn rechterhoef over de lemen vloer. De hartelijke begroeting van Herman liet de merrie niet onberoerd. Zij beantwoordde zijn avances op een soortgelijke manier. De hengstenhouder en de boer lieten de dieren wat aan elkaar wennen. Ze draaiden om elkaar heen en snuffelden enthousiast aan elkaar. De hengst Herman hield het niet meer. Hij begon te steigeren en besprong haar. De hengstenhouder - doorkneed in het vak - hielp Herman een handje. Met zijn gehandschoende rechterhand leidde hij het grote lid van Herman naar de bestemde plek van de merrie.

De bilspieren van Herman spanden zich en de enorme kracht van dit paard werd zichtbaar in de snelle bewegingen. De felle hartstocht en de oerdriften kwamen naar buiten. En even later ontladde zich de spanning. Na een kort ogenblik had hij zijn taak verricht. Het was bijna zeker, dat over een jaar een pracht van een veulen bij de boer in de wei liep. De hengstenhouder gaf Herman goedkeurende klopjes op zijn hals en leidde hem naar een emmer, die voor een derde gedeelte gevuld was met rauwe eieren. Hij slobberde er van en bracht zo op een snelle manier zijn zaadproductie respectievelijk zijn potentie weer op peil.

Logeren bij opa en opoe

Logeren bij opa en opoe was een uitje, een klein uitje, want het was doorgaans maar kort. De duur was kort, ongeveer één tot twee dagen en nachten, de afstand was klein, ze woonden vijftig meter bij ons vandaan.

De aanleiding tot de logeerpartij was altijd hetzelfde. Als er weer een broertje bij ons werd geboren ging ik en later wij, met meerderen, logeren bij opa en opoe. Ik zeg heel bewust "broertje", want zusjes werden er bij ons nooit geboren. Het was ook wel gewenst, zelfs noodzakelijk, dat ik, later wij, bij een dergelijke gelegenheid uit huis werd(en) geplaatst.

Onze huiskamer was klein en in die kleine kamer waren ook twee bedsteden: één voor mijn ouders en de andere voor mij; later dus samen voor mij en mijn broertje. De bedsteden waren slechts van elkaar gescheiden door een houten wand. In een later stadium werd er voor ons, de vier jongens, een kamer afgetimmerd op zolder. In verband met de beperkte ruimte en de gehorigheid was het dus voor mijn ouders belangrijk, dat er tijdens de bevalling geen kleine pottenkijkers aanwezig waren.

Over de aanstaande bevalling werd thuis niet of nauwelijks gesproken. Er hing over het geheel een tamelijk grote waas van geheimzinnigheid. Het was niet "in", het zat toen niet zo "in de cultuur" om daar heel openlijk over te praten. En ik geloof niet, dat ons gezin daarin een grote uitzondering vormde. Als ik weer thuis kwam van de logeerpartij bij opa en opoe lag mijn moeke in bed met een baby in haar armen. En dat was het dan. De zwijgzaamheid over het gebeuren had natuurlijk ook een voordeel. Ik kon onbevangen bij opa en opoe zijn zonder dat ik mij zorgen hoefde te maken hoe het thuis zou gaan.

Opa en opoe hadden een kleine, knusse woonkamer, zo mogelijk nog kleiner dan die van ons. Mijn pa was hier grootgebracht, hij als enige jongen, samen met tien zussen. Ik probeerde me altijd voor te stellen, hoe het mogelijk was, dat zoveel mensen in een dergelijk klein huis hadden kunnen wonen.

Het meubilair was oud, maar niet haveloos en voor de kleine ramen hingen ondergordijnen. Het centrum van de kamer was, net als bij ons, de kachel. We zaten bijna altijd met z'n allen rond de kachel. Opa zat in zijn grote rieten kraakstoel zijn pijpje te roken en de krant te lezen. Als ik terugdenk aan m'n grootouders en ik zie dan weer voor mij hun verweerde gezichten en hun oude handen, kwamen mij hun verhalen weer voor de geest. In hun arbeidzaam leven waren ze 's zomers een werkende eenheid geweest.

Oogsten op de uitgestrekte graanakkers van de boeren. Opa hanteerde de zeis om het koren te maaien (te zichten) en opoe ging achter hem aan om de schoven te binden en om vervolgens deze schoven "in

hokken" te zetten. Ze hadden samen lang en hard gewerkt voor een karig loon. Lange dagen en korte nachten. In die tijd ging daarover het volgende, ietwat wrange grapje. In de zomer gingen de arbeiders naar bed als het donker werd. Ze gingen dan in bed op hun knieën zitten slapen. Als ze dan vervolgens omvielen moesten ze weer opstaan en aan het werk. Ik zat naar hen te kijken: ze waren inmiddels al behoorlijk oud geworden. Opoe zat aardappelen te schillen. En zoals altijd tijdens het aardappelschillen - dus ook nu - overmande haar de slaap. Eerst liet ze de geschilde aardappelen met steeds grotere tussenruimte in het emmertje met water plonzen. Het water spatte af en toe over de rand van het emmertje. Het aardappelbakje had ze op haar schoot, waarop haar handen nu werkeloos rustten. In de rechterhand het schilmesje en in de linker de half geschilde aardappel. Ze zat te knikkebollen en ten lange leste rustte haar hoofd helemaal op haar borst.

Opoe was gek op pinda's. Maar ze had een tandeloze mond en – om welke reden dan ook - was daarin nooit een prothese aangebracht. Ze had dus zo'n mummelmondje. Maar ze was niet voor een gat te vangen. Ze nam de koffiemolen, deed daar de pinda's in en dan maar malen. Ze nam een theelepeltje en ging daarna uitbundig genieten van de gemalen pinda's.

Opa had altijd zijn pet op, ook thuis. Als we gingen eten draaide hij z'n rieten kraakstoel even richting tafel en dan gingen we eerst "stil wezen", hetgeen bidden betekende. En alleen voor God zette opa zijn pet af. Hij pakte de klep in zijn beiden handen en deed de pet zelf voor zijn gezicht. Na het gebed schoof hij het hoofddekseel meteen weer op z'n hoofd en begonnen we te eten.

Het koffiedrinken ging zo'n beetje de hele dag door. Aan het koffiedrinken was ook een bepaald gebruik verbonden. Er werd niet telkens gevraagd: "Wil je nog koffie?". Nee, dat deden ze niet. Als het kopje gewoon leeg op het schoteltje stond dan betekende dat automatisch: "Ik wil nog wel koffie". Er was maar één manier om duidelijk te maken, dat je voldoende had gehad en dat was om het kopje omgekeerd op het schoteltje te plaatsen. En zo kon je zonder veel woorden veel zeggen. Na een dag en een nacht zei opoe: "Ga nu maar weer naar huis Abel, naar je moeke. Ga maar eens kijken misschien heeft de ooievaar wel een pôtje, dat is een baby, gebracht". En ja hoor, ons gezin was weer uitgebreid met een nieuw broertje.

Boodschappen

Wij woonden in ons dorp aan een laan, "een loane", zoals wij die noemen. Deze lanen hadden heel vroeger geen naam. De adressen werden toen heel simpel aangeduid met een letter en een cijfer. Wij woonden vroeger op: H 42, zoals dat ook duidelijk staat aangegeven op mijn persoonsbewijs, die ik overi-

gens slechts acht dagen nodig heb gehad, namelijk van 27 april 1945 tot 5 mei 1945, de bevrijding. Na de oorlog kreeg onze laan de mooie wijdse naam: "Wilhelminalaan".

Dit kon de indruk wekken, dat wij woonden aan een chique, lommerrijke dreef met prachtige huizen en mooi tuinen. Dat was niet zo! Nee, de huizen aan de Wilhelminalaan waren van een ander soort: eenvoudig, doelmatig, maar wel in een grote verscheidenheid; ze waren allemaal verschillend, ieder huis had z'n eigen karakter. In de winter, als de gebreken van de huizen door de sneeuw waren verdoezeld, kon dat zelfs een idyllisch gezicht zijn.

Met het woord "laan" of "loane" werd dus bedoeld een zandlaan, een onverharde weg. Dit in tegenstelling tot de verharde of de klinkerwegen. De verharde wegen waren: de Hoofdstraat en de verbindingswegen met andere dorpen, terwijl de zijstraten vaak onverhard waren wegens geldgebrek.

Nu was er met het gebruik van onze onverharde Wilhelminalaan best te leven. De grond werd aangestampt door de wagens, karren, fietsers en voetgangers. Na een hevige regenbui waren er nog wel eens complicaties: er kwamen stenen bloot, die gebruikt waren om een kuil te

dempen en er kwamen hier en daar nieuwe kuilen met water bij. Het vergde enige behendigheid om die klippen te omzeilen. Ik kreeg op de lagere school inmiddels aardrijkskundeles. Ik leerde daar prachtige namen en had de gewoonte aangenomen om de diverse hindernissen bij ons op de laan een naam te geven. Zo kwam ik, op weg van ons huis naar het einde van de laan, langs de Hondsrug, de Holterberg, het Tjeukemeer, het Snekermeer, enzovoort. Mijn moeke had deze middag wat voor mij in petto. Nauwelijks uit school zei ze: "Ik wil graag dat je voor mij een paar boodschappen doet. Naar schoenmaker Klaassens mijn gerepareerde schoenen halen en naar Akkerman, de manufacturier: twee meter elastiek en twee knot wol. Ik ga een nieuwe onderbroek voor je breien". "Nee hè!", zei ik ontzet, omdat de ellende van de vorige winter met de gebreide onderbroeken me nog duidelijk voor ogen stond. "Het kriebelt zo verschrikkelijk aan mijn billen en aan mijn benen, ik wil niet meer van die rotbroeken aan!" Ik had 's winters ook een borstrok aan van dezelfde wol, maar daaronder zat nog weer een katoenen hemd, dat was een ander verhaal. Maar de wol van de onderbroeken rechtstreeks op je huid voelen was een verschrikking. Er hielp echter geen lieve vader of moeder aan. "Geen gezeur", zei moeke, "die wollen broeken zijn lekker warm in de winter en daar gaat het om. Hier heb je een draadje van de wol als voorbeeld".

Ze gaf me het draadje in de hand en ik keek er naar. De kleur was onbestemd. Het was niet bruin, het was niet crème, het was niet rood, het had overal een beetje van. Voor mij was het gewoon grauw, maar dat zal wel geen kleur zijn. Mijn moeke was een vastberaden type en ik merkte wel, dat ik ondanks mijn protesten, de strijd zou verliezen. Om toch nog iets fijns te beleven zei ik: "Mag ik op moekes fiets?". "Nee, ik heb een leuke band, pak die van pa maar". Ik had dus zelf geen fiets. Die kreeg je pas als je twaalf of dertien jaar was om er mee naar de middelbare school te gaan. En dan uiteraard geen nieuwe maar een gebruikte. Maar ik was nog maar negen en moest het nu doen met die van mijn pa. En er was nog een gewichtige reden om niet zo maar voor een kind een fiets aan te schaffen, want er moest voor elke fiets rijwielbelasting betaald worden van f 2,50 per jaar. Als bewijs van betaling kreeg je daarvoor een koperen plaatje, dat aan het stuur werd bevestigd. Totaal onvermogene mensen kregen een gratis fietsplaatje van de gemeente uitgereikt. Maar dat was een plaatje met een groot gat er in. Het was dus duidelijk zichtbaar, dat die mensen onvermogen waren om de jaarlijkse rijwielbelasting van f 2,50 te - voldoen en zo was deze schande dus het hele jaar duidelijk zichtbaar. Maar goed, ik mocht dus op de fiets, van mijn pa. Ik was natuurlijk te klein om op het zadel te zitten en tevens de pedalen te bedienen. Nee, ik stapte vanaf de linkerkant van de fiets met mijn rechervoet door de stangen van het frame en bereikte zo het rechterpedaal en met de linkervoet dus gewoon het linkerpedaal. Daardoor helde ik sterk naar links en de fiets naar

Hoofdstraat, Oostwold, vanaf het dak van Hotel de Witte Zwaan.

rechts en zo hielden fiets en ik elkaar in balans. Voorwaar een kunstig staaltje van acrobatiek! Wie denkt, dat een jongen van negen jaar helemaal probleemloos door het leven ging, vergist zich. Om de opdrachten van mijn moeke uit te voeren moest ik mijn pa's fiets en mij zelf overeind houden, vervolgens moest ik bij ons op de laan de diverse hindernissen ontwijken zoals de Hondsrug, de Holterberg, het Snekermeer en het Tjeukemeer, en tenslotte moest ik nog een list verzinnen om onder de gebreide onderbroeken uit te komen. Ik ging eerst naar schoenmaker Klaassens. Hij had een kleine werkplaats in een zijkamer van het huis. Schoenmaker Klaassens had een aantal kenmerken: hij was vriendelijk en mede door zijn zittend beroep had hij een enorme omvang gekregen, waarover hij een leren voorschoot droeg. Bovendien had hij altijd iets tussen zijn lippen: of zijn pijp of een hele serie kleine spijkertjes, die successievelijk middels zijn hamer in de nieuwe zolen verdwenen.

Je hoefde tegen hem nooit te zeggen: "schoenmaker blijf bij je leest", want dat deed hij toch wel en nog wel van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, duidelijk zichtbaar voor iedereen, zowel door het voorraam als door het zijraam. Hij had een eenvoudig systeem van werken: links lagen op een grote stapel de schoenen die nog gerepareerd moesten worden en rechts van hem een stapel, die inmiddels gerepareerd waren. Hij wroette wat in de rechtse bult en haalde feilloos mijn moekes schoenen er uit. "Dizzen bin'n van dien moeke mien jong", sprak hij tegen mij. Met een doek poetste hij ze op en als extra kregen ze nog een behandeling met zijn rechtermouw tot ze glommen als eikels.

"Asjeblieft, nieuwe zolen en hakken, geef maar *f* 1,25".

En nu naar Akkerman, de manufacturier in de Hoofdstraat. Ik ging weer aan de fiets hangen en de fiets aan mij, want zo kun je dat fietsen het beste noemen. Gelukkig lag in het centrum van het dorp een verharde weg. Ik had de obstakels van de Holterberg en het Tjeukemeer en dat soort hindernissen achter me. Er was nauwelijks verkeer. Er waren geen auto's, alleen een paard en wagen die traag voortbewogen en de stoomtram, die aan de kant van de weg nog trager voort kroop.

Steunend en kreunend ging de tram langzaam vooruit. In de grote bocht hoorde je het ijzer op ijzer knerpen en piepen, totdat hij even later zuchtend en puffend tot stilstand kwam bij Station "De Witte Zwaan", luid stoom afblazend. Ik moest in de grote bocht twee keer de rails oversteken en dan was het oppassen geblazen, dat je niet met je banden in de rails kwam vast te zitten en daardoor zou vallen.

Onderweg had ik echter nog steeds geen list kunnen verzinnen om onder de gebreide onderbroeken uit te komen. En het hoefde ook niet meer, want plotseling kwam mijn broertje bij Akkerman uit de zaak. Wat was er aan de hand? "Ik moest hier naar toe van moeke was zijn verklaring, je moest maar een dubbel portie wol meebrengen dan gaat ze meteen twee broeken voor je breien", zei hij met een grote hatelijke grijns. "Scheer je weg", siste ik tussen mijn tanden, "ik reken thuis wel met je af".

De Veldwachter

Veldwachter Staats was bij ons op het dorp een gewichtig man. Namens de burgemeester zorgde hij dagelijks voor de uitoefening van orde en gezag. Hij droeg een mooi blauw uniform, compleet met tressen en epauletten en zijn pet had niet alleen een mooi embleem, maar ook een klep met een glimmende laklaag. Als tekenen van zijn waardigheid droeg hij met enige "schwung" aan de linkerzijde de sabel en op zijn rechterheup de gummiknuppel. Maar al dat uiterlijk vertoon kon niet verhullen, dat hij enigszins dommig was. Hij was meer dom en sterk dan listig en slim. Bovendien had deze veldwachter een spraakgebrek en daar had hij natuurlijk

Dienstwoning van veldwachter Staats, links vooraan.

geen zeggenschap over gehad. Om in gewoon Nederlands te zeggen: hij stotterde en nogal behoorlijk. Had hij bijvoorbeeld een kwajongen bij het plegen van een wandaad op heterdaad betrappt en hem in de kraag gepakt dan duurde het even voordat veldwachter Staats zijn schrobbering in fatsoenlijk Nederlands "rond" had. Hij bleef dan meestal steken in: "Kom, kom, kom jij eens hier rak-, rak-, rakker, ik zal jou eens mo-, mo-, moris leren". Hij had ook nog wel een ander soort taalgebruik, maar ik heb besloten dat niet aan dit papier toe te vertrouwen.

Elke dag ging hij in vol ornaat op stap, draaide nog even aan de punten van zijn grote snor, besteeg zijn stalen ros en oefende in waardigheid zijn gezag uit. Wie zei daar ook weer: "Geen blauw op straat"? Vanzelfsprekend was er bij ons blauw op straat. Veldwachter Staats speurde in alle hoeken en gaten naar ongerechtigheid. Heel het dorp en zijn wijde omgeving was zijn territorium en hij waakte als een hond. Kortom: zonder Veldwachter Staats zou Oostwold, Oostwold niet zijn

geweest en had ik niet zo'n mooie jeugd gehad. Ik heb een mooie jeugd gehad in het mooiste dorp van heel de wereld. Er was altijd avontuur en als er geen avontuur was dan maakten we die. De andere jongens en ik hadden eigenlijk maar één grote zorg en die was hoe blij ik uit handen van veldwachter Staats!

De aanwezigheid van de man in ons dorp intrigeerde ons. Want ook als hij niet in de buurt was dan was hij er toch. Er was van onze kant vaak de uitdaging en het spel, dat tussen hem en ons werd gespeeld. Wij moesten hem in de uitvoering van ons kattekwaad te slim afzijn. Dat was niet zo'n grote kunst. Ons dorp telde drie scholen: de Hervormde School met de Bijbel, de Christelijk Nationale School en de Openbare School. De leerlingen van deze scholen leefden in een voortdurende staat van oorlog. Er was steeds wapengekletter. We spraken lelijke woorden tegen elkaar,

Hervormde school, 1950

gooiden elkaar met rotte aardappelen en trokken als legers gewapend met houten zwaarden tegen elkaar ten strijde. Zo werd ons dat trouwens door de ouderen in de tweede Wereldoorlog geleerd. Maar in de maanden september en oktober was het doorgaans vrede tussen ons. Waarom? Omdat dan de appels in de boomgaard van boer Struif rijp waren. We hadden elkaar dan nodig en sloten een monsterverbond. Om het begeerde fruit illegaal in handen respectievelijk tussen de kiezen te krijgen bedachten we een ingenieus plan. De basisgedachte was simpel: we moesten zowel boer Struif als veldwachter Staats in één keer te slim af zijn. De strategie was als volgt: we wisten het vaste tijdstip van boer

Struif dat hij naar Hotel "De Witte Zwaan" zou gaan, om daar zijn (voor ons onbekend) verdriet te verdrinken en zijn alcoholverslaving in stand te houden. Na ongeveer anderhalf uur, als zijn hoofd weer wat roder en zijn neus weer wat blauwer was geworden, waggelde hij huiswaarts, niet meer in staat zich te schamen voor de miserabele staat waarin hij dan verkeerde. Dat was een vast gegeven. Nu moesten we de diender nog op het verkeerde been zetten. Daarvoor hadden we het volgende plan bedacht: we hadden twee carbidbussen, die je normaal alleen mocht laten knallen op oudejaarsdag en zeker niet op 1 oktober of daar omtrent als toevallig de appels van boer Struif rijp waren.

School A bracht een carbidbus in stelling in het noorden van het dorp bij de oude steenfabriek: school B deed hetzelfde in het zuiden waar je je gemakkelijk kon verbergen in een oude schuur of greppel en school C stond klaar om bij de eerste knallen een inval te doen in de boomgaard. De "verbindingsofficieren" meldden waar de gezagsdrager zich op zeker moment bevond. Was dat op een redelijke afstand van de beide posten dan liet "noord" als eerste enige knallen horen. Veldwachter Staats hoorde de knallen.

Het was alsof hij door een wesp werd gestoken, snoof met trillende neusvleugels als een wild dier in de lucht, werd net zo rood als boer Struif en ging als een briesende leeuw richting "noord". Maar daar aangekomen had het personeel van de schuttersput zich al lang verdekt opgesteld en was onvindbaar.

Trouwens hij kwam, met goed fatsoen, niet aan zoeken toe. Net daar aangekomen laat "zuid" zich van zijn beste kant horen. Woedend keert hij zijn rijwiel, zo noemden we toen een fiets, en hij vloog werkelijk in een sneltreinvaart naar post "zuid", maar daar is natuurlijk ook in geen velden of wegen meer iemand te bekennen. "Noord", liet zich nu weer horen.

En zo werd veldwachter Staats een uur lang als een getergd dier van hot naar her gestuurd, terwijl groep C zich van het nodige fruit voorzag. Zo was het spel en zo werd het gespeeld. Toch had de diender een keer succes! Twee jongens waren niet alert genoeg. Uit nonchalance waren ze te lang in de buurt van de boomgaard van Struif blijven hangen om hun appels op te eten. Struif greep ze in de kraag. Maar wij vonden dat niet zo erg, het waren er twee van een andere school en binnenkort waren we toch weer vijanden!

Rangen en standen

Rangen en standen waren en zijn er over de hele wereld. Dus ook bij ons op het dorp. Ik zou bijna zeggen: juist bij ons op het dorp. In zo'n kleine gemeenschap op een betrekkelijk geringe oppervlakte waren de verschillen tussen heel rijk en heel arm en alles wat daar tussen in zat heel duidelijk zichtbaar. Er waren hele rijke boeren (wij spraken trouwens niet van rijke boeren maar van "dikke boeren") in paleizen van huizen en hele arme arbeiders in petieterig kleine huisjes. En er waren middenstanders, die zich daar wat tussenin bevonden.

Het is trouwens merkwaardig, dat wij (de gemeenschap) met z'n allen stilzwijgend hadden afgesproken dat geld (dus de grootte van het vermogen en de hoogte van het inkomen) nagenoeg uitsluitend bepalend is om aan te geven in welke klasse iemand thuishoorde. Dus voor alle duidelijkheid: als we over welstand spreken dan bedoelen we daarmee de al of niet materiële welvaart van iemand. Of iemand een groot aantal positieve karakter-eigenschappen had of zich een aantal christelijke deugden had verworven speelde (voor de beoordeling van iemand) slechts mee in de marge. Het belang van de materie had dus duidelijk prioriteit.

De "dikke boeren" en de arbeiders hadden elkaar nodig. De "dikke boeren" hadden de arbeiders nodig om hun land te bewerken en daardoor hun rijkdom in stand te houden, respectievelijk te vergroten en de arbeiders hadden de boeren nodig om een zeer gering inkomen te verwerven om in de primaire levensbehoeften te voorzien en zodoende in leven te blijven. De boeren hadden het dus wel een stukje gemakkelijker. In die tijd meende men, dat een groot verschil in rijkdom en armoede ook in de Bijbel voorkomt en daardoor acceptabel was. In de loop van de tijd is aan dit gedachtegoed niet zo heel veel veranderd. Voor de arbeiders lag dat gecompliceerder. Vooral voor de christelijke arbeiders. Ze wilden niet in opstand komen, zoals hun collega's in enkele dorpen verderop, waar het communisme diep wortel had geschoten. Aan de andere kant hadden ze verdriet en leed over hun geringe inkomen en de armoedige omstandigheden. En dat verdriet en leed werd gemakkelijk omgezet in wrok, bitterheid en in sommige gevallen in haat. Men werd cynisch en de levensvreugde beperkt. Er waren in de gemoederen van de arbeiders voortdurend veenbrandjes en onderaards gerommel hoorbaar. Velen wilden de werkelijkheid ontvluchten en namen de toevlucht tot de drank. Op de dag van uitbetaling van het loon hadden de drie dorpscafé's het druk en werd een gedeelte van het weinige geld omgezet in drank. Daardoor werden de huiselijke omstandigheden verder verstoord en zo was de cirkel weer rond.

In de verschillende standen kon men nog meer duidelijke onderscheidingen maken. In de arbeidersklasse had je (globaal genomen) twee grote groepen. Groep één waren de mensen, die er

maar wat met de pet naar gooiden, slonzige typen, vervuilde huishoudingen, mensen met weinig initiatieven en met een lage intelligentie. Groep twee waren de mensen, die door hun inzet en ijver een keurige huishouding voerden en er alles aan deden om de armoede te bestrijden en ondanks alles een goed bestaan te hebben.

Mijn ouders behoorden tot groep twee en daarvoor ben ik ze nog altijd erkentelijk. Ik ben trots op hen, dat ze het gedaan hebben zoals ze het gedaan hebben. Bij de middenstanders en de hogere groepen had je die onderverdelingen natuurlijk ook. Er waren altijd wel mensen, die zichzelf (op basis van hoogmoed) te hoog inschatten en die dan door de gemeenschap hardhandig op hun plaats werden gezet. Dat kon ook op een heel subtiele wijze. Iedereen in de dorpsgemeenschap wist van zichzelf en van anderen wat zijn of haar plaats was.

Ook als kind had je daar al een goed inzicht in. Er hoefde niet eens altijd zo nadrukkelijk over te worden gesproken. Je wist dat gewoon. Bij de dames was er nog een heel duidelijke methode om het onderscheid duidelijk aan te geven. De getrouwde vrouwen van arbeiders tot en met de lagere middenklasse waren "vrouwen" en werden ook zodanig genoemd, bijvoorbeeld mijn moeke werd genoemd: "vrouw Blokzijl". De getrouwde vrouwen van de hogere middenklasse, dus de grotere winkeliers en de vrouwen van onderwijzers etc. waren: juffrouwen. De echtgenote van de manufacturier heette dus: "jufvrouw Akkerman". De "titel" mevrouw was slechts weggelegd voor de echtgenotes van de heren uit de hoogste klasse, namelijk de grote zakenmensen, de "dikke boeren" en de intelligentsia, de Dominee en de Notaris, dat waren pas "de echte Mevrouwen", dus bijvoorbeeld "Mevrouw Smith". Iedereen wist dat onderscheid feilloos aan te brengen.

Behalve de nieuwe Dominee van Asselt. Hij was nog niet zo lang op het dorp en hij sprak op huisbezoek de echtgenote van – arbeider - Koetje aan als Mevrouw Koetje. Zij wist zich met haar houding geen raad. Ze kleurde tot in haar nek. Hoe kon de Dominee haar toch met "mevrouw" aanspreken? Hield hij haar een beetje voor de gek? Zij was toch gewoon vrouw Koetje! Dat wist de Dominee toch wel! Hij moest haar niet voor het lapje houden! Later is gelukkig alles weer goed gekomen.

Behalve in de grootte van de huizen waren de verschillen duidelijk te zien in de kleding. De heren uit de hoogste en de hogere middenklasse zaten doorgaans in het pak en droegen een hoed, terwijl hun dames zich niet zelden hulden in bontjassen. De arbeiders waren duidelijk herkenbaar aan hun werkkleding, manchester broek, blauwe kiel, de pet op het hoofd en op klompen. De vrouwen van de arbeiders waren op werkdagen ook eenvoudig gekleed een eenvoudige jurk en een schort voor (altijd een schort) en ook op klompen.

Beiden, mannen en vrouwen, hadden speciaal voor de zondag, voor de kerkgang, wat nettere kleren en schoenen. Op nette kleding was men zuinig. Het was geen uitzondering, dat een man jaar in, jaar uit 's

zondags in zijn trouwpak liep. Als zo'n pak, na bijvoorbeeld vijftienvintig jaar, begon te glimmen en te slijten werd het pak naar de kleermaker gebracht en werd het gekeerd, d.w.z. dat de binnenkant naar buiten kwam en omgekeerd en dan leek het pak weer als nieuw en kon men weer jaren vooruit. Dit staat dus in schril contrast met de mentaliteit van nu en met de wegwerpmatschappij waarin we nu leven en waarvoor we ons behoorlijk zouden moeten schamen. Er was onderling een behoorlijke sociale controle. Men wist vrij veel van elkaar. Ook over ziekte ongevallen etc.

Vanuit de hogere kringen betrachtte men enige liefdadigheid in de richting van minder bedeeden. Bij ziekte van een huisvrouw werd tijdelijk dagelijks een pannetje soep gebracht. Duurde de ziekte langer dan werd de soep aangevuld, in drie op elkaar gestapelde pannetjes, tot een complete maaltijd. Behalve de maaltijden zal er ook best door de rijkere andere liefdadigheid zijn gedaan maar dat was uiteraard niet zichtbaar, "Laat uw linkerhand niet zien wat uw rechterhand doet". Maar of dat ook inderdaad gebeurde weet ik dus niet zeker. Er waren natuurlijk wel de diaconieën die de meest schrijnende gevallen in de gaten hielden.

De financiële afhankelijkheid was voor velen nogal groot. Als een eenvoudige middenstander wel eens voorzichtig reclame maakte voor zijn zaak en zijn producten, dan ging dat in de advertentie gepaard met de term: beleefd aanbevolen. Maar dus wel beleefd!

En zo deed ook groenteboer Hilko Koetje dat "beleefd aanbevolen, voor al uw aardappelen, groente en fruit". Afhankelijkheid, beleefdheid, weten wat je plaats precies is daarvan moest de gewone man zich goed bewust zijn.

Om dat te onderstrepen werd de volgende anekdote verteld: Koetje had groente en fruit verkocht aan Mevrouw Smith voor een bedrag van vijf en negentig cent. Zij betaalde met één gulden. Koetje graait in zijn portemonnee vijf losse centen bij elkaar en telt dan als volgt in de hand van Mevrouw Smith af: "Dat is dan zes en negentig, mevrouw Smith, dat is dan zeven en negentig, mevrouw Smith dat is acht en negentig, Mevrouw Smith, dat is negen en negentig, Mevrouw Smith en nog één en dat maakt dan samen weer een gulden, mevrouw Smith. Ik dank u hartelijk voor de klandizie, mevrouw Smith en graag tot de volgende week, mevrouw Smith. Goedemiddag, mevrouw Smith.

De aanzegger

Houtman woonde in het dorp, waar ik als kind ben geboren en opgegroeid. Hij was lang van lijf en leden wat gebogen en zijn te grote voeten verplaatste hij in een vertraagde pas. Hij zag er uit zoals zijn naam dat aan geeft.

Maar Houtman was een slimme man. De economische crisis had hem vindingsrijk gemaakt op zoek naar bestaansmogelijkheden. Als kleine zelfstandige had hij verschillende bronnen aangeboord, zoals de verkoop van flessen butagas, het verzorgen van een krantenwijk, het onderhoud van het kerkhof en daarnaast was hij nog aanzegger en grafdelver en hij had natuurlijk zijn bodedienst naar Winschoten. Iedereen op het dorp had op de een of andere manier met hem te maken. Hij was zich daarvan bewust en nam geen risico. Lanceerde iemand een stellige mening of overtuiging dan was steevast zijn commentaar: "Krek, zo is't", ook als was hij in de verste verte niet eens met de betreffende spreker. 's Zondags op weg naar de kerk kwam Houtman en de andere Hervormden de "fienen" tegen, zoals de Gereformeerden werden genoemd. Beide partijen groetten elkaar niet en keurden elkaar zelfs geen blik waardig. *De fienen waren te fien en de lichten te licht*. Op maandag en dinsdag was trouwens alles weer gewoon en deed men weer normaal tegen elkaar. Zo ging dat al jaren. Maar zo was het niet met Houtman. Hij nam geen risico's, zoals gezegd en begroette ook op zondag de fienen met een uitgebreid: "Goedemorgen met elkaar".

Hij functioneerde het beste in zijn baan van "aanzegger". De aanzegger was degene, die huis aan huis de droeve mededeling deed als er een dorpsgenoot was overleden. Houtman hees zich in zijn zwart kostuum en dat was dan een mallotige vertoning. Onder de te korte broek staken de ongepoetste schoenen als enorme schuiten. Het te krappe jasje vertoonde een scheur boven de rechterzak, maar dat was al jaren zo. De te grote zwarte hoed rustte gewoon op zijn wijde flaporen. En dit was Houtman in vol ornaat. Even later stond hij zo bij ons op de stoep en sprak plechtig: "Ik moet u de droeve mededeling doen, dat hedenmorgen de heer Albert Post is overleden. De overledene is thuis opgebaard en zal worden begraven a.s. vrijdag om één uur.

"De heer Albert Post?", mompelt mijn moeke die kent ze niet, waarop Houtman zich iets naar haar toebuigt en vertrouwelijk en zachtjes in haar oor fluistert: "Dat is Lappie". "Oh", zegt zij, "is dat Lappie. Och is Lappie dood?" "Krek, zo is't", zegt Houtman en gaat schielijk een deur verder. Een belangrijke mijlpaal in de carrière van Houtman was toen hij veertig jaar lang bij ons op het dorp grafdelver was geweest. Dat moest in de krant. De verslaggever van de regionale krant kwam een dagje bij hem op bezoek. Samen maakten ze een lange zwerftocht over het kerkhof. Houtman had een ieder persoonlijk gekend, dus hier lagen de verhalen. Hij kende het kerkhof beter dan zijn broekzak. Aan het eind

van de tocht stopten ze bij een mooi stukje groen gras. De jubilaris wees met zijn vinger naar dit mooie stukje grond en sprak toen plechtig: "En bij leven en welzijn kom ik hier te liggen" en om deze woorden extra kracht te geven zei hij: "Krek, zo is't".

Dorpstypen

In elke gemeenschap had je wel bepaalde typen, die door hun uiterlijk of hun gedrag, of door beide opvielen. Op ons dorp was dat niet anders. Zo had je de geestelijk gehandicapten, die vroeger, naar mijn mening, veel meer in de gemeenschap waren opgenomen, dan nu. Ze werden ook door iedereen geaccepteerd. Hendrik en Bouwine Uffen waren zwak begaafd. Ze woonden samen als broer en zus in een huis. Het was in hun huis rommelig, niet schoon en onverzorgd. Om dat te constateren hoefde je niet binnen geweest te zijn; je kon dat aan de buitenkant meteen wel zien. Ze waren "randgevallen" en konden nog net op eigen benen staan. Bouwine was groot, droeg altijd een lang donker gewaad en had als hoofddekseel een grote zwarte strooien hoed.

Ze loenste wat en enkele zwarte haren groeiden uit een pukkel op haar kin. Ze was vrijwel tandeloos, alleen in haar onderkaak was een tand blijven staan. Soms kon je die eenzame tand geruime tijd zien. Bouwine sprak niet veel, soms echter sprak ze enige woorden, maar dan kon ze niet zo snel bedenken, dat het voor haar klep weer sluitingstijd was. Vandaar! En ze liep natuurlijk altijd op grote gele klompen. Bouwine was groot en dominant aanwezig. Bij haar verdween broer Hendrik in het niet, de kinderen schreeuwden hem na met: "Hindrik Dôppe. Hij was er wel, maar daar was dan ook alles mee gezegd. Hendrik was meer dan een kop kleiner dan Bouwine. Hij was een schriel manneke. Hij droeg een klein broekje van manchester, een oud groezelig colbertje en had als hoofddekseel natuurlijk een pet. En ook hij droeg de gele klompen. Hendrik was de satelliet van Bouwine. Hij keek altijd verongelijkt. "t Is allemaal niks", sprak zijn gezicht. Hij zei ook niets, althans heel weinig, want hij had ook niets te vertellen en als er wat te zeggen viel, deed Bouwine dat wel. Broer en zus waren niet in staat om enig geestelijk of lichamelijk werk te verrichten. Globaal heeft een mens drie mogelijkheden om aan geld te komen: stelen, erven of werken. Als je niet wilt stelen en je erft niet dan blijft werken over. Maar Bouwine en Hendrik hadden een tussenvorm gevonden, want er moest natuurlijk wel brood op de plank komen.

Wie niet sterk is moet slim zijn. Bouwine had daarom een vernuftig plan bedacht. Ze had een klein houten kistje laten maken en aan dat kistje een lange leren riem. In dat kistje kwam dagelijks vers hooi en wat groenvoer. Het kistje was de hele dag het domein van Floepie, de marmot, tegenwoordig beter bekend als cavia. Met dit diertje gingen Bouwine en Hendrik overdag de hort op. 's Morgens voor vertrek deed Bouwine de leren riem over haar linkerschouder en het kistje bungelde dan bij haar op heuphoogte. Hendrik ging ook mee. En zo gingen ze samen langs de deuren.

Bij opening van een deur gingen ze samen een liedje zingen. Nou ja, zingen kon je het eigenlijk niet noemen. Het was meer op een zangerige en zeurderige manier een tweeregelig versje opzeggen, dat luidde: "Wil

je m'n marmotje zien, 't is zo'n aardig beestje". Aan het einde van het "lied" vergat Bouwine prompt om haar mond te sluiten, zodat de eenzame tand nog geruime tijd zichtbaar was. En Hendrik bleef, zoals altijd sip en verongelikt kijken. Bouwine kon weliswaar niet zo snel haar kaken op elkaar krijgen, maar aan het eind van het "lied" schoot wel haar rechterhand pijlsnel naar voren. De grootte van de gift was bepalend voor de mate van dankbaarheid. Bij een halve cent gromden ze wat: voor 1 cent zeiden ze gewoon dank u wel, voor een halve stuiver mocht men wel twee keer naar het diertje kijken. Die gunst verleenden ze dan aan de gulle gever. Eigenlijk was het een verkapte vorm van bedelen. Maar tegenover het ontvangen van geld stelden zij een prestatie in de vorm van zingen en het laten zien van de marmot. De burgemeester en veldwachter Staats lieten hen maar begaan. Behalve ons dorp struinden ze veel dorpen in de wijde omgeving af. Kwade tongen beweerden, dat hun "inkomen" aanzienlijk hoger lag dan van menige vlijtige arbeidsman. Maar deze stelling is nooit bewezen.

De heer Van der Molen woonde ook bij ons op het dorp. In tegenstelling tot Bouwine en Hendrik was hij een rijk en machtig heer. Hij woonde in een groot huis tegen het centrum van het dorp aan. Hij was directeur en eigenaar van de steenfabriek. Het was een aardige man, ook voor ons als kinderen. Achter zijn grote huis had hij een grote schuur. In zijn vrije tijd scharrelde hij daar altijd wat rond. Hij sleepte wat met hout en palen en had daar ook kippen en konijnen. We kwamen langs zijn schuur en hoorden zijn kippen luid kakelen: we besloten toch maar even een kijkje

Links het huis van van der Molen, rechts het huis van schilder van Zuilen

te nemen. "Kom maar verder jongens, ik wilde net een kip slachten". Hij had de luid kakelende kip al in zijn rechterhand, pakte nu de kip bij z'n kop, draaide het dier een paar keer snel in het rond, legde het toen op een houtblok, waarna hij met een vlijmscherp bijltje het in een keer de kop afsloeg. Hij hield de bloedende kop van het dier in zijn linkerhand, terwijl tot onze grote verbazing de kip zonder kop het door de schuur op een rennen zette, een spoor van bloed achterlatend. Men zegt wel eens: "Hij praat als een kip zonder kop", maar deze kip liep zonder kop. Het was een wonderlijk gezicht. Maar op zeker moment was het gebeurd. Van der Molen had dat zeker vaker meegemaakt, want hij verblikte of verbloosde niet en hij raapte gewoon het dode dier weer op. Hij pakte nu eerst de kop van het dier en begon met dat scherpe bijltje de hanenkam er af te hakken. Hij hakte de hanenkam in vele kleine stukjes. "Dat is lekker voor in de soep", zei hij, "maar je kunt het ook bakken in de koekenpan". Ik moest er niet aan denken, dat mijn moeke dit deel van de kop voor ons zou bereiden. We stonden er bij en keken er naar en vonden het allemaal vreemd, erg vreemd zelfs. Maar de heer van der Molen handelde en sprak er over alsof het de gewoonste zaak van de wereld was.

Vrouw Levering was weer een heel ander type. Ze woonde slechts enkele huizen bij ons vandaan, dus we konden haar steeds goed waarnemen. Vrouw Levering had een gebrek. Ons moeke zei altijd: "Vrouw Levering valt in beide zijden". Nou, dat was niet helemaal waar. Eigenlijk viel ze maar in één zij. Op haar linkerbeen stond ze hoog en op haar rechterbeen stond ze heel erg laag. Deed ze een stap voorwaarts met haar rechterbeen, stond ze heel erg laag. Deed ze een stap voorwaarts met haar linkerbeen dan "viel ze in één zij", zoals de uitdrukking daarvoor door ons was uitgevonden. Het was met het lopen van vrouw Levering meer van "op berg en dal".

Het zal wel te maken hebben gehad met het verschil in lengte van haar benen, maar hoe dat precies in elkaar stak wisten we niet. Dat geheim bleef in nevelen gehuld en verborgen onder haar lange rokken. Wat echter voor ons niet meer geheim was, dat ze op één van haar onderrokken een zakje droeg en in dat zakje bewaarde ze van die grote "Wilhelmina pepermunten" om uit te delen aan de kinderen. Ze had zelf geen kinderen, maar het was haar een vreugde om snoepgoed uit te delen aan de kinderen van iemand anders. Vrouw Levering was lid van de Nederlandse Hervormde Kerk en was een vrome vrouw. Ze stak haar geloof niet onder stoelen of banken en ze zong niet alleen in de kerk, maar ook buiten bij ons op de laan en dat was opvallend. Ze kondigde haar komst altijd aan door het zingen van een lied of psalm zoals, "t Hijgend hert der jacht ontkomen", of, "Scheepken onder Jezus' hoede" of een ander lied. En dan wist je zeker dat zij aan kwam lopen. Als we thuis waren en we hoorden haar gezang dan stoven we naar buiten met

een vooruitgeschoven rechterhand, waarin dan zo'n grote "Wilhelmina-pepermunt" hoorde te komen en dat gebeurde ook. We waren daar heel blij mee, want snoep was voor ons een schaars goed. Ze gaf met een blij hart en zei altijd wat aardigs tegen ons.

Ondanks haar handicap was vrouw Levering een vrolijke en opgewekte vrouw. Na haar uitdeling der gaven ging ze haar (moeizame) wandeling voortzetten. Dit keer zong ze: "Op bergen en in dalen, ja overal is God" en dit lied paste eigenlijk nog het beste bij haar.

Bekentenissen

Natuurlijk haalden wij als jongens kattenkwaad uit. Ik was daarin geen leider, maar was wel steeds van de partij. Het waren tamelijk onschuldige zaken, bijvoorbeeld "ruitje tikken". We konden geen belletje trekken omdat er bij ons bij de voordeuren nauwelijks bellen zaten. Wij gingen altijd gewoon bij iemand "achterom", riepen "volluk" en dan ging je gewoon verder de kamer in. De achterdeur was altijd open en iedereen kon er gewoon in. Daarom maar "ruitje tikken", het liefst in schemerdonker en dan een paar tikken tegen het raam en dan verstoppen achter een struik of muur en vreselijk veel schik hebben om iemand, die voor niks de voordeur opendeed.

Of in het schemerdonker, portemonneetje trekken. Je legde een oude lege portemonnee op de weg aan een zwarte draad en kroop vervolgens achter een struik. Juist op het moment, dat de "gelukkige vinder" de portemonnee wilde oppakken, dan trok je aan het draad en verdween de portemonnee op "een wonderbaarlijke wijze" in de berm en de vinder had het nakijken. Zo was dat spel en zo werd het gespeeld. Een enkele keer was iemand ons te slim af. Hij bukte zich niet om de beurs te pakken, maar zette z'n voet er op en dan hadden wij het nakijken. Bij het invallen der duisternis gingen ook de vleermuizen zich vaak roeren.

Vleermuizen zijn geen vogels maar zoogdieren. Ze kunnen niet echt vliegen maar fladderen. Ze laten zich van een zekere hoogte vallen en fladderen wat rond. Het is voor deze diertjes onmogelijk om vanaf de grond weer op te stijgen. Wij wisten dat. Daarom wierpen we ze in de lucht een prooi toe. De prooi was meestal een aardappel, gewikkeld in een zakdoek. Het diertje stortte zich daarop en viel met prooi en al op de grond. En zo kregen we het dier te pakken. Het dier was natuurlijk bang en beet met de scherpe tandjes in onze vingers. Maar wij hadden ons doel bereikt: het vangen van de vleermuis. Later lieten we het vanaf een verhoging weer los en zo kreeg de vleermuis zijn vrijheid terug.

Een van onze roemruchte daden was echter de stunt met de witte muizen. Op een achternamiddag was de kleine meisjesvereniging (meisjes van twaalf tot vijftien jarigen) in het verenigingslokaal bij elkaar. Een van ons had een tiental witte muizen op de kop getikt en die lieten we los in het lokaal door even de deur op een kier te zetten. Daarna stelden we ons verdekt op om het effect van onze (wan)daad te zien.

Het succes was verzekerd. We zagen en hoorden de meisjes gillend op de stoelen en tafels klimmen, druk doende om hun rokjes strak en beschermend over hun benen te trekken. Wij hadden leedvermaak, dat was het juiste woord. Achteraf bezien hadden we misschien beter niet kunnen doen, maar ja, dat is nu een beetje laat. Al deze dingen vallen, naar mijn mening nog onder de categorie "kattenkwaad". Maar de grens tussen kattenkwaad en een echt delict zijn soms vaag en zo overschreden! Na ongeveer zestig jaar wil ik toch enkele dingen bekennen, die eigenlijk ook niet door de beugel konden.

De kleurkrijtjes

Wij woonden aan de ene kant van de Nederlands Hervormde Kerk en aan de andere kant van de kerk stond de openbare lagere school, waarop met grote letters de mooie tekst prijkte: "De jeugd is de hoop der toekomst". Omdat het pand vlak bij ons huis lag speelden wij eens op het grote speelplein. De school was kennelijk te groot geworden voor het aantal leerlingen, want het achterste lokaal fungeerde niet meer als leslokaal. Dit lokaal was een soort magazijn voor lesmateriaal geworden. Met onze neuzen tegen het raam gedrukt en de handen rond de ogen keken we nieuwsgierig naar binnen: stapels boeken, schriften, pennen etc. We besloten, dat we dit van dichtbij moesten bekijken. Via een klein raampje aan de achterkant van de school lukte het ons naar binnen te komen. We waren er ons van bewust, dat we ons op een onrechtmatige manier toegang hadden verschaft tot het pand.

Maar dat was nu juist spannend en dat gaf een kick. We zagen nu de materialen dichtbij. En wat ik zopas door het raam nog niet had gezien, zag ik nu wel. Een houten bakje met prachtige kleurkrijtjes. Krijtjes in prachtige kleuren: wit, roze, zacht blauw, zacht geel en zacht rood. Pasteltinten waren het. Ik wist toen nog niet dat dat zo heette. Als ik dat wel had geweten, had ik ze denk ik nog mooier gevonden. Ik vond ze mooi en was er helemaal door gefascineerd. Ze waren schitterend en zo dichtbij en ik had ze zo voor het grijpen. En dat deed ik dan ook. Ondoordacht. De begeerte had toegeslagen. En zo gleden een vijftal

Openbare School, omstreeks 1938.

van die mooie krijtjes in mijn broekzak. Natuurlijk had ik er niet over nagedacht wat ik er mee moest, want een schoolbord of zo had ik niet. Maar ik vond de kleuren zo mooi. 's Avonds in bed werd ik erg onrustig. Wat had ik toch gedaan? Mijn geweten begon te knagen. Maar ik durfde het niet aan mijn ouders te vertellen; ik durfde het niet te bekennen aan het hoofd van de lagere school en ik durfde ze ook niet terug te brengen. Goede raad was duur. Ik heb ze ongeveer vierentwintig uur in mijn bezit gehad. De volgende dag toen het begon te schemeren, heb ik met mijn handen een gat gemaakt onder het hek, dat rond de kerk staat. Daarna heb ik het gat dichtgemaakt met aarde. Weg is weg! Ik weet niet of krijt goed bestand is tegen langdurig verblijf in aarde. Als dat wel zo is, dan moeten ze daar nu nog liggen. Ik geef toe, het was niet zo'n elegante oplossing van mijn probleem.

Woning, hoofdmeester Openbare School

De sinaasappels

Het was in de oorlogsjaren. Ik denk in 1943 of 1944. Voedsel werd steeds schaarser. Fruit ook. Koningin Wilhelmina en de Nederlandse Regering waren in Londen. Op zeker moment had het Hare Majesteit Koningin Wilhelmina behaagd om, uit eigen zak, alle schoolkinderen in Nederland te voorzien van extra fruit in de vorm van sinaasappelen. De bezetter had er in toegestemd, dat het Rode Kruis de distributie op zich nam. En zo was ineens heel Nederland, oranje gekleurd, althans op de scholen. En dat was een mooie bijkomstigheid. Want onze driekleur met oranjewimpel was in de oorlog natuurlijk verboden. En zo kwam het oranje langs een achterdeur naar binnen. Het ging dus niet alleen om de vitaminen, het ging ook om het oranjegevoel. Ook bij ons op school werden ze bezorgd. Kisten vol grote navelsinaasappels werden opgestapeld in het broodeterslokaaltje. Het broodeterslokaaltje, was een klein lokaal waar de overblijvende kinderen, die van ver kwamen, hun brood in de middagpauze aten. Daar lagen ze dus! De school waarover

Christelijk Nationale school

ik het nu heb was dus de school waar ik leerling was, de christelijke nationale school aan de Hoofdstraat. De volgende dag zou de eerste uitdeling van de sinaasappels zijn. De avond tevoren gingen we toch nog maar even kijken. En ja hoor, daar lagen ze te pronken met zichzelf. Prachtige, gave, grote vruchten. We hadden ze jaren niet gezien, laat staan geproefd. De begeerte sloeg zodanig toe, dat we ons nu in onze eigen school toegang tot het betreffende lokaaltje verschaften. Iedereen stopte snel een sinaasappel in zijn zak en daarna vlug aan de terugtocht beginnen. We hebben de vrucht met graagte verorberd, maar het kwaad was opnieuw geschied. En zo kwam diefstal nummer twee tot stand.

Grietje Kiewiet en de appels

Ons schoolplein grensde in het noorden aan een stukje land. Dat stukje land grensde weer aan de boomgaard van Van Anken en de grens tussen dat stukje land en de boomgaard werd aangegeven door een heg. Verschillende takken van de appelbomen groeiden ruim over de heg. Dat was natuurlijk voor ons een uitdaging van de eerste orde.

Wat moesten deze takken met heerlijke appels zo ver over de heg te steken? We moesten als kinderen al vaak belangrijke afwegingen maken. Ging je bijvoorbeeld wachten totdat de vruchten rijp waren dan vielen ze, na een flinke wind, uit zichzelf op de grond. Iedereen had ze dan zo voor het oprapen en vaak had je dan het nakijken. Of, dat was de andere mogelijkheid, je hielp de natuur een handje zodat de appels zouden vallen. Dat kon door een dikke stok of een steen in de overstekende takken te gooien. In dat geval moest je genoeg nemen met een onrijpe vrucht. We kozen hiervoor. Door zelf een handje te helpen waren we ook van het avontuur verzekerd. En dat was voor ons ook een duidelijke wens. Dan maar geen rijpe appels! Zolang de meesters nog niet op het schoolplein verschenen waren hadden wij vrij-spel. Een van ons stond altijd op wacht om "bij onraad" te seinen.

We gooiden een stok of steen wat schuin omhoog in de takken, zodat de stok of steen op een zekere afstand van ons weer landde. Door de ervaring waren we daarin bedreven geworden en namen geen risico. Maar opeens, niemand van ons was daarop bedacht, stond daar Grietje Kiewiet tussen ons in. En dat was heel bijzonder. Want er was een ongeschreven wet, dat jongens niet met meisjes speelden en omgekeerd.

Meisjes waren op het schoolplein aan het touwtjespringen, kaatsballen of soort gelijke typische meisjesspelletjes. Normaal deed Grietje Kiewiet dat ook altijd. En nu stond ze ineens tussen de groep jongens in. We waren zo verbouwereerd, dat niemand van ons reageerde. Niemand bracht een woord uit, we waren met stomheid geslagen. Het kan best zijn, dat Grietje onze onbeholpenheid en zwijgzaamheid heeft opgevat als een uitnodiging om met ons mee te doen. Hoe het ook zij: voor wij in de gaten hadden, bukte Grietje zich en pakte een halve baksteen, rechtte haar rug en gooide de steen recht omhoog in de richting van de onrijpe appels. Ik zei nadrukkelijk: "In de richting van", want de steen bereikte helaas niet zijn doel.

Waarschijnlijk had Grietje zichzelf te hoog en ons te laag ingeschat. Tijdens het touwtjespringen en kaatsballen had ze wel van uit haar ooghoeken naar ons gekeken als wij bezig waren de appelbomen van Van Anken te slopen en had ze gedacht: "Makkie, dat kan ik ook". Maar wij hadden in onze planning opgenomen, dat we de steen schuin omhoog van ons af zouden gooien, zodat de steen na het dalen op een behoorlijke afstand van ons belandde. Deze slimme gedachte paste zij

niet toe. Grietje was een simpele ziel. Ze dacht: ik gooi de steen omhoog, kijk vervolgens verwachtingsvol omhoog en voor de rest komt het allemaal wel goed, met de steen, met de appels en met mij. Maar dat was niet zo! Had zij bijvoorbeeld tennisles gehad, dan had zij geweten: wil je de bal een flinke mep geven dan doe je soms één of meerdere stappen opzij, vooruit of achteruit. En nu had ze, met betrekking tot het gevaar van de vallende steen, dit ook kunnen toepassen door tijdig de voeten te verplaatsen. Maar dat deed Grietje niet! Ze keek strak en stram naar boven en verroerde geen vin. Ook niet toen de steen zijn dalende beweging inzette en zich vervolgens nauwgezet hield aan de wet van de zwaartekracht. Ook had zij in haar hachelijke situatie van ons geen hulp te verwachten. We hadden tegen haar kunnen schreeuwen: "Grietje opzij, scheer je weg!" Of we hadden haar een duw kunnen geven zodat zij buiten de gevarezone van de vallende steen zou komen.

Niet dat wij haatdragend waren in haar richting, omdat zij zich ongevraagd bij onze jongensclub had aangesloten. We waren nog steeds verbluft en nog niet weer tot ons zelf gekomen. Maar inmiddels ging de daling van de halve rode baksteen gestaag door. En zo'n daling gaat natuurlijk sneller dan dat ik dat kan beschrijven. Met de scherpe kant belandde de steen precies op de neus van Grietje. Ze schreeuwde als een mager varken en bloedde als een rund. Ze werd door twee vriendinnen afgevoerd naar huis.

De meester arriveerde op het schoolplein. Wij speelden het spel van de onnozelen. "Waar is Grietje Kiewiet?" vroeg hij in de klas. "Grietje heeft een bloedneus en ze is naar huis". Op zich komt een bloedneus bij kinderen wel vaker voor.

Maar wij hadden de meester geen volledige informatie verschaft over de toedracht. We hadden de halve waarheid verteld en omdat een halve waarheid ook een leugen is, heb ik in deze situatie niet goed gehandeld. Daarom wil ik nu, na zestig jaar naast de twee inbraken en diefstallen ook deze leugen bekennen.

Lente en zomer

Er viel af en toe nog wel een maartse bui, maar de zon won steeds meer aan kracht en de winter gaf zich op de duur gewonnen. De madeliefjes staken eigenwijs hun kopjes boven het gras. Ik hoorde steeds meer het gekrijs van de eksters en kraaien en het gekwaak van de kikkers. De natuur ontwaakte en met haar de mensen.

Het nieuwe seizoen betekende tevens volop werk, zowel voor de mannen als vrouwen. Voor mij als kind betekende het eindelijk weer veel meer buiten kunnen spelen. Mijn pa hield zich in het prille voorjaar (en soms ook al wel tegen het eind van de winter) bezig met het vervoer van de mest naar het land.

Achter ons huis was een schuur en achter die schuur was de mestvaalt. Gedurende het gehele jaar werd daar de mest - vermengd met stro - van de dieren (varken, geit en konijnen) en van onszelf opgestapeld. Er waren ook wel mensen, die een septic-tank hadden, die dan regelmatig moest worden leeggehaald. Maar velen op het dorp hanteerden onze methode. We moeten bedenken, dat ons dorp in die tijd geen riolering had en dat er geen vuilnisophaaldienst was. Je moest dat probleem zelf maar oplossen.

Gelukkig was er in die tijd geen plastic en er waren weinig anders onverteerbare spullen, zoals glas en blik. Alle boodschappen werden in de winkel af gewogen en verpakt in (grauw) papier en kwam met het andere huisvuil op de mestvaalt. Mijn pa kreeg een paard en wagen mee van een boer en zo werd de mest vervoerd. Er was voldoende voor de ruim twintig are (verdeeld over drie percelen), die hij had gehuurd en dus had te bewerken.

Soms was de grond nog bevroren, maar hij maakte eerst stapeltjes om het later verder uit te strooien. Daarna kwam de lange en moeizame weg van het spitten, maar dan lagen er ook zeer vruchtbare akkers gereed om het zaad en het pootgoed te ontvangen. Het uitstrooien van de mest gebeurde met beleid. Voor aardappelen en sommige groente had je veel nodig maar voor bijvoorbeeld sperziebonen niet of nauwelijks.

Voor de globale indeling van de akker moest je van tevoren duidelijke plannen hebben. Het gedeelte van het land waar de aardappels gepoot werden kon vrij ruw blijven, maar de plaats, waar de fijnere groente werd gekweekt werd geëgaliseerd. Mijn pa had daarvoor een ingenieus systeem bedacht. Hij timmerde een paar plankjes onder zijn klompen en stampte daarmee de grond aan zodat het tot een vlak geheel werd. Nu konden de fijnere groenten worden gezaaid. Ik werd geacht (als oudste van de jongens) af en toe mee te werken op het land.

Dat deed ik ook, maar het had niet mijn voorliefde. Ik was vaak een dromer en hoorde alle vogeltjes fluiten. Mijn hart lag niet op het land en in de tuin. Het is het later ook niet geworden. Maar ik had gemakkelijk

praten. Ik had later heel andere en betere kansen dan mijn ouders ooit hebben gehad. Maar ik moet zeggen, dat ik tijdens mijn leven verschillende keren als hobby een groentetuin heb gehad. Het tuinieren zat kennelijk toch in de genen. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Zoals ik al zei: het voorjaar had ook greep op mijn moeke gekregen. De zon werd warmer en haar bloed begon steeds sneller te stromen. De grote voorjaars schoonmaak was in aantocht!

Berg je maar. Het hele huis werd onder handen genomen. Vertrek na vertrek. Wat wil je? As en stof van de kachel en andere ongerechtigheden. Zo veel mogelijk werden alle spullen naar buiten gebracht: kleden geklopt, meubels in de was gezet en gepoetst. Verder schrobben en vegen en ploeteren (aan hemmeln, zoals ze dat in het Gronings zeggen). Bedden werden verschoond en achter het huis werden de beddentijken van nieuw stro voorzien. Wat zeg ik? Stro? Ja, stro. En stro was een prima product. Een natuurproduct, net als kapok. Toen ik later in militaire dienst kwam waren er jongens verbaasd, dat ze op een strozak moesten slapen. Ik niet, ik had nooit anders gedaan. Al met al was mijn moeke enkele weken druk in de weer met de schoonmaak. Het huis werd met bezemen gekeerd. Maar het resultaat mocht er zijn: alles blonk en rook naar de boenwas en de kachelpoets. Elke lente was dat toch weer een bijzondere ervaring. Ik weet niet of die grote schoonmaak nog wel zo in zwang is. Volgens mij is dat een beetje uit de mode geraakt. Voor mij als kind gaf de nieuwe lente ook weer veel meer nieuwe mogelijkheden. Je kon nu meer buiten zijn om te spelen.

De winter had lang genoeg geduurd. En binnen konden wij niet zoveel. Natuurlijk kwamen wij niets tekort op het gebied van voeding en kleding, er was een warme kachel en een goed bed. Daar hadden mijn ouders prima voor gezorgd.

Maar we hadden bijvoorbeeld geen radio (televisie was er nog niet), geen muziekinstrumenten en geen boeken. Dus waren wij al snel aangewezen op buiten spelen. Er waren altijd wel jongens in de buurt of vriendjes verderop in het dorp.

Het ging nogal op en neer met het soort spel, dat gespeeld werd. Soms was het knikkeren, dan was het hoepelen of steltlopen en dan weer bijvoorbeeld tolleren. Plotseling was "de mode" weer anders en niemand wist wie de trendsetter was. Het meest spannende vond ik de spelletjes in het schemerdonker: verstopperkje en tikkertje. Op het schoolplein deden we weer andere spelletjes, zoals netje vangen en de raadselspelletjes: *bok, bok, hoeveel hoorns of schere, mes of bril*.

Vooraf in de zomer was heel het dorp ons domein. Van de Goldhoorn tot aan de Moushörn en van de Klinkerweg tot aan de Bounderstreek. We waren meestal een groepje vrienden van twee tot vijf in aantal, dat varieerde nogal. We hadden ons zelf vrij mandaat gegeven om het

gehele dorp tot in detail te verkennen. Wat moest je ook anders? We hadden niet de beschikking over een sportveld, zwembad, tennisbaan of noem maar op. Bovendien gingen we nooit met vakantie. Dus al je vrije tijd - en dat was nogal wat - ging je op het dorp doorbrengen. En als we nu maar altijd keurig op voetpaden en wegen waren gebleven dan was er niets aan de hand geweest.

Maar zo zitten - en zaten ook toen - jongens niet in elkaar. Ze willen op onderzoek uit en op verkenning en ontdekken: grenzen verleggen. Het mag duidelijk zijn, dat ons eigen vrije mandaat nog wel eens in strijd kwam met de belangen van eigenaren van roerende en onroerende goederen. Of we waren in botsing met mensen, die namens die eigenaren waren aangesteld om hun belangen te behartigen. Ik zal duidelijker worden en een voorbeeld noemen. Aan het eind van de laan waaraan wij woonden, lag het Koediep. Over het Koediep lag een voetgangers-bruggetje. (Koudaipsbrôkje) Als je over dat bruggetje liep kwam je op de kade van "de haven". Tegenover de haven lag het enige industriële complex wat ons dorp ooit rijk is geweest, namelijk de steenfabriek, "het tichelwaark", zoals we dat noemden. De fabriek was niet meer in gebruik. Mijn opa heeft daar vroeger nog gewerkt en haalde met paard en wagen de juiste klei uit de polder. Ook mijn pa heeft daar nog tijdelijk de kost verdiend. De eigenaar had aan twee mannen opgedragen om daar wat toezicht te houden, zodat er niet werd geroofd en geplunderd. De ene was Pinkster, die in een huisje van de fabriek woonde en die ook nog turfschipper was en de andere was Stek, de

Personeel van het Tichelwaark, achter beide kinderen in het zwart, Oale Tjoam Stek

oud- eerste brandmeester van het tichelwaark, die vlak bij ons woonde. Beide mannen waren zich van hun belangrijke en toezichhoudende functie bewust. Vooral Stek keek altijd gewichtig en boos. Als ik wat had gedaan keek hij boos naar mij en ging hij klagen bij mijn pa en als ik niets had gedaan keek hij ook boos naar mij omdat ik bij voorbaat al verdacht was. Hij kauwde zijn pruimtabak en gromde en bromde van onder zijn grote snor.

Dat oude tichelwaark had een enorme aantrekkingskracht op ons. Waarom? Vanwege het avontuur. Je mocht er niet komen en we deden het toch. Bovendien was het er heel geheimzinnig. In het centrum van de fabriek was de plaats waar de klei de vorm kreeg van stenen. Daar vlak bij was de grote

steenoven, de bakkerij. Maar eerst werd de tot steen gevormde klei op lange houten rekken gelegd in de "bougen". Zo heten die lange droogplaatsen. Zo'n "bouge" was eigenlijk een langgerekte schuur met in het midden een rail voor de lorry's en aan weerskanten de lange houten droogrekken. Ze waren met pannen bedekt, terwijl de zijwanden half open waren voor het doortochten en doorwaaien. Al deze "bougen" kwamen in het centrum bij de oven uit.

Waarom was het zo geheimzinnig in die oude afgedankte steenfabriek? Door de constructie van de bouw was het niet echt licht en de wind had vrij spel door de half open zijwanden. De wind zette altijd wel wat in beweging: wat stro op de grond, een opgewaaid stukje papier of een zwaaiend stuk touw aan een van die stellingen. Af en toe zag je een grote pad lopen of lag er een bang geworden opgerolde egel.

Bij de oven keek vaak een uilenpaar vanuit de hoogte op ons neer. Aan de achterkant van de fabriek was een groot gat met water. Het verhaal ging, dat in dat diepe gat een broer van de eigenaar was verdronken. Als wij daar waren was dat verhaal altijd bij ons. En dan natuurlijk was er altijd de dreiging van de toezichhouders, de heren Pinkster en Stek. Zouden ze er zijn of niet? Liepen wij met open ogen in een val? Al met al waren dat voor ons voldoende ingrediënten om stijf van de spanning in de oude fabriek aanwezig te zijn. Op een woensdagmiddag was het raak: Pinkster en Stek doken plotseling gezamenlijk op en dat was niet zo handig van hun, want zo hadden we ruim baan om snel weg te komen. Met opgeheven vuisten naderden zij ons en schreeuwden, dat wij lelijke kwajongens waren, maar dat wisten wij natuurlijk al lang. Wij zetten het op een rennen, maar zij waren oud en wij jong en op dat moment ontsprongen wij de dans. Maar een uur later waren mijn ouders op de hoogte en kreeg ik de mij toekomstende straf.

Soms trokken wij wat verder van huis om onze grenzen te verleggen. Vandaag was het zaterdag en we gingen een lange voettocht maken door de velden, de eindeloze korenvelden. Dat wil zeggen: de terugtocht, want we hadden besloten om de heenreis te maken met de

stoomtram. Ons dorp lag aan de lijn Delfzijl - Winschoten en nog weer verder via Ter Apel naar Emmen.

De Stoomtramweg Maatschappij Oost-Groningen In de volksmond: O.G. of sterker nog, Ol Graitje. Zo werd de tram in de volksmond doorgaans genoemd. We hadden in het verleden al wel eens een schoolreisje gemaakt met de tram naar de Wedderbergen en later zelfs naar de dierentuin in Emmen.

Dat waren prachtige dagen. Maar nu onze tocht. De eerste halte na ons dorp was de halte Oostwolderpolder, een kilometer vier of vijf bij ons vandaan. Dat was het doel. We hadden ons opgesteld, bij het Station "Hotel de Witte Zwaan". De tram naderde langzaam door het dorp. De machinist hing – zoals gebruikelijk - met zijn linkerarm door het open raam en de stoker gooide nieuwe kolen op het vuur, terwijl de conducteur - keurig in uniform - zwierig uit de tram stapte en luidkeels verkondigde: "*Station Oostwold, Hotel de Witte Zwaan, Station Oostwold, Hotel de Witte Zwaan*". Iedereen wist dat natuurlijk wel, maar

Tram van de Stoomtramwegmaatschappij Oostelijk Groningen, genaamd Ol Grait.

als hij dat zo overtuigend verkondigde gaf dat aan zijn functie meer inhoud en gewicht. Even later zette de locomotief zich weer zwaar puffend in beweging, nadat de machinist met een luid fluitsignaal het vertrek had gemeld. Direct daarop sprongen wij op de treeplank van het achterste rijtuig en vervolgens stelden wij ons wat verdekt op op het open achterbalkon. We reden clandestien mee, dat wel, want we hadden geen cent. Het rijtuig deinde wat op en neer en heen en weer en

al schommelend gleeed ons dorp aan ons voorbij, eerst een gedeelte van de Hoofdstraat en daarna de Bounderstreek. De Bounderstreek lag er mooi bij. Twee lange rijen huizen, afgewisseld met hier en daar een winkel of een klein bedrijf. Na de laatste huizen reed de tram knoepend en knierpend door de bocht en kwam daarna op volle snelheid richting polder. Eerst alleen de uitgebreide akkers en daarna kwamen de grote boerderijen van de dikke boeren. De rijkdom droop er af. Als je als dikke boer een beetje wilde meetellen dan had je op z'n minst een "bergje" in de grote tuin en een gracht er om heen. Waarschijnlijk stond het een met het ander in verband maar ik heb nooit gezien, dat het werd aangelegd. Wel, ze hadden dat nagenoeg allemaal. Want wie wil er nu - ook als rijk mens - graag uit de toon vallen?

De tram minderde vaart en we naderden nu de halte Oostwolderpolder. Het was nu voor ons even opletten geblazen. We wilden graag tot aan het einde van de rit uit handen van de conducteur blijven. Bij het stoppen hadden we twee mogelijkheden: of we doken snel achter een muurtje of we doken in een droge sloot. Het gehele plan slaagde uitstekend. Nu pas begon onze voettocht door de uitgebreide velden. We liepen eerst langs de boorden van het stroompje "De Oude Geut", die wij doorgaans betitelden met "De Olle Geute". Met een grote bocht naar links trokken wij weer richting ons dorp, toch gauw een tocht van zes kilometer. We genoten van de onafzienbare vlakten met graan en andere gewassen: tarwe, gerst, koolzaad. Het was hoogzomer en warm en hier en daar bloeiden de korenbloemenblauw. We waren nu echte de jongens van de vlakte. Af en toe deden we een greep naar de bijna gerijpte korenaren van de tarwe (waaite) wreven die in onze handen, bliezen het kaf weg en kauwden de graankorrels tot een soort kauwgum. Er was geen huis en geen mens te zien. Was er dan veel te beleven op een dergelijk tocht? Nee, eigenlijk niet. We liepen lekker in de zon, praatten een beetje, keken naar de gewassen en we waren op de plaats en in het land waar we geboren waren. Er wordt wel eens de uitdrukking gebruikt, die is uit de klei getrokken. Precies, dat waren wij. En zo wordt een mens, denk ik, ook gevormd. Niet alleen via de genen in de familielijn, maar ook door de streek waar je bent geboren en opgegroeid. We zeiden niet zoveel. Er was niet zo veel te zeggen. We beleefden de wijsheid en uitgestrektheid van het land. Groningers zijn in het algemeen niet van die babbelaars. Maar het schijnt wel zo te zijn, dat - als de Groninger wat zegt - hij maar weinig woorden nodig heeft om de dingen kort en raak te typeren. Ik heb als Groninger nu al weer ongeveer veertig jaar in het Drentse land gewoond. Er is toch wel een redelijk verschil tussen Drenten en Groningers. Men zegt wel eens dat een Drent te aardig is om eerlijk te zijn en een Groninger is te eerlijk om aardig te zijn. Me dunkt: dit komt aardig in de buurt. Maar dit even terzijde. We naderden via de Klailoane (Kleilaan) het Koediep. Na de lange hete voettocht door de korenvelden nodigde het Koediep ons uit

voor een frisse duik. Roetsj, de kleren uit en in de onderbroek het water in. We hadden ons de zwemkunst zelf eigen gemaakt. Dat ging prima. Het Koediep was best geschikt om in te zwemmen. We zwommen meestal achter de boerderij van Toren. De boerderijen stonden met de achterkant naar het diep.

Achter elke boerderij was een paardenkamp, waar 's zomers de paarden tijdens hun rusttijd en 's nachts verbleven, meestal ongeveer zes tot acht paarden. Een dergelijke paardenkamp liep schuin af naar het Koediep, zodat de dieren gemakkelijk naar beneden konden lopen en onbepert konden drinken. 's Winters waren ze uiteraard op stal. De paarden werden gebruikt voor het zware werk op de kleigronden. Ploegen, eggen en zaaien, maar ook werden ze voor de wagens gespannen om 's zomers het gerijpte graan naar de schuur te brengen. Daar werd het tot aan de nok van de schuur opgetast, wachtend tot in de loop van de winter de dorsmachine langs kwam om te dorsen. Het graan werd verkocht, maar ook het stro, dat in de fabriek tot karton werd verwerkt. Met een dromerige blik stonden de paarden naar ons gepluister in het water te kijken.

Het eind van het Koediep liep tot vlak achter het hotel "De Witte Zwaan". Aan dit eind was het diep wat verbreed, zodat de schepen en pramen daar in de zwaaijolk (wij zeiden zwaaidôbbe) konden keren. Het diep werd in mijn tijd niet meer zo druk bevaren. In de haven lagen nog twee turfschepen en een verdwaalde praam. Vroeger toen het tichelwaark nog in bedrijf was was het scheepvaartverkeer intensiever. Ook voer toen nog de "snikke" van Geertsema. Maar ook nu was het nog een goed bevaarbaar kanaal. En zo was ons dorp verbonden via een netwerk van kanalen door het gehele Groninger land.

Behalve als vaarwater diende het Koediep ook nog als boezemwater. Het overtollige water van het Meerland werd namelijk door twee gemalen, bemand en bediend door de heren Feikens en Loer, in het Koediep geloosd. We zwommen wel heerlijk, maar aan de horizon begonnen zich wolken af te tekenen. Als afscheid gooiden we speels water naar de paarden en gingen naar huis. Het was een hete, broeierige dag geweest. Tegen de avond namen de wolken een dreigende vorm aan. Het rommelde in de verte en het weerlichtte.

Onweer! Mijn pa scharrelde al naar de kast om het geldkistje te pakken. Die kwam vanavond en eventueel vannacht bij hem op schoot. Voor het geval dat! Felle bliksemschichten en vlak daarop hevige donder, die als het ware door de lucht rolde. Het was inderdaad wel beangstigend. Even leek het er op, dat het beter zou worden, maar direct daarop was het zo verschrikkelijk hevig. Het licht en het gerommel van de donder was niet van de lucht. "De Dollard pakt hem niet", sprak mijn pa deskundig. Het schijnt, dat bij een bepaalde waterstand in de Dollard diezelfde Dollard de bui niet laat passeren, maar als het ware weer terugdringt. Zo had je dan diezelfde onweersbui twee keer op je dak. Bovendien met de

Schip in de haven van Oostwold, van Engel de Jonge en Maria Perdok met hun dochter Grietje gehuwd met stelmaker Reints.

mogelijkheid, dat ook al weer een volgende bui zich aandienende en meedeed in het geweld van de natuur. Ik heb wel eens het idee, dat de onweersbuien vroeger heviger waren dan nu, maar daarin kan ik mij natuurlijk vergissen. Tegen middernacht werd het eindelijk wat rustiger. Mijn pa zette het geldkistje weer in de kast; we konden nu rustig naar bed gaan.

In de zomer was ik ook vrij fanatiek bezig met vliegeren. Ik maakte mijn vlieger zelf. Daar hoorde enig "schooiwerk" bij. Ik vroeg de timmerman om twee dunne latjes en een paar kleine spijkertjes en van de slager kreeg ik een groot stuk vetvrij papier en dan ging ik het geheel tot een vlieger (een droake, zoals wij dat noemden) in elkaar knutselen. Het dunne vliegertouw moest ik echter kopen, maar daar had ik de volgende oplossing voor. 's Zaterdagmorgens kon ik de motorfiets van timmerman van Ham schoonmaken voor een halve stuiver. Ik versnoopte voor een halve cent bij Pa Geertsema en besteedde dit bedrag aan een veterdrop of een stukje zoethout.

De overgebleven twee centen spaarde ik tot ik voldoende geld had om uiteindelijk de klos dunne touw te kunnen kopen. Eindelijk was het dan zover. Bij een aardig briesje ging de vlieger voor het eerst de lucht in. Een hele grote deze keer. Ik was apetrots. Ik moest nog wat aan de staart sleutelen; via een polletje gras de staart iets zwaarder maken en nu stond hij als een huis. Via de lange lijn kon je met kleine briefjes

"seinen". Je maakte kleine gaatjes in het papier, deed ze om het touw en dan trokken ze uit zichzelf helemaal naar boven. De beste prestatie leverde je als de droake zo hoog en zo stil mogelijk in de lucht stond. Tot de "vaste uitrusting" van een jongen hoorde ook de katapult. Dus ook bij mij. En vanzelfsprekend maakte je de katapult zelf. Het belangrijkste was het vinden van een goede, stevige gaffel, dus ging ik snuffelend langs: veel struiken en boompjes. Als ik het had gevonden werd de betreffende tak goed afgezaagd. De gaffel had direct al zijn vorm, een paar flinke inkepingen de bast van de twee bovineinden, een stuk dunne touw, een stukje leer met twee gaatjes van de schoenmaker en een paar stevige elastieken (weckringen) en vervolgens was het wapen schietklaar.

De kleine kiezelsteentjes lagen overal voor het grijpen. Eenvoudiger te produceren was de pijl en boog (de flitse-boge) een buigzame stok was zo gevonden, de uiteinden verbinden met een stuk dun touw en wat kleinere stokjes met inkepingen aan de onderkant als pijlen, en klaar was Kees. Maar de schietkracht en doeltreffendheid van de katapult was vele malen groter dan die van de flitse-boge. Al met al waren wij tijdens zoet zowel met de fabricage als wel met het gebruik van onze eigen producten.

De maand augustus was oogstmaand

Topdrukte voor de boeren, de arbeiders en voor de paarden. De zon had goed geschenen. Het graan was gerijpt, De arbeiders hadden het met de zeis gezicht, vervolgens tot schoven gebonden en daarna de schoven "in hokken" geplaatst. En nu werd de oogst binnengehaald. Met paard en wagen in de grote boerenschuur gereden en in de schuur werden de schoven tot op grote hoogte gestapeld, in het golf.

Er werd gebruik gemaakt van de elevator, een door elektriciteit aangedreven machine, die de schoven naar boven transporteerde en ze daar liet vallen, zodat ze door arbeiders daar verder keurig werden gestapeld. En al doende werd die bult al hoger en groter, zelfs tot aan de nok van het dak. De mannen - zowel op het land als in de schuur - waren daar zo druk mee, dat ze geen tijd hadden om naar huis te komen voor de warme maaltijd.

Daarom bracht mijn moeke en de andere vrouwen de maaltijden van de mannen naar het land, respectievelijk naar de boerderij. Mijn moeke deed de warme maaltijd in een blauw emaille akertje, waarna ze het akertje in een handdoek of theedoek wikkelde. Vervolgens knoopte ze de doek met de einden aan elkaar vast. Zo bleef het eten dus langer warm. Bestek en een appel in de tas en klaar. Ze nam ook nog een thermoskan met koude thee mee, want koude thee was goed tegen de dorst.

En dan ging ze tegen vier uur 's middags en om zes uur 's avonds nog een keer met warme koffie en brood. Want het waren lange dagen. In de oogsttijd was het geen uitzondering, dat men werkte van 's morgens vijf uur tot 's avonds acht of negen uur. Dat was dus beulen. En ik weet wat ik zeg. Want toen ik in de hogere klassen van de U.L.O. in Winschoten zat, ik was toen ongeveer zestien jaar, had ik 's zomers zes weken vakantie. Van die zes weken vakantie ging ik vier weken in augustus bij de boer werken en nam nog twee weken vakantie voor mezelf. 's Morgens om vijf uur was ik als zestienjarige jongen bij de boer paraat. Het was een gezellige ploeg, ik was dus de jongste van de club en ik zou die oudere mannen wel even laten zien wat ik kon. Mijn taak was om met een lange vork de schoven op te steken op de wagen.

De wagen reed met twee paarden bespannen over het land tussen twee rijen hokken met schoven. Aan weerskanten van de wagen had je dus de opstekers, waarvan ik er één was, en op de wagen waren twee mannen, die de schoven keurig gingen optassen, zodat de wagen goed werd beladen. Ik vond het wel mooi werk. Ik deed het allemaal net wat sneller dan de anderen; het ging me vrij gemakkelijk af. Om zeven uur 's morgens was het voor de eerste keer brood eten en koffiedrinken. We zaten met de rug tegen de schoven. Ik keek naar de mannen naar hun sterke armen, hun verweerde koppen en tanige huid.

Toen richtte de oudste van de mannen het woord tot mij en zei: "Abel, luuster es mien jong, jij trekt nogal hard van leer met het werk, sterker nog, jij gaat zowat tekeer als een razende Roeland, je moet het zelf weten, maar dit tempo hou jij niet vol tot vanavond negen uur. Nu heeft de zon nog weinig kracht, maar straks wordt het heet. Jij moet leren om je krachten te verdelen over de hele dag. Ik zeg dit voor je eigen bestwil."

Ik heb de man zijn wijze raad opgevolgd en dat was maar goed ook, want van 's morgens vijf tot 's avonds negen uur is langer dan ik ooit had kunnen denken. Dit was dus echt "afzien" om maar de term te gebruiken die nu in de wielersport en schaatssport wordt gebruikt. Ik was wel jong en sterk, maar niet getraind. 's Avonds was ik helemaal stuk. Al de spieren van mijn hele lijf deden pijn. M'n benen waren als lood. Ik lag als een blok in bed en droomde wild. En dan de volgende ochtend gewoon om kwart over vier weer opstaan en om vijf uur er opnieuw tegen aan. De spierpijn en hevige vermoeidheid duurde wel de hele week. In de tweede week ging het beter en vanaf de derde week was ik getraind en ging dat stukken beter.

Ik verdiende met dat harde werken f 60,- per week. Voor die tijd was dat vrij veel geld, maar daarvoor werkte ik dan ook ongeveer tachtig tot negentig uur per week en een gemakkelijk rekensommetje leert, dat je niet aan f 0,75 per uur kwam, dat is nu € 0,34 per uur! Maar goed, vier weken X f 60,- was wel f 240,-. Mijn ouders wilden dan graag, dat ik van dit bedrag f 200,- besteedde voor boeken en schriften, voor fietsreparatie en voor kleding. Dan had ik dus nog f 40,- over voor een korte vakantie en voor zakgeld voor het komende schooljaar. En zo deden we dat toen.

Maar als ik niet naar school ging en niet werkte had ik natuurlijk ook wel eens een vrije dag of middag. Met een stel jongens hadden we samen een bal. Maar helaas hadden we geen sportveld of trapveldje. We hadden veel ruimte op het dorp. Maar ondanks die ruimte kon je met een bal weinig uitrichten. Elke vierkante meter was wel van iemand, die daarop zijn eigendomsrechten liet gelden of daarover de baas wilde spelen of beide. Daarom hadden we de gedachte geopperd (en we voerden dat ook uit) om af en toe op de fiets te stappen en naar de Dollard te gaan fietsen. Dat was - denk ik - ruim een half uur fietsen. We waren toen een jaar of dertien tot veertien. Daar op de kwelders achter "de daarde diek" (de derde dijk) had je veel ruimte. Je kon net zo hard tegen de bal trappen als je wilde zonder iemand te storen. We reden door het Lutjeloug (Oosterwolderpolder). Na dit gehucht reden we door en passeerden - aan onze linkerhand - de boerderij van Wiersma en daarna - aan onze rechterhand - de boerderij van Schudde.

Dan kwam de eerste (lage) dijk, die buiten gebruik was vanwege de latere inpolderingen weer achter deze dijk. De naam van deze dijk was daarom "de slaper". Rijdend door de polder bereikten we de tweede dijk.

Deze dijk was hoger en kon in noodgevallen worden gebruikt; in geval van nood men kon het weggedeelte afsluiten met balken. Deze dijk heette "de dromer". Ten lange leste kwam dan eindelijk de hoge, zware zeedijk in zicht. Deze dijk was "de waker". Dit was dus "de daarde diek". In omgekeerde volgorde heetten ze dus "de waker", "de dromer" en "de slaper".

Achter "de daarde diek" was geen mens te bekennen, Ruimte genoeg. De meeuwen keken wat vreemd naar ons. Af en toe gaven ze een krijs. We keken naar "de Dollard", snoven de frisse, zilte zeelucht op en speelden in alle vrijheid ons spel.

Herfst

De hete zomer was voorbij. De bladeren aan bomen en struiken kleurden geel, het licht werd zachter. Flarden laaghangende mist hingen steeds meer over de velden. Af en toe zag je een vlucht vogels op weg naar het warmere zuiden. Vanaf begin oktober werd het echt kouder en vanaf die datum mocht de kachel weer branden. De rook uit de schoorstenen kringelde omhoog.

Reed mijn pa in het vroege voorjaar met een wagen mest naar de akkers, nu gebruikte hij dezelfde paard en wagen om de rijke oogst naar huis te rijden: zestien mud aardappels. Voldoende voor ons gezin voor een heel jaar en voor het varken, die de kleine aardappels kreeg toebedeeld, "de zwieneerappels". In die tijd zwermden we veel uit over de aan de particulieren verhuurde akkers, die lagen ten zuiden van, "de Moushouk", naast en achter het kerkhof, namelijk Kerkelaand en

Aardappelrooiers, v.l.n.r.: Martje Stek-Meints, Rikste Tiggelaar-Stek, Eeljo Stek, Tjabering Stek en opa Stek.

Vakkelaand. Net als mijn pa hadden de andere mannen ook hun oogst binnengehaald. Onze sport bestond er dan uit om de kleinere achtergebleven aardappels te vinden. We gooiden wat droog en dood aardappelloof op een hoop, staken het in brand en mikten de door ons gevonden aardappels op het vuur. Met een paar lange stokken zorgden we er voor, dat er voldoende zuurstof bij het vuur kon en het dus bleef branden. Af en toe nieuwe brandstof er op, in de vorm van houtjes en plankjes, net zo lang, dat de aardappels gaar waren.

De schil was natuurlijk helemaal zwart. Maar de inhoud, de aardappel zelf was heerlijk en uiteraard veel lekkerder dan thuis, want dit hadden we zelf voor elkaar gebokst. Op de terugtocht kwamen we langs een

groot veld met landjeknollen van een boer. We trokken een paar uit de grond en aten ze op als voor ons toetje. Het waren kleine knolletjes en heerlijk van smaak: wit met een blauw adertje, ze waren wat bitter en heerlijk sappig. Over dit soort dingen hadden we ook geen gewetenswroeging. Ik denk niet, dat iemand ons dat ooit kwalijk zou nemen. Het had meer te maken met de volgende gezegden: "Als men in het veen zit kijkt men op geen turfje" en: "Aan een boom zo volgeladen mist men één, twee pruimpjes niet". We vonden het fijn in de herfst zo over de velden te dolen. Zo deden wij dat toen. In die tijd waren ook de kastanjes en de beukenootjes rijp en van de bomen gevallen.

Vlak bij ons huis, op het kerkhof achter de Hervormde Kerk, hadden we ze zo voor het oprapen. En dat deden we ook. Tenminste als de beheerder Brandsema niet in de buurt was. Vanwaar deze verzamelwoede van kastanjes en beukenootjes? Heel simpel. Het was toen de gewoonte om van de kastanjes en beukenootjes een paardentoom te maken, om mee te spelen.

Je nam een stuk dun touw (boontjetouw) en een stevige stopnaald en reeg de kastanjes of beukenootjes aan het touw. Met de beukenootjes was dat tamelijk eenvoudig, maar het doorprikken met de stopnaald van die dikke kastanjes was een hele toer. Ik snap achteraf niet goed, dat dit ook inderdaad gelukte. Een knoop in het touw en dan was het toom klaar. Een ander kind kreeg dat toom om zijn of haar nek en onder de armen langs en dan was dat ander kind het paard, dat gemend kon worden. En zo had het toom van kastanjes of beukenootjes een hele goede "functie" gekregen.

De herfst werd nu kouder en guurder en elf november kwam in zicht, de dag van Sint Maarten. Dat was een groot feest voor de kinderen. We hadden de lichtjes in twee soorten. In de eerste plaats de originele dat waren de uitgeholde "mangels" (voederbieten) rood van kleur, waarin mooie figuren waren uitgesneden. In de uitgesneden mangels, werden kaarsjes geplaatst en dan was dat een prachtig gezicht.

Maar de meeste van ons waren al op de moderne toer en hadden een gekleurde papieren lampion, waarin natuurlijk ook een kaarsje was geplaatst. Meestal was het op elf november koud, veel regen en wind en dan waren de papieren lampions een kort leven beschoren. Of ze vlogen in de brand of ze waren helemaal verregend en het kaarsje was gedoofd. Maar hoe het ook zij: als ze wel brandden was het een mooi gezicht.

En zo trokken we zingend langs de huizen met slechts een belangrijk doel voor ogen: het ontvangen van een gift in de vorm van snoep, een appel of een centje. We hadden geen grote variatie in de liederen'. Tegenwoordig hoor ik wel eens een liedje in de geest van: "Koeien hebben staarten de meisjes hebben rokjes aan". Maar daarmee hoefde je vroeger niet aan te komen. Dat wisten we allang. Nee, wij brachten

het veel subtieler en zongen van: "*Hier woont ain rieke man, dij veul geven kan*". Kijk, dat was psychologisch veel beter, dat wilden ze horen. Het enige lied, dat volgens mij altijd en door iedereen werd gezongen was als volgt:

Kip, kap kogel, Sunder Meerten vogel, hier woont een rieke man. Dij veul geven kan, veul zal hai geven, lang zal hai leven. Komt schip mit appels aan mit zoeren en mit zuiten, 't zel joe nait bemuiten. Geef ons'n appel of een peer, kom hier't haile jaor nait weer.

Het was maar een kleine stap van elf november naar vijf december, het Sinterklaasfeest. Nou ja, Sinterklaasfeest? Het stelde bij ons niet veel voor. Sinterklaas was bij ons een ondergeschoven kind. En op school helemaal. Ik was leerling van de Christelijk Nationale School aan de Hoofdstraat, met als hoofdmeester Krajenbrink. Het was weliswaar een Chr. Nat. School, maar in de praktijk kwam het er op neer, dat op deze school nagenoeg uitsluitend leerlingen waren van de leden van de Gereformeerde Kerk.

Aan de Klinkerweg was de School met de Bijbel waar de Hervormde kinderen dus naar toe gingen en vlak bij ons huis - aan de andere kant van de Hervormde Kerk - de Openbare School. Behalve enkele Joodse gezinnen hadden we bij ons op het dorp niet meer soorten mensen. Heel gemakkelijk, drie soorten: Hervormden, Gereformeerden en Openbaren. En voor ieder soort was een school. Wat wil een mens nog meer?

Maar goed, het hoofd van onze school, meester Krajenbrink dus, had, in samenspraak met het bestuur der school - naar ik vermoed - verordineerd, dat er op onze school geen Sinterklaas en zwarte Pieten mochten komen. Ze kregen geen voet aan de grond! Want Sinterklaas had natuurlijk wel met de Katholieke Kerk te maken. Het was van oorsprong een Katholieke bisschop. En alles wat met de R.K. Kerk te maken had was eigenlijk bij voorbaat al verdacht, zo vonden de Gereformeerden dat in die tijd.

Dus Sinterklaas was taboe! Maar ik zag die oude baas natuurlijk wel op zijn schimmel bij ons door het dorp rijden. En als ik van school op weg naar huis liep op vijf december zag ik hem op het plein van de Openbare School net afscheid nemen van de kinderen. De Pieten strooiden ijverig pepernoten, en Sinterklaas aaide de kinderen over hun hoofden. Wel, dan gaat er als "kind aan de zijlijn" wel wat door je heen. Maar je moet consequent zijn. De Openbaren hadden weliswaar Sinterklaas en cadeautjes, maar wij hadden "*de rechte leer*". Elk wat wils.

Van de weeromstuit was het thuis ook al niet zo breed gesteld met Sinterklaas, maar dat had meer een financiële reden. Ongeveer twee weken voor vijf december gingen we 's avonds de klomp zetten bij de kachel. Voor het paard van Sinterklaas legden we een dikke winterwortel

of een flinke stronk mous (boerenkool). Want wortels en mous hadden we genoeg, dat verbouwde mijn pa zelf. Het voer voor het paard was wel elke morgen verdwenen.

Mijn moeke had het natuurlijk in de pan gedaan en gekookt of aan de geit gegeven. We zongen ons de blaren op de tong, maar het wierp geen vruchten af in de klomp, waarom het natuurlijk allemaal begonnen was. We zongen: *Sinterklaas kapoentje, gooi wat in mijn klompje*. Dat rijmde natuurlijk niet. Misschien zijn Sinterklaas en Zwarte Piet daardoor in de war gekomen omdat het niet meer rijmde. Dat kan best. Maar we konden moeilijk zingen, *Sinterklaas kapoentje gooi wat in mijn schoentje*, als daar geen schoentje stond. Dit was een moeilijk probleem. Maar moeke spoorde ons aan om het zingen 's avonds vol te houden. En warempel nog aan toe! Een of twee dagen voor vijf december hadden we succes. Er zat een klein diertje van chocola, in de klomp. Een kikker of een muisje in een heel mooi, roodachtig papiertje. We waren helemaal gelukkig. En op de verjaardag van de oude baas zelf kregen we een cadeau. Weliswaar een praktisch cadeau, maar toch. Meestal het ene jaar nieuwe sokken en het volgende jaar nieuwe handschoenen, zelf gebreide wollen wanten. En dan weer opnieuw van jaar tot jaar. Maar er is een bekend gezegde, dat ik in de loop van de jaren beter heb leren verstaan en dat luidt: *Niet het vele is goed, maar het goede is veel*.

De huisslachter

November is de slachmaand. Op een dinsdagmorgen was het zover. Ons varken had nu een gewicht van tweehonderd pond (= 100 kilogram) en mijn pa vond dat het meest ideale gewicht om over te gaan tot het slachten. "Met tweehonderd pond zit hij lekker in het vlees", zei hij altijd. "Meer vlees en minder spek" en wij waren het met hem eens. De laatste uren van het dier waren geteld.

Wij hadden zo'n negen maanden met elkaar opgetrokken. Hij knorde altijd tevreden in zijn hok. Vooral nadat hij met grote gulzigheid zijn vreten had verorberd. Resten van onze maaltijden, oud brood, gekookte aardappelen, het was allemaal welkom. Opdat wij konden overleven moest hij het leven laten. Ik maakte het alles van zeer dichtbij mee en wel met gemengde gevoelens.

Slachter Harm Alberda, ook wel genoemd Harm Stoije, verscheen bij ons op het erf. Hij droeg een grote houten tafel op zijn nek. Daarop kwam het dier straks te liggen. Hij zag er gevaarlijk uit: hij was groot en breed, hij droeg korte leren laarzen, een zware manchester broek, een blauw hemd met verticale strepen en daarover een zwaar vest. Om zijn middel een brede leren riem met daaraan metalen haken, waaraan en waarin hij zijn gereedschap droeg, voornamelijk scherpe messen. In mijn fantasie dacht ik: hij kon zo uit het leger van koning David zijn weggelopen. Harm Alberda maakte korte metten en ging met zijn hulpje (een jongen van een jaar of achttien) op het hok af.

Het dier wist kennelijk intuïtief, dat het met hem was gebeurd. Het gilde nu als een mager varken, al hoewel deze niet mager was, want zo hadden we hem niet gevoederd. Het dier stribbelde enorm tegen. Pakten de slachter en zijn hulpje hem bij die kop dan ging hij achteruit en pakten ze hem bij de staart dan ging hij vooruit. En zo voerde hij zijn laatste strijd die bij voorbaat voor hem verloren was. Al gillend en krijsend kwam hij op de houten slachtbank terecht, op zijn zij, en werd met stevige touwen aan al zijn vier poten (twee aan twee) vastgebonden.

Ik moest nog even denken aan de Psalm die we Zondag in de kerk hadden gezongen: *"Bind d'offerdieren dan met touwen tot aan de hoornen van't altaar"*. Nu is een varken nooit een offerdier geweest, want, het was een onrein dier. Maar het vastbinden met touwen en verder het hele proces zal wel op een soortgelijke manier zijn gegaan. Het varken gilde nu steeds keihard. Het halve dorp kon het horen. Maar ze waren nu gereed met het vastbinden en de slachter pakte zijn schietapparaat en schoot de pen in de kop en het was gebeurd. En terwijl zijn hulpje een emmer gereed hield sneed hij direct daarop de halsslagader door, zodat het bloed in een brede stroom in de emmer gutste. Voor de bloedworst!

Ik heb daarvan toen en ook later nooit gegeten. Ik had en heb een

natuurlijke aversie tegen het eten van bloed. Mijn moeke had al grote hoeveelheden water gekookt en dat hete water werd nu bij scheuten over het dode dier uitgegoten. Op deze manier kon de slachter daarna gemakkelijker met een rond scherp stalen apparaat de haren van het varken wegschrapen.

Hierna werd het dier aan z'n achterpoten op een varkensladder vastgebonden en werd het geheel rechtstandig omhoog gezet, de kop dus naar beneden. Nu ging hij met een scherp mes over de volle lengte de buikholte opensnijden. De niet-buikbare en de niet-eetbare delen, zoals longen, milt, etc. werden weggegooid en andere delen als hart, lever, nieren werden zorgvuldig op schalen gelegd.

De dikke en dunne darmen werden uitermate goed schoongemaakt. Deze werden straks gebruikt voor het bereiden van de lever- en de metworst. En zo moest het dier een paar dagen aan de ladder hangen om "af te sterven", zoals dat heette. Over een paar dagen kwam de slachter terug en werd het in stukken gesneden en gezouten en zo kwam het in delen bij ons in de eetkeuken aan het houten plafond te hangen. Onder het geheel kwam vetvrij papier te hangen, zodat het druipen van het vet niet op het meubilair en vloer terecht kon komen. En, daar hing nu onze voorraad spek en vlees voor de winter. Zo maar voor het pakken.

Mijn opoe was een specialiste in het bereiden van de worst. Ze woonde vlak bij ons en kwam mijn moeke een dagje helpen. De kamer hing vol met de geur van vers vlees en specerijen. De burens deelden ook in de vreugde. Ze kregen van mijn moeke van alles aangereikt: leverworst, metworst, een varkenspoot voor de snert. Wie veel heeft zal veel geven! De slachter had zijn taak goed verricht. Hij kreeg zijn verdiende loon plus het bijbehorende borreltje. Hij sloeg het glaasje vakkundig in een keer achterover en omdat een mens op één been niet kan lopen kreeg hij van mijn moeke nog één.

"David's stoere strijder", zoals ik hem in mijn gedachten noemde, pakte de zware houten brits weer op z'n nek en vertrok. Mijn ouders hadden nu een voldaan gevoel. Ze wisten, naarmate de winter vorderde, zou "de schenke", de achterham, steeds droger en lekkerder worden. Af en toe op een avond ging mijn pa op een stoel staan en sneed met een scherp mes voor ons een stuk heerlijke achterham. Maar het meeste bleef natuurlijk gereserveerd voor onze maaltijden. "En nou hangt ons swien in stökken bie ons aan de beune, (en nu hangt: ons varken in stukken bij ons aan het houten plafond). En welke maatregelen hadden mijn ouders nog meer genomen voor de winter? In een binnenkamer van ons huis "achter de baide deuren", heette die kamer waar het altijd donker was en niet kon vriezen lag een voorraad van zestien mud (een mud is zeventig kilo) aardappelen opgeslagen. Dus wij verorberden als gezin in het komende seizoen alleen al elfhonderd kilo aardappelen, dat is dus ruim

drie kilo per dag. Daarnaast had mijn moeke in een grote "Keulse pot" zoute bonen ingemaakt. Op zolder lagen zoete appels te drogen (voor de hete bliksem) en hardschille bonen, gedroogde groene bonen in een harde schil, voor de stampot "dreuge bonen". In de schuur waren twee wagens met turf en bagels opgeslagen. Al met al een aardige voorraad om zes magen te vullen en de kou te weren. En zo kwam bij ons op het dorp Jan Splinter door de winter.

Winter

Bij het slachten van ons varken had ik een belangrijk onderdeel van het dode dier in de gaten gehouden; dat was namelijk de blaas. Waarom de blaas? Omdat we daarvan de foekepot maakten. Deze opmerking verdient dus, denk ik, enige uitleg. We maakten de blaas helemaal goed schoon en daarna werd hij te drogen gelegd of gehangen. Eenmaal goed droog blies ik het ding vol lucht, ik stak een stevige rietstengel in de opening en bond dat af met een touwtje. Dan was de foekepot klaar, Zo heette dat wonderlijke ding. Sommigen zeiden: foekerommelpot of foekerommepot. Zoiets was het ongeveer.

Je deed wat speeksel op je vingers en maakte dan met de vingers snel je bewegingen over de rietstengel en dan kreeg je een vreemd monotoon geluid. Op nieuwjaarsdag gingen we hiermee langs de deuren en haalden zo wat snoep en koekjes op. Maar meer alleen bij de directe burens en opa en opoe. Het was wat minder breed opgezet dan Sint Maarten. Op oudejaarsdag werd er hevig geknald met de carbidbussen, vooral bij ons in de buurt, bij het Koediep. Niet veel sierlijk vuurwerk, maar wel heel harde knallen. En de veldwachter had deze keer niets in te brengen, want het was nu legaal. In de nacht van oud op nieuw gingen veel jongens en jongemannen op pad om mensen een poets te bakken. Alles wat los stond of lag bij de huizen liep gevaar te worden versleept. Bijvoorbeeld regentonnen of fietsen. Je kon je spullen wel weer terugkrijgen, maar dan moest je het zelf halen en meestal in een heel andere uithoek van het dorp. Ik heb fietsen in de hoogste boomtakken zien hangen en de grootste stunt vond ik, dat men het had klaargespeeld om een complete boerenwagen op het dak van een boerderij te plaatsen.

Je kreeg er werkelijk geen hoogte van hoe men dat had gefikst. En de mensen gniffelden maar wat. Op nieuwjaarsdag was het echt overal gezellig. We gingen het zogenaamde: "Nijjoar òf winnen". Een ongeschreven regel was: de jongeren gaan bij de ouderen op bezoek. Dan was het eerst koffie mit kouke, nijjoarsrolletjes, kniepertjes en euliekouken met of zonder krenten.

Daarna was het voor de mannen een jong of oud borreltje en voor de dames zelf ingemaakte boerenjongens (rozijnen op brandewijn) of boerenmeisjes (abrikozen op brandewijn). Inmiddels vlogen de wilde eenden in V-vorm over ons dorp. Het was januari en het gekwakkel met het weer was afgelopen. De vorst nam zijn taak zeer serieus op. Het was 's nachts regelmatig 15 graden onder nul, soms zelfs wel 20 graden. En overdag bleef het ook – zij het wat minder streng - doorvriezen en dat was belangrijk voor de ijsvorming. Jobke Post die een paar huizen bij ons vandaan woonde kwam uit zijn huis -en liep parmantig op z'n klompen over de hard bevroren grond van de laan voor ons huis. Je hoorde het geluid van de klompen op de hardbevroren

grond heel duidelijk. Hij had zijn oorwarmers op en daarover weer zijn pet. Jobke Post sprak tegen mijn vader: "Het is vernaide kold Hendrik, mien jong". En als ol Jobke Post zei, dat het vernaide kold was dan was het ook vernaide kold. Daar had niemand wat tegen in te brengen, want ol Jobke Post wist alles van het weer, eigenlijk was hij bij ons op het dorp de baas van het weer. Mijn pa beaamde de opmerking van Jobke. Hij bracht in zijn antwoord slechts een kleine variatie aan en zei: "Ja Jobke, het is vernikkelde kold", en dat vond ik toch al wel een beetje gewaagd van mijn pa, want je moest Jobke niet verbeteren betreffende zijn uitspraken over het weer, want daar had hij maar een hekel aan. Jobke Post vervolgde zijn weg. Ik zag dat hij zijn grote rode zakdoek uit zijn zak haalde. Vanwege de kou waren zijn ogen betraand. Met dat grote rode stuk textiel veegde hij eerst zijn tranen weg en snoot daarna luidruchtig zijn neus.

Ik keek hem na en zag een paar stukjes stro uit zijn klompen steken. Het was bij veel mensen gebruikelijk om bij hevige kou wat stro in de klompen te doen als extra bescherming. Stro was daarvoor een probaat middel. Het vroor zo hard, dat het een hele toer was om zelfs de boel in huis dooi te houden. 's Morgens vroeg bij het opstaan stonden "de bloemen op de ramen". Je kon dan niet door de ramen naar buiten kijken. De resultaten van de vorst zaten er dik op.

Oorzaak: condens. In het hele huis was het koud, ook in de woonkamer. Het allereerste wat mijn pa of moeke 's morgens deed was dus de kachel aanmaken. Wat aanmaakhoutjes, enige losse stukken turf, wat petroleum, het schuifje onder in de kachel open en dan ging de vlam er in, tot in de kachelpijp. De kachelpijp liep in de woonkamer nog een heel stuk omhoog en verdween pas na een paar meter in de schoorsteen. Dat was effectief. Zo had je de meeste profijt van de warmte.

Zo langzamerhand ontdooiden de ruiten en we hadden weer zicht op het buitengebeuren. En het werd een klein beetje warm in de kamer. Het theewater kookte inmiddels. Daarna bakte moeke voor ieder van ons een dikke pannenkoek. Dat deed ze dus elke ochtend: zes dikke pannenkoeken en reken maar, dat je er dan weer tegen kon. Als het de hele dag zo koud was geweest kroop je 's avonds gezellig rond de snorrende kachel. Het was dan druk om de kachel want in de hoeken van de kamer was het nog niet zo aangenaam.

Behalve wij was er meestal nog het driedelig houten wasrek met was te drogen. Verder lag er vaak een stronk boerenkool, dat ontdooid moest worden en een stapel turven lag gereed om het vuur gaande te houden. Mijn pa zat in zijn eigen stoel onze klompen te repareren. Mijn broer had de kap van zijn klomp. Dat was de meest eenvoudige reparatie. Er was daarvoor een speciale dunne metalen strip, die paste over de kap, Met een paar hamerslagen zat de kap weer op de klomp. Daarna timmerde hij onder mijn klompen stukken oud leer van versleten schoenen. Dan gingen de klompen langer mee. Als het daarna met de klompen echt niet

langer ging dan mocht je nieuwe. Ik ging naar klompenmaker Berghuis in Midwolda. Die nam de maat en een week later kon je ze halen.

Moeke zat te breien en schonk de koffie in en wij zaten elkaar verhalen over onze belevenissen van die dag te vertellen en speculeerden er over of het ijs op de grachten ons morgen al zou kunnen houden. Zo deden wij dat toen. Het was zo koud, dat ik 's zondags de oudere dames met een stoof naar de Hervormde Kerk zag gaan. Ik weet niet of iedereen nog weet wat een stoof is. Daarom de volgende korte uitleg. Een stoof is een voetwarmer. Het was een houten kistje met gaatjes in de bovenkant waarop de voeten werden geplaatst. De voetwarmer had drie houten zijwanden en een open gedeelte waardoor een stenen test met gloeiende kolen naar binnen werd gebracht. Het geheel kon aan een hengel worden vervoerd. De Hervormde Kerk was, en is dus nog, een grote kerk, Er brandde wel een grote kachel maar de grote ruimte van de kerk was onmogelijk met een kachel - ook al was die nog zo groot — voldoende te verwarmen. Maar met een stoof bleven de voeten lekker warm. En dat is belangrijk, want iedereen weet, dat, als je koude voeten hebt dan ben je helemaal koud. Maar als je warme voeten hebt is een koude neus niet zo belangrijk. Dus het was slim van deze dames om de stoof mee te nemen.

In de Gereformeerde Kerk hadden wij het comfortabeler. Het oude kerkgebouw aan de Bounderstreeke was te klein geworden en in mijn geboortjaar 1930 was aan de Goldhoorn een nieuwe moderne kerk gebouwd, compleet met centrale verwarming (voetverwarming) ideaal! Het was nog steeds "vernaide kold" en het vroom, dat het kraakte. Voor ons jongens was het nu tijd om te controleren of het ijs al hield. We deden de proef het eerst op Domie's gracht. Domie's gracht was vlak bij ons huis aan de Kerksingel.

De pastorie

De pastorie van de Nederlands Hervormde Kerk was en is enorm groot. Ik ben er nooit in geweest, maar er wordt beweerd, dat het huis - behalve de zit- en woonvertrekken - tenminste zeven slaapkamers heeft. Aan de achterkant van het huis was nog een grote "leerkamer" waar de Dominee catechisatielessen gaf. Het grote huis ligt in een parkachtige tuin. Behalve aan een kant is het geheel omgeven door een gracht, namelijk aan de kant van de Kerk singel, de Huningaweg en Wezeman's laantje. Ik heb in mijn latere leven in heel wat plaatsen in en buiten ons land pastorieën gezien, maar nooit een pastorie van deze grootte. Het huis is gebouwd in het jaar 1771. Een gedenksteen in de Hervormde Kerk geeft een bouwjaar aan van 1775. In deze jaren had Stadhouder Willem IV het bewind over de Nederlanden. Eigenlijk was en is de pastorie een groot luxe landhuis. De grote tuin en de grachten accentueren dat. De eenvoudige huizen in de omgeving steken hierbij wat schamel af. De grote Hervormde Kerk en de pastorie zijn zeer dominant in ons dorp aanwezig.

Maar wij kwamen voor het ijs van Domie's gracht. Kijken of het wilde houden en zo ja of wij dat ijs tot behoorlijke ijsschotsen zouden kunnen verwerken, want dat was onze sport: scholletje lopen. Dank zij onze enthousiaste inzet lukte dat snel en goed, in een mum van tijd hadden wij de mooie ijsvloer tot grote en kleine schollen verwerkt. De

Oostwold (Oldambt), Ned. Herv. Pastorie

kunst was nu om via de schollen droog de overkant van de gracht te bereiken en weer terug. Maar niet alleen via de grote schollen je moest ook de kleintjes hebben gehad, anders was het niet eerlijk. Je moest de kleintjes even licht aanraken om vervolgens weer snel op een grotere

schol meer vaste voet op het ijs te krijgen. We hadden onderling een scherpe controle ingesteld en de eventuele nalatigen werden snel tot de orde geroepen. Het wachten was nu op degene, die het eerst onderuit zou gaan. Dat was de lol. En deze keer was ik dat. Ik weet het aan mijn gladde bijna versleten klompen. Maar een mens heeft altijd wel een smoes. Ik stond tot ver boven mijn knieën in het ijskoude water van Domie's gracht.

Snel de balans opmaken. Wat was er nat? Behalve dus mijn benen, de lange gebreide kousen, de leren muiltjes, de onderkant van mijn bovenbroek en de pijpen van mijn gebreide onderbroek - tegen het dragen waarvan ik altijd fel protesteerde - en mijn klompen. De gracht was aangelegd om het aanzien van de mooie pastorie te vergroten en om het geheel te verfraaien.

Maar het was wel stilstaand water en stilstaand water stinkt, zelfs in Domie's gracht. Daar kwam bij, dat de Kerkvoogdij vlak bij de plaats waar wij bezig waren een metalen cilindervormige urinoir had laten plaatsen. Daar konden de Hervormde mannen vlak vóór of direct na de kerkdienst een plasje doen en dat deden ze dus ook. De urine vloeiده rechtstreeks in de gracht; daar deed men toen niet moeilijk over. Ik was dus niet alleen nat maar ook smerig van het stilstaande vieze water en van de urine van de Hervormde mannen. De ervaring had mij geleerd, dat het niet wijs was om in deze toestand rechtstreeks naar huis te gaan. Ik had twee mogelijkheden om mijn spullen te drogen en wel: bij bakker Voorthuis, die woonde tegenover hotel "De Witte Zwaan" of bij smid Lesterhuis aan de Goldhoorn. Ik koos nu voor Lesterhuis. Hij zag mij al aankomen en zei: "Zo mien jong, is het weer zover?" Kom hier maar wat dichterbij het vuur. Ik keek naar hem. Hij was breed en sterk. Hij was een goede man. Hij trapte nog eens extra op de blaasbalg, zodat het vuur nieuwe aanvoer van zuurstof kreeg en hoog oplaaide. Nu pakte hij met een tang het gloeiende hete metaal uit het vuur, legde het op het aambeeld en begon het met de voorhamer te bewerken in de vorm zoals hij dat in zijn hoofd had. De vonken spatten alle kanten op. Het was boeiend om er naar te kijken en ik moest denken aan het lied, dat we net van de meester op school hadden geleerd. Net als nu werd ook toen het leven bezongen. Natuurlijk ook over de liefde, maar ook over praktischer dingen, zoals nu bij de smid. Het lied was als volgt:

De smid, ja de smid is aan 't smeden, aan het smeden (echo)

Hoe davert zijn hamer beneden, beneden (echo)

Hij slaat, dat de smidse er van dreunt, er van dreunt (echo)

Terwijl hij zijn liedekes, liedekes deunt.

't IJzer is warm. 't Staal in de arm.

't IJzer is heet, Lustig gesmeed!

Ondanks mijn belabberde toestand ging ik het lied zachtjes zingen. Bij tussenpozen liet Lesterhuis de zware voorhamer op het aambeeld rusten en dan tikte die hamer wat na op het aambeeld. Hij bestudeerde dan het bewerkte ijzer of het al de juiste vorm kreeg. Ik zat geboeid te kijken en vergat bijna, dat ik hier kwam om mijn kleren te drogen. Maar nu moest ik zo langzamerhand toch naar huis, de kleren waren bijna droog.

Lesterhuis had dat ook zo aangevoeld en zei: "Goa mor naor dien moeke mien jong; bist nou wel dreuge". Onderweg naar huis had ik de vurige hoop, dat moeke wat verkouden zou zijn, want dan rook ze natuurlijk minder scherp. Normaal hoopt een kind niet dat zijn moeke verkouden is, maar ik vond, dat deze wens nu wel gerechtvaardigd was. Maar die hoop vervloog snel. De ellende met moekes is dat ze altijd alles van hun kinderen zien, ze weten altijd alles en ze ruiken alles. Er ontgaat hun niets!

Nauwelijks was ik binnen of ik kreeg de wind van voren. Ze snuffelde aan mij en zei: "Wat ben jij een vreselijke vieze stinkerd, jij bent zeker op Domie's gracht door het ijs gezakt en je kleren bij smid Lesterhuis laten drogen". Maar de stank zit er nog goed in. Bah. Kom op, uit dat spul en schone kleren aan. Heb ik net de was achter de rug en nu heb ik al weer een voorraad voor de volgende keer". Het was dus kennelijk op een maandag.

De vorst zette door en het ijs zette aan. Het was niet meer in schollen te trappen. Het hield goed, Tijd om de schaatsen te voorschijn te halen en dat deed ik. Het waren een paar oudjes, houten schaatsen en geen doorlopers. En dat was voor mij geen vreugde. Er was met die oude schaatsen altijd wat.

Je kon niet meer goed zien welke de linker en welke de rechter was en dat moest wel, want ze waren in een bepaalde richting geslepen. Als je de rechter schaats onder je linker voet had en omgekeerd dan ging het helemaal niet goed, je ging dan alle kanten op, behalve de goede.

Bovendien was er altijd wat met de veters. Ik had al leren veters gehad, maar als je daar telkens flink aan trok dan braken ze af en je had op de duur maar een klein stukje veter meer over. Dan maar van die linten geprobeerd, maar die dingen waren altijd veel te lang. Je kon ze wel drie keer om je hiel halen, maar dan waren ze nog te lang. Dat waren dus enkele moeilijkheden met de schaatsen zelf. Maar daarnaast moest ik nog met twee andere persoonlijke problemen omgaan. Voor de uitoefening van de schaatssport had ik minstens twee belangrijke handicaps. Die twee waren: één ik was slap in de enkels en twee, ik kon heel slecht tegen de kou. "Slap in de enkels". Voor degene die dat niet is, die weet niet wat dat in de praktijk betekent. Eenmaal met de voeten op de schaatsen en eenmaal in beweging gekomen zijnde zwieper je alle kanten op. Wiebelend bewoog ik mij voorwaarts. Voor mij was het

belangrijk, dat ik op de schaatsen stevige – het liefst hoge - schoenen aan had. Dat gaf dus meer stevigheid aan de enkels.

Er waren mensen, die zo uit hun klompen stapt en op hun leren muiltjes er op de schaatsen van door gingen. Dat was voor mij onmogelijk. En dan die kou. Overdag tien graden onder nul met een flinke oostenwind er bij. Ik kon er slecht tegen. Maar, zo zal menigeen zich afvragen, hoe kan dat, dat je zo slecht tegen de kou bestand was? Je was toch geboren en getogen in het vlakke, koude Groninger land? Het antwoord hierop is, dat ik daar geen goed antwoord op heb.

Inderdaad had mijn pa al zijn hele leven op ons dorp gewoond en mijn grootvader en mijn overgrootvader. Dat weet ik zeker.

Waarschijnlijk hebben nog veel meer van mijn voorouders daar gewoond maar dat heb ik nooit uitgezocht. Maar het wonen van al mijn voorouders daar, heeft niet kunnen bewerken, dat ik van nature goed tegen de kou bestand was. Integendeel! Om maar enkele uitingen van dat "lijden" te noemen: ik had direct betraande ogen, een lopende neus, koude wangen, "knoffelige handen" en tintelende tenen.

Samenvattend: ik had geen al te beste schaatsen, ik was slap in de enkels en ik kon slecht tegen de kou. Dit waren dus geen al te beste opstekers om met grote vreugde de schaatssport te beoefenen. En velen zullen zich nu afvragen: waarom ging hij dan schaatsen? Het was toch geen plicht? Het hoefde toch niet? En nu heb ik het antwoord dus wel paraat. Het antwoord is even kort als simpel: ik had geen alternatief. Als ik had kunnen zeggen: "O.K., ik ga vandaag maar naar het overdekte zwembad of ik ga tennissen op de overdekte baan". Maar die waren er dus niet.

Het enige alternatief had kunnen zijn: thuis zitten, bij de kachel en achter de geraniums. Ik had dan mijn vrienden en vele anderen kunnen zien lopen, de ijsmuts op, de schaatsen om de nek op weg naar het ijs. Dan ik had ik daar thuis bepaald niet prettig gezeten en mijn vrienden hadden mij dat niet in dank afgenomen. Dus wat doe je dan, ondanks je handicaps?

Precies: schaatsen. Vandaag waren de eerste wedstrijden voor jongens voor de korte baan, vijftig meter, op Vlieg zijn gracht. Boer Vlieg woonde vlak achter ons. En hij had net als vele andere dikke boeren - en net als Domie - een gracht om zijn pand. Ik was ook ingedeeld. Ik moest het opnemen tegen Emmo Koetje en dat was een goeie. Ik was bij voorbaat kansloos. Maar ik verscheen dapper aan de startplaats. Ze hadden wat schuine gleuven in het ijs gemaakt. Daar kon je je met de rechterschaats in afzetten bij de start. "Op je plaatsen", klonk het. Ik deed alles braaf zoals het hoorde. En, "Af", klonk het. Daar vloog Emmo Koetje al heen. Terwijl ik nog bezig was om - al waggelend - een redelijke start op poten te zetten had Emmo al de eindstreep bereikt. Minuten later finishte ik ook. Emmo Koetje kreeg een applaus voor zijn overwinning en ik kreeg een applaus omdat ik al die meters overeind was gebleven.

Maar dit was –zowel letterlijk als figuurlijk - nog maar kinderspel bij wat er de volgende dag te doen was. Die dag kwam het echte werk! Wedstrijden voor mannen vanaf achttien jaar op de korte baan over honderd meter op het Viskenij. Het Viskenij is het restant van een steenhuis, een Borg, gebouwd in het begin van de 15^e eeuw. In het Viskenij werd toen vis gekweekt. Viskenij was de brede gracht, die liep tussen de weilanden voor de boerderij van Vlieg en die uitmondde aan de wal van de Moushörn.

Er waren geldprijzen als inzet. Maar het ging niet alleen over de geldprijzen. Het ging wellicht nog meer om de eer. De eer van de rijder en de eer van het dorp waar de winnaar vandaan kwam. De deelnemers kwamen uit de wijde omgeving, uit de gehele streek en trokken zo middels de wedstrijden van dorp tot dorp. En nu waren ze bij ons; bekende mannen, grote namen, mannen van formaat, die overal op de ijsbanen werden gevreesd, zoals de gebroeders Bakker uit Finsterwolde en Evert Kramer uit Nieuw Scheemda. Er was veel publiek, ze stonden in brede rijen opgesteld aan weerskanten van het Viskenij. De spanning

Viskenij, 1950

bij de rijders was te snijden. De eersten maakten zich startklaar. De baan was geveegd. Vlaggetjes markeerden het begin en het eindpunt. Het publiek stond voornamelijk bij de finish, klaar om te juichen. Naast Koninginnedag was dit voor ons de grootste belevenis van het hele jaar. De eerste twee mannen verschenen bij de startplaatsen en bij het "af" vlogen ze er als een speer vandoor. Ze waren heel snel in hun cadans

en dat moest ook wel op een dergelijk korte afstand. Ze zwaaiden in een strak, rap tempo met hun armen van links naar rechts en omgekeerd. Het was een combinatie van opperste concentratie, soepelheid en kracht. De jonge lichamen persten er alles uit wat er in zat. Ik stond er met bewondering naar te kijken. Bij de finish scheelde het nauwelijks een halve meter, maar er was een winnaar en dat kon je horen, het publiek liet zich niet onbetuigd. En zo ging dat - via een afvalstelsel - een groot gedeelte van de middag door tot de winnaar bekend was. Hij werd bejubeld als een held.

Het scholletje trappen op Domie's gracht, de wedstrijden voor de kinderen op Vlieg z'n gracht en de wedstrijden voor de mannen op het Viskerij waren pas het begin van waar het allemaal op uit zou draaien, namelijk het schaatsen op het Koediep. Als het ijs van het Koediep sterk genoeg was om een menigte mensen te dragen dan kon over dit kanaal het lange afstandswerk beginnen. En het ijs was nu sterk genoeg. In het begin was het eerst schaatsen op dat gedeelte van het diep, dat begon bij het Koudaipsbrôkje (aan het eind van onze laan) tot aan de zwaaidôbbe. Dat was het laatste gedeelte van het diep, dat uitmondde bij het begin van de kern van het dorp achter hotel "de Witte Zwaan". Bij het schaatsen over dit gedeelte kwam je langs de afgemeerde turfschepen van Pinkster en Edo de Jong en de oude ijzeren praam, die in een uithoek van de zwaaidôbbe lag. Een paar mannen veegden - op vrijwillige basis - de baan onder het roepen van: *"Een centje voor de bane-veger; een centje voor de bane-veger!"*. Tal van mensen gaven gehoor aan die oproep en gaven niet slechts een centje, maar wel een stuiver of een dubbeltje. Het was heel gezellig. Ik deed voor mijn doen aardig mee. Inmiddels begonnen zich er al wat mensen verder te wagen op het Koediep tot zelfs aan Midwolda en de viersprong toe. Ik begon mij echter wat zorgen te maken over mijn geringe prestaties van enkele dagen geleden bij de wedstrijden voor jongens. Straks moest ik met die oude schaatsen de lange baan op en dan kon ik het wel vergeten, dacht ik. Want mijn geringe prestaties waren natuurlijk - zo vond ik - meer te wijten aan de oude schaatsen dan aan mijn matige aanleg voor de schaatssport. Als iets niet goed gaat dan wijzen we meestal met de beschuldigende vinger naar de omstandigheden, naar het slechte materiaal, zoals in dit geval naar de schaatsen, of naar een ander als dat effe mogelijk is. We nemen ons eigen ik, soms ten onrechte, nog wel eens in bescherming.

Zo deed ik dat ook. Het lag in mindere mate aan mij; het lag meer aan die rot schaatsen. En de oplossing voor dit probleem had ik al voor handen. Op weg naar en van school passeerde ik vier maal per dag de smederij en garage van Gerrit Blaauw, aan de Hoofdstraat. Daar lagen ze in de etalage. Splinternieuwe schaatsen. Echte Friese doorlopers, prima geschikt voor de lange afstand. Ik stond regelmatig stil voor de etalage en keek er verlekkerd naar. Volgens mij pasten ze precies.

Soms viel het licht verkeerd en dan kon ik ze niet goed zien. Ik deed dan mijn beide handen rond mijn ogen en drukte mijn neus tegen de ruit om ze goed te kunnen zien. Ja, dat waren ze. Echte houten Friese doorlopers. Maar de grote vraag was: hoe kreeg ik ze uit de etalage in mijn handen? Ik wist wel dat mijn ouders het - vooral in de winter - niet zo breed hadden. 's Winters had mijn pa vaak geen werk en liep hij op steun, zoals dat toen heette, een soort bijstand dus. De wekelijkse uitkering bedroeg dan slechts negen gulden. En wat zouden die schaatsen gekost hebben? Waarschijnlijk ergens tussen de twee en de vijf gulden ik weet het niet precies meer. In ieder geval een groot gedeelte van hun wekelijkse uitkering dus een rib uit hun lijf. En kun je als kind dat allemaal op de juiste manier inschatten? Ik denk het niet. Maar de begeerte had bij mij zo toegeslagen, dat ik besloot het aan mijn ouders te vragen. Ik zei tegen mijn moeke: "Moeke, die rot schaatsen van mij doen het niet meer en nu liggen er bij Gerrit Blaauw hele mooie nieuwe Friese doorlopers in de etalage, die mij precies passen. Mag ik die hebben?". In ernstige en moeilijke zaken keek mijn moeke altijd lang en nadenkend naar mij. Ze keek heel intensief naar mij, om als het ware mijn intentie goed te kunnen proeven. Ten lange leste zei ze: "Ik zal het er vanavond met pa over hebben". Ik weet niet wat er die avond precies over tafel is gegaan, maar het mocht! Ik was hen zeer dankbaar. Wij waren thuis niet zo kusserig en zoenerig aangelegd, maar ik heb ze wel beide plechtig een hand gegeven en gezegd: "Dank U wel, pa, dank u wel, moeke". En nu kon voor mij ook het lange afstandswerk beginnen. Goed ingepakt: muts, overjas, sjaal, stevige schoenen tegen de "slappe enkels" en een oude krant onder de trui tegen de kou. Een oude krant onder de trui was een probaat middel, vooral bij wind. Zo gooide ik me in de strijd in "mijn super flitspak". Op het Koediep was uiteraard alleen puur natuurijs. Er zat nogal veel variatie in het ijs. Er waren veel soorten. Onderweg had je bijvoorbeeld een plek met een dun wit laagje bros ijs op de oorspronkelijke laag. We noemden dat "bonk-ies". En bonk-ies dat was geen goed ijs het was bros, daar moest je omheen schaatsen. Dan had je heel grote stukken ijs met een vreemde geelachtige kleur, vooral in de buurt van de boerderij van Arend Toren. Misschien kwam dat geelachtige water uit het Meerland opgepompt door de gemalen van Feikens en Loer of had het te maken met de gier van de paarden en koeien van de boerderijen. En het kan ook mogelijk zijn, dat het gele water gewoon door de diepwallen is gesijpeld. Er waren stukken ijs waarover zand was gewaaid, er waren hele stukken waar veel sneeuwduinen waren gevormd en er waren stukken waar veel scheuren in voorkwamen. Ik wil hiermee zeggen, dat zo'n schaatsrit lang niet altijd over rozen ging. Je moest onderweg allerlei hindernissen overwinnen. Maar er waren ook hele stukken waar prima ijs was. Vooral het donker getinte, met van die kleine witte luchtbelletjes er in was vaak heerlijk

hard en glad ijs. Het eigenaardige was, dat je op de duur alle hindernissen, maar ook het fijne ijs feilloos kende. Het grootste gevaar waren de scheuren. Als je in zo'n scheur terecht kwam kon je lelijk ten val komen. Maar dat weerhield ons niet. Het lange afstandswerk was begonnen en we probeerden telkens onze grenzen te verleggen. Na Midwolda kwam de viersprong en heen en terug was dat toch al gauw ongeveer acht kilometer.

Maar dat was niet voldoende. Een paar dagen later ging de tocht door de vlakke velden tot Nieuwolda. Maar mijn topprestatie heb ik geleverd om heen en terug naar Termunterzijl te scheuveln, want zo noemden wij het schaatsen. Had je die rit een keer volbracht dan steeg je in aanzien. "Ik ben laatst ook nog even op en neer naar Termunterzijl geweest", daarmee bedoelend: "Kijk mij eens". Maar het was een zware rit. Het kostte veel inspanning. De strijd tegen de vermoeidheid, de snijdende kou, de gure oostenwind, de scheuren in het ijs en de opgehoopte sneeuwduinen. Het hinken op twee gedachten van: "Zal ik het opgeven en ik zet door tot het bittere eind". De eenzame schaatser in de onmetelijke witte vlakke van het Groninger land. Hier had je helemaal niets aan een vlotte babbel, hier moest gepresteerd worden. Het was echt "afzien". Hier was je helemaal alleen met prestatie of met wanprestatie. Hier werden mensen geboren, die later tegen een stootje konden, die tegen problemen en tegenslagen opgewassen waren die daardoor ook in staat waren om als solitair door het leven te kunnen gaan. Ik denk dat op deze manier heel wat karakters zijn gevormd en ik hoop, dat van mij ook een beetje.

De Nederlands Hervormde Kerk

Nederlands Hervormde kerk

In het vorige hoofdstuk heb ik gesteld, dat de Nederlands Hervormde Kerk en de daarbij behorende pastorie zeer dominant in ons dorp aanwezig waren en zijn. Dat is ook zo. We zouden deze kloeke kerk tekort doen als we aan haar geschiedenis verder geen aandacht zouden besteden. Ik wil dat nu graag doen. Op 1 april 1972 vierde de Christelijke Jongelingsvereniging "Eben Haëzer" haar honderd jarig bestaan. Ter gelegenheid van deze viering heeft de toenmalige voorzitter een herdenkingswoord uitgesproken onder de titel: "k Zal gedenken.....". In het begin van dat herdenkingswoord staat hij ook stil bij de geschiedenis van zowel de kerk (het gebouw) als bij de soms turbulente ontwikkelingen in de Hervormde gemeente zelf.

Ik citeer: "De Nederlands Hervormde Kerk te Oostwold werd gebouwd in het jaar 1775 en uitsluitend bestemd voor den Hervormden Eredienst. De vroegere kerk waarin op 15 mei 1776 de laatste godsdienstoefening gehouden werd, heeft ten noorden van de tegenwoordige gestaan. Wanneer deze kerk gebouwd is, valt niet met zekerheid te zeggen. Waarschijnlijk werd ze gesticht in de tijd der Hervorming, daar in een der balken gesneden stond: "*alle dinck is vorghenckelick sunder Godes woert. 1598*". Naar het randschrift der torenklok te oordelen, bezat Oostwold reeds in 1200 een kerk. In deze klok toch, die thans nog iederen dag geluid wordt in de Openbare Lagere School te Meerland, staat geschreven: "*0, rex glorie cristi veni Ai*", (Christus gij Koning der

Eere, kom toch) C.V.M. (Convecrata Virgini Mariae, dus toegewijd aan de maagd Maria) M.C.C. (dit is het jaar 1200). Een dag nadat de laatste dienst in het oude kerkgebouw gehouden werd begon men met het afbreken, terwijl het nieuwe reeds in zoverre gereed was, dat er de zondag daarop een godsdienstsamenkomst kon plaats hebben, De eigenlijke inwijding geschiedde op 12 Oktober 1777 door de heer Ds. Lambertus van Bolhuis, die van 1772 - 1785 te Oostwold predikant was en tegelijk krachtig medewerkte om het schoolwezen te verbeteren Hij was een der oprichters van de Leer- en Kweekschool te Groningen.

Door meerdere inkomsten, verkregen door de pastorielanden, was het mogelijk geworden met overleg van de stemgerechtigden en toestemming der Hooge overheid, de hoge jaarwedde van den predikant op lager, doch vaster peil te brengen en uit de overige goederen een nieuwe pastorie en nieuwe kerk te bouwen, wat dan ook geschiedde na de indijking van den Oostwolderpolder in 1769.

In 1772 is de aanzienlijke pastorie voltooid, terwijl drie jaar later op 6 mei 1775 de eerste steen werd gelegd van de grote kerk, die heden ten dage nog steeds de geestelijke moeder van het dorp is. Van de nieuw gebouwde Hervormde kerken in ons gewest, hebben slechts vier architectonische waarde n.l.: de Nieuwe Kerk te Groningen, die van Harkstede, Sappemeer, Emden en Oostwold. Ze verrezen in een tijd, toen onze voorouders niet meer de voorliefde hadden voor het kale en sombere der kerkgebouwen, dat de eerste Gereformeerden eigen was. De kerk te Oostwold zoals velen onzer misschien wel eens opgemerkt hebben, is gebouwd naar het model van de Nieuwe Kerk te Groningen en de Noorderkerk te Amsterdam.

Een dergelijk kerkgebouw, bestaande uit twee elkaar kruisende schepen, wordt ook aangetroffen in de stad Emden. In 1885 werd, ter verkrijging van meer plaatsruimte, de voorvleugel ongeveer vijf meter verlengd. Boven de ingang van de kerk staat geschreven: "Gebouwd in den jaare 1775, toen hier kerkvoogden waren de heren Wiardus Siccama, Burgemeester in Groningen en Henricus Sparringa, Secretaris Ont. & Fisk., van 't Zijlvest der beide Oldambten, en Lambertus van Bolhuis Pastor was". Boven de hoofddeur leest men bovendien nog: "Verbouwd in het jaar 1882". Uit het midden der bekapping van de kerk rijst een sierlijke dubbele lantaarn- of koepeltoren op met een windwijzer. Ook deze komt veel overeen met het torentje op de Nieuwe Kerk te Groningen. In de loop der jaren, is de toren enigszins overgezet, doch in 1905 zijn maatregelen genomen om de verdere overzetting te voorkomen.

Jammer, dat Oostwold een tijd heeft meegemaakt, dat de grote kerk, met zoveel ijver en toewijding gebouwd, nagenoeg geheel ontvolkt werd. De geest van het humanisme en de liberale prediking was bij velen zo ver doorgedrongen, dat in de harten weinig meer dan een kiempje van het gereformeerd protestantisme overbleef. Maar Gode zij eeuwig dank,

dat kiempje was er nog en tegelijk voldoende om nieuw gezond geestelijk leven te ontwikkelen. Zo werd dan in 1872 overgegaan tot het oprichten van een Evangelisatievereniging in en ten bate van de Ned. Herv. Kerk. Langs deze weg wilde men elkaar onderling steunen en stichten, doch vooral werd het doel niet uit het oog verloren, n.l. om in de plaatselijke kerk weer te krijgen een prediking naar de Heilige Schrift. Einde citaat. In 1872 werd de Chr. Jongelingsvereniging "Eben Haëzer" opgericht. In 1869 werd de Christelijke Nationale School op de grens van Oostwold - Midwolda gesticht. Evenals nu was er ook in het verleden de strijd tussen Orthodoxie en vrijzinnigheid.

Om dat te onderstrepen haal ik in het kort nog enkele uitspraken aan uit bovenbedoeld herdenkingswoord. De citaten spreken voor zichzelf. De jaren 1886 - 1888 waren bang! Hoe menigmaal kon men in de bewuste verenigingsboeken lezen, dat het slot van iedere vergadering telkens luidde: "Door het gebed werd een eind aan dit tumult gemaakt en als we ons laten vertellen, hoe menig orthodoxe arbeider door een vrijzinnige boer brodeloos wordt gemaakt, omdat hij had meegewerkt aan het einde van het liberale bewind en is men wel ooit zo dankbaar geweest als in die dagen van 1882, toen langs een weg van strijd de victorie nabij was? Overvol was de grote kerk als Ds. Hulsebos preekte over de rijke Christus voor de arme zondaar". En in de eerste plaats noemen we dan Ds. Buischool, die inmiddels Ds. Hulsebos plaats had ingenomen en de kerkelijke strijd in zijn volle omvang heeft meegemaakt. Al werd er ook door zijn tegenstanders gezegd, dat zijn kerk op een synagoge des satans geleek, toch bleef hij staande en sprong in de bres voor kerk en samenleving".

En wanneer we op al die dingen terugzien, kunnen we waarlijk de scheiding van 1886 niet anders signaleren dan verdeeldheid op allerlei terrein, verheerlijking van de vrome mens ten koste, van de Eere Gods. Hieruit blijkt heel duidelijk, dat het kerkelijke leven niet altijd gladjes en soepel is verlopen. Verdeeldheid in plaats van eensgezindheid. Maar de inzet was steeds hoog: Het evangelie der verlossing door de Here Jezus Christus.

Vervoer

Na het uitstapje in de tijd via de Nederlands Hervormde Kerk terug naar het door mij gestelde doel, namelijk de beschrijving van het gewone leven van eenvoudige mensen in de jaren 1935 – 1945. . Lopen deed men nog steeds veel, maar de meeste mensen hadden inmiddels wel een fiets. En een fiets daar was je zuinig op. Dat was een belangrijk, zo niet het belangrijkste vervoermiddel. De fiets werd goed onderhouden en vooral als het een nieuwe was werd hij regelmatig schoongemaakt, bij voorkeur op zaterdag.

De meest eenvoudige reparaties, zoals het plakken van een band, deed men zelf. Werden de reparaties te technisch dan hadden de dorpingen de keus uit zes fietsenmakers, namelijk Derk Koetje, Wildrik Waalkens, Okko Broesder, Simon Wezeman, Gerrit Blaauw en Lappie Post. De uitgave voor een nieuwe fiets was een grote uitgave. Men was er heel zuinig op. Het gebeurde niet zelden, dat de nieuwe fiets in de voorkamer - als men die dus had - werd gestald. De oude in de schuur (voor dagelijks gebruik) en de nieuwe in de voorkamer, voor bijzondere gelegenheden. De nieuwe fiets werd gekoesterd. En zoals het ook vaak met andere zaken gaat kon je ook aan een fiets een stukje status ontlenuen. Een voorbeeld: er waren eenvoudige fietsen met gelakte zwarte velgen, waarover een gouden biesje was getrokken. Dit type fiets was voorzien van een eenvoudige handrem en verder geen bijzonders, een gewone fiets, standaardmodel.

Maar er waren ook mensen, die hadden een fiets met chroomvelgen, een terugtraprem en soms met twee prachtige trommelremmen en verder van alle luxe voorzien. Kijk dat was heel andere koek! Daar kon je mee voor de dag komen. Met zo'n fiets steeg je snel in aanzien. Wat zich nu tussen mensen onderling afspeelt ten aanzien van auto's is dus niet zo veel bijzonders. De auto als statussymbool.

Maar het was vroeger bij ons met de fietsen al precies net zo. Er is wat dat betreft weinig nieuws onder de zon. Mensen veranderen namelijk niet, slechts de zaken waarmee het spel wordt gespeeld. De vraag is alleen, welke kunstjes pas ik toe om via materiële zaken of anderszins mijn eigen belangrijkheid te vergroten, respectievelijk te onderstrepen. Hoewel men met de fiets grote afstanden aflegde koos men af en toe voor de tram. De tram was toen bij ons het openbaar vervoer. Bij slecht weer bijvoorbeeld. Of als men vanaf Winschoten verder met de trein reisde naar de stad Groningen. Toen ik op de U.L.O. in Winschoten was heb ik één winter met de tram op en neer gereisd.

Verder heb ik slechts één keer vóór mijn vijftiende verjaardag met tram en trein met mijn pa naar de stad Groningen gereisd om daar een oom en tante te bezoeken. De tram reed tergend langzaam door de kom van ons dorp. En dat was natuurlijk niet zonder reden. Wij als jongens stapten ook niet altijd in en uit bij een halte. Nee, we stapten in en uit het

rijdende voertuig. In de herfst of in de winter (als het niet streng vroom) had de tram soms heel veel klanten te vervoeren. Veel mensen, die in de landbouw werkten, waaronder dus mijn pa, waren in het kader van de werkverschaffing tewerkgesteld voor landontginning in Westerwolde, in Jipsinghuizen. In het voorjaar en zomer was er bij ons op het land werk genoeg. Maar in de herfst en winter lag dat anders. Dan gingen de mensen massaal met de tram naar Westerwolde; ze verbleven daar in barakken, in een soort kampement en kwamen alleen in het weekeinde thuis.

Ze stonden dan in een hele grote groep op de tram te wachten: in werkkleding klompen aan, pet op en een klein koffertje met de hoog nodige spullen in de ene hand en in de andere hand de schop. Bij het zien hiervan werd ik triest! Ik vond dat heel naar voor mijn pa en de andere mannen. Ik denk niet, dat ik als kind zoveel geleden heb onder de soberheid van de crisis- en oorlogsjaren. Ondanks die soberheid heb ik een mooie jeugd gehad. Maar van het plaatje wat ik probeer hierboven te schilderen van mijn pa en zijn collega's werd ik niet vrolijk, integendeel. Nee, Jipsinghuizen had bij ons een hele slechte en nare klank. Tot zover over de tram.

Autobezitters waren er in ons dorp nog maar heel weinig. Die waren er alleen nog maar voor de welgestelden: de dikke boeren, de dokter, een garagehouder en enkele grotere zakenmensen. Zoals de graanhandelaar Epko Smith beter bij ons bekend als Epko Steernkieker.

Het vrachtvervoer werd uitgevoerd door vrachtrijders en boderijders of boden. De Gebr. Oosterhuis hadden een vrachtwagen en dus een vrachtbedrijf. Ik herinner me dat ze veel graan en peulvruchten vervoerden voor graanhandelaar Epko Smith. Vanaf de graansilo (pakhoes) vervoerden ze zakken met graan en erwten naar schepen in de haven van Scheemda voor verder transport. Verder hadden we op het dorp vier bodes namelijk Geertsema die een boderit had op de stad Groningen en drie ondernemers, die een boderit op Winschoten hadden, namelijk de heren Remptema en Kuiper, die op de Klinkerweg woonden en Houtman aan de Bounderstreek.

Met hun bodewagens vervoerden zij goederen naar en van Winschoten voor- namelijk voor winkeliers en andere ondernemers, maar ook voor particulieren. Bode Remptema kondigde zijn rit naar Winschoten midden in ons dorp meermalen zeer duidelijk en luid aan. Hij nam dan zijn hoorn ter hand en blies daarop een vrolijk deuntje. Wij hadden op dat vrolijke deuntje een tekst gemaakt en wel deze: *"Remptema gait naar Winschoot tou, "Remptema, Remptema, fuut"*.

Deze tekst had natuurlijk weinig om het lijf, maar wij, als kinderen, haakten op onze manier in op hetgeen zich in het dorp afspeelde. Niemand in het dorp kon later zeggen: "Och, nu heb ik bode Remptema gemist, ik had nog een bestelling voor Winschoten". Je hoorde bode

Remptema met zijn hoorn overal. In de oorlogsjaren gaf mijn moeke nogal eens pakken voedsel mee met de bode voor haar ouders, die in Winschoten woonden. Wij hadden voldoende voedsel, zij bij tijd en wijle te weinig. Winschoten was en is altijd een centrumplaats geweest. Er waren daar veel grossiers en kleinere en grotere fabrieken, die hun producten distribueerden via de boden. Het bodenterrein was op het plein rond de Hervormde Kerk in Winschoten. Iedere bode had daar zijn eigen stekkie. De ondernemers brachten hun spullen naar bedoeld bodenterrein, compleet met vrachtbrief. Ik heb dat later zelf ook nog gedaan voor de Fa. Dresco, de rijwielfabriek aan de Blijhamsterweg te Winschoten. Daar had ik namelijk na de U.L.O. mijn eerste baan. Zogenaamd op kantoor. Maar er was te weinig werk op kantoor, dus werd ik ingezet in het magazijn. Nieuwe fietsen uit de fabriek omwickelen met crêpepapier ter voorkoming van beschadiging tijdens het transport. In de loop van de middag brachten we die fietsen met een grote bakfiets naar de boden, op het bodenterrein.

Bode Harm Kuiper uit Oostwold, gefotografeerd in Midwolda.

Het was altijd haasten en rennen want om vier uur was het sluitingstijd. Er waren boden uit de wijde omgeving: Oostwold, Midwolda, Scheemda, Finsterwolde, Beerta, de Pekela 's, Blijham, Wedde, Onstwedde, Vlagtwedde, Bellingwolde enzovoort. Zo was het transport van goederen toen geregeld.

Communicatie

Het leven was toen een stuk eenvoudiger. De meeste dorpsnieuwttjes gingen van mond tot mond en voor overlijdensmededelingen hadden we de aanspreker. Dan was er natuurlijk de krant en veel mensen hadden inmiddels een radio. De radio hadden wij nog niet. Pas na de oorlog kregen wij zo'n apparaat. Slechts enkele mensen hadden de beschikking over een telefoon, zoals Dominees, zakenmensen en grotere winkels.

Het telefoonapparaat hing toen standaard in de gang van het woonhuis, dus niet in de kamer, altijd in de gang. Het was een heel ding, een vrij groot houten kastje met een grote hoorn er aan. Verder zat er aan het kastje een hendeltje. Het was toen wat ingewikkelder om een gesprek tot stand te brengen dan nu. Je liep naar de gang; je draaide aan het hendeltje en dan kreeg je contact met het Postkantoor.

Wij hadden de heer en mevrouw Groenenbergh als postkantoorhouder maar ik dacht, dat iedereen hen altijd Groenberg noemde. En dan zei je tegen Groenenberg: "Ik wil graag nummer 18". Groenenbergh deed dan op zijn kantoor op zijn toetsenbord een pen in het betreffende gaatje en zo kwam de verbinding tot stand.

Sommigen hadden een wat amicalere verhouding met de postkantoorhouder en zeiden bijvoorbeeld: "Dag Groenberg, geef mie architect H.B. Meijer even".

Correspondentie

Wij hadden geen uitgebreide correspondentie met andere mensen. De briefwisseling was beperkt. Men was ook niet zo bedreven in het schrijven. Een enkele keer ontvingen wij een brief of briefkaartje van een familielid of van een verre vriend. Op een briefkaart stond dan bijvoorbeeld de volgende tekst:

Beste Hendrik en Fennie

Het was dus niet "lieve". Dat kwam te dichtbij of het was te overdreven dus:

Beste Hendrik en Fennie,

Ik zet mij neder om U enige letterkens te schrijven.

. *Bij ons is alles goed en hopende van u hetzelfde.*

. *Woensdag hoop ik met de tram van 10.00 uur bij jullie te komen.*

. *Meer weet ik niet.*

De groeten van Alie.

De oorlogsjaren

In 1939 en begin 1940 dreigde er oorlogsgevaar vanuit Duitsland. De Nederlandse regering was tweeslachtig in haar houding ten opzichte van dat gevaar. Aan de ene kant dacht men dat het allemaal wel mee zou vallen: per slot van rekening was Nederland in de eerste wereldoorlog ook neutraal gebleven. Aan de andere kant had men een groot gedeelte van het leger gemobiliseerd. Mijn pa was daar ook bij. Hij was op verschillende plaatsen gelegerd o.a. in Noordlaren. De weekends kwam hij vaak thuis: stoer en knap in het uniform. Ik keek naar hem op en was trots op hem.

Maar 's zondagsmiddags of op maandagmorgen was er weer het afscheid en stonden mijn ouders bij de buffetkast in de kamer met hun verdriet. Ze hebben daar samen voor de buffetkast menig traantje weggepinkt. Ook de stoere soldaat was gewoon maar een mens. Want niemand wist toen hoe het zou gaan, Zo ging dat maanden door tot 10 mei 1940. Vlak voor deze datum werd de legereenheid van mijn pa overgeplaatst naar de Afsluitdijk om die tegen de Duitsers te beschermen. Maar het was een ongelijke strijd. De overmacht was te groot. Het is voldoende bekend. Na vijf dagen was het gebeurd en moest het Nederlandse leger capituleren.

Enkele dagen daarna was mijn pa gelukkig weer heelhuids thuis, En nu moest iedereen leren om te gaan met de nieuwe situatie. Leren leven in een bezet land. Onderdrukking van de bezetter en de knoet van de N.S.B. Het was gebeurd met de vrijheid. De invloed van de Duitse bezetter op het gewone dagelijkse leven was groot. Het leed van de mensen over de beroving van hun vrijheid was enorm. De jaren dertig hadden zich duidelijk gekenmerkt door de economische crisis. Er was toen door de gemiddelde man weinig te verdienen. De inkomsten waren laag. In de tijd van de bezetting van 1940 - 1945 kwam daarbij, dat ook de goederen schaars werden.

Er was toen niet alleen weinig geld, maar er was voor dat weinige geld ook steeds minder te koop. Door de toenmalige overheid werd een distributiesysteem ingevoerd. De levensmiddelen en bijvoorbeeld ook textiel kwamen op de bon. Iedereen kreeg evenveel bonnen toebedeeld.

Naarmate de wereldoorlog en dus ook de bezetting van ons land langer duurde moest men steeds vindingrijker worden om te overleven. De moestuin, die mijn pa daarvóór al steeds had gehad kwam nu helemaal goed van pas. We hebben, in tegenstelling tot veel mensen in het Westen van het land, nooit honger gehad. We hadden aardappels, groenten en jaarlijks werd er een varken geslacht. En enkel keren per week ging ik over het voetpad langs het Koediep naar de boerderij van Arend Toren om voor mijn moeke een emmertje melk te halen.

Op zeker moment kwamen we echter wel brandstof te kort. Ik weet het niet precies meer of de aanvoer van turf uit het Drentse land was gestopt of we hadden te weinig geld om het te kopen. In ieder geval mijn pa had een veenput gekocht van de familie Levering in het Meerland. Nu moest hij in zijn vrije tijd niet alleen de groentetuin verzorgen, maar hij moest in die veenput ook nog turf steken. Het turf steken, het naar boven brengen, drogen, keren en tenslotte de gehele voorraad, met paard en wagen naar huis brengen. Ik heb hem daarmee af en toe geholpen, Dat was dus toen een heel gedoe voordat je een bordje met warm eten had en je lekker warm bij de kachel kon zitten. Er was toen ook een gevleugeld woord, dat zei: "Help maar even mee, want de gebraden vogels komen ons niet in de mond vliegen". Er ontstond tussen mensen een levendige ruilhandel. Wat heb jij wat ik tekort kom en omgekeerd en hoe kunnen we elkaar helpen? Mijn ouders hadden contact met een familie uit Voorburg.

Zij kwamen voedselbonnen tekort en wij kleding. De bonnen voor aardappelen, vlees en melk hadden wij niet nodig. Mijn moeke stuurde die bonnen op en wij kregen daar gedragen kleding voor terug. Ik liep toen jarenlang in door een ander gedragen kleding zoals broeken, truien enz. En zo ontstond er een levendige ruilhandel. Er waren natuurlijk ook mensen die misbruik maakten van de situatie en de schaarse goederen tegen woekerprijzen verkochten. Dat waren de zwarte handelaren. Voor hen was de hebzucht en onrechtmatig gewin groter dan het mededogen met de medeburgers. Naast de N.S.B.-ers, die met de vijand heulden waren er dus de zwarte handelaren en bovendien vrouwen en meisjes, die met de Duitsers uitgingen en ander soort dubieus volk.

En er waren stillen. Mensen die niet openlijk voor hun mening uitkwamen, maar die je niet helemaal vertrouwde. Het konden klikkers zijn. Maar ook waren er de mensen van het verzet, de getrouwen, de mensen die tegen de Duitsers saboteerden en degene die bereid waren, vooral in het geheim, tot het bittere eind te knokken. Dit gaf een andere tweedeling in de bevolking dan die, welke ik aan de orde stelde in het gedeelte over rangen en standen. Nu ging het over angst, leed over de verloren vrijheid en bij het merendeel der bevolking, een toenemende haat tegen de bezetter. De geschiedenis geeft een voldoende aantal voorbeelden om te laten zien waar het een dictator, machthebber, bezetter om te doen is. Het gaat altijd om zijn eigen macht en aanzien op basis van zijn eigen hoogmoed en altijd ten koste van de onderdrukte bevolking. Heersen en overheerst worden. En daar wordt geen der partijen gelukkig van.

Het was in de Tweede Wereldoorlog niet anders. De achterdocht, het wantrouwen en onbehagen nam steeds meer toe. Maar ook de kunst om te overleven moest steeds meer aangescherpt worden. Naarmate de overheersing langer duurde en de knechting heviger werd groeide er bij de meesten een innerlijk verzet en een mentaliteit om te overleven en te

overwinnen. En dat was maar goed ook, Want het ging niet alleen over de schaarste van goederen, ook viel de elektriciteit steeds vaker uit. En dan was er nog de regel van kracht geworden, dat iedereen 's avonds om acht uur binnen moest zijn. De Duitsers hadden verordeneerd, dat er 's avonds en 's nachts geen glimpje licht uit de huizen naar buiten mocht komen.

Het normale gebruik van overgordijnen was vaak onvoldoende om het licht te weren. Mijn moeke en vele andere mensen, hadden daarom zwarte papieren rolgordijnen gekocht, die je vlak tegen het venster kon ophangen en die - in combinatie met de overgordijnen - geen glimpje licht meer doorlieten. Het vaak uitvallen van de elektriciteit was een probleem. De kaarsen die we hadden waren al lang op en niet meer te koop. Wat nu? Goede raad was duur. Er waren mensen, die.

Molen aan de Goldhoorn 1950

hadden in de woonkamer een fiets op z'n kop gezet en draaiden bij toerbeurt aan het voorwiel met de bedoeling om via de dynamo op het voorwiel licht uit de koplamp te laten schijnen op de tafel. Maar houdt

dat maar eens vol een avond lang. Dat was een heel gedoe. Wij hadden dit probleem op een andere manier opgelost. Wij hadden in de zomer bij verschillende boeren koolzaad op het land gezocht. Dat mocht. Dat was koolzaad, dat bij het oogsten achtergebleven was.

We wonnen het zaad en het zaad gingen we in een speciaal molentje fijnmalen en zo werd de olie er uitgeperst. Mijn moeke deed de olie in kleine potjes waarin ze katoenen draden deed en zo hadden we enigszins licht op tafel. Niet veel, maar met veel pijn en moeite kon je een beetje lezen en kon ik mijn huiswerk maken. De koolzaadolie had nog een doel. Behalve voor de verlichting gebruikte mijn moeke het ook om pannenkoeken in te bakken. Koolzaad was voor ons in die tijd een heel belangrijk product. Maar we gingen na de oogst ook aren lezen. Aren van de tarwe (waaite). Ook dat was toegestaan door de boeren. Anders zouden de aren later in het seizoen toch maar ondergeploegd worden. Als we een hele vracht aren bij elkaar hadden ging mijn pa het graan dorsen met een dorsvlegel, dus op de ouderwetse manier, op een groot zeildoek. Vervolgens zochten we een plek waar de wind vrij baan had, meestal was dat bij het Koediep. Mijn pa hield het graan met een houten kom hoog boven zich en liet het daarna op een schoon stuk van het zeil vallen. En zo werd het kaf van het koren gescheiden. De wind blies het kaf weg en zo hielden we het pure graan over. Daarna nog wat drogen en al spoedig kon het worden gemalen. De eer viel mij te beurt om het bij de molenaar te laten malen. De korenmolen van Kranenburg stond aan de Goldhoorn tegenover de Gereformeerde Kerk. De medewerker van Kranenburg was molenaar Wolda. Wolda was altijd van onder tot boven wit bestoven onder het meel. Ik had de beschikking over een onderstel van de oude kinderwagen, waarin ik zelf en mijn broertjes als baby's hadden gelegen. Ik legde over de assen van de wielen een paar plankjes en zette daar de zak met tarwe op, die we samen zo ijverig hadden gezocht.

Aangekomen bij de molen, liet ik het neerhangende touw onder in de molen kletterend tegen de ophaalkoker slaan. Dit was voor de molenaar een teken, dat daaronder iemand stond met één of meer zakken graan om te worden gemalen. Hij zette dan een windas in beweging en zo werd de zak graan, die in een lus werd gevat, naar boven getrokken. In een mum van tijd werd het graan tot meel gemalen. Ik leverde de zak meel bij mijn moeke af en zij bakte er pannenkoeken van. Zo konden we tijden pannenkoeken eten, die ons niks hadden gekost. Het koolzaad en de tarwe hadden we zo voor het oprapen gehad. Het had alleen tijdsinvestering gekost, maar dat rekenden wij niet.

Bijna elke nacht was het raak

De Engelse bommenwerpers vlogen over ons dorp richting Duitsland om daar hun lading bommen neer te werpen op steden als Emden, Bremen, Hamburg, Kiel en Hannover. Dat was angstig. Mijn pa keek vaak heel zorgelijk. Vanaf de grond speurden de Duitsers met zoeklichten naar de Engelse vliegtuigen. Je zag dan lange lichtstralen in de lucht. Als ze er een of meer in de lichtbundel kregen begon het afweergeschut de vliegtuigen te beschieten. Er was dan veel herrie en geratel in de lucht. Soms braken er luchtgevechten uit tussen de partijen. De Engelsen lieten dan soms voortijdig hun bommen, vaak brandbommen bij ons in de polder vallen, om sneller uit de voeten te kunnen komen. De brandbommen zogen zich diep in de klei vast zonder schade aan te richten. Later gingen wij in de klei wel eens zoeken waar de inslagen waren geweest. We zagen de gaten in de grond, die ze gemaakt hadden en wij probeerden, dom genoeg, om die dingen los te peuteren, wat natuurlijk levensgevaarlijk was. Het is gelukkig allemaal goed gegaan. Soms vond mijn pa het te gevaarlijk worden vanwege het gevaar uit de lucht. We moesten dan met z'n allen in de kelder. De kelder waarin ook nog vaak water stond. Hij nam allerlei gereedschap mee, zoals een schop, breekijzer, zaag, hamer en dergelijke. Als ons huis zou instorten moesten we ons zelf uit de kelder kunnen bevrijden. Dat waren vaak angstige uren daar 's nachts in de kelder. Het ging vaak goed, maar soms ook maar net. Meestal was er 's nachts van alles aan de hand, maar nu was het overdag raak. Wij zaten op school. Het was op een middag.

Er cirkelde heel lang een stuurloos geworden Duits gevechtsvliegtuig boven ons dorp. Je kon het zo zien. Stuurloos! Waarschijnlijk was niet alleen het vliegtuig geraakt, maar ook de piloot. De piloot moet toen al dood zijn geweest. Het vliegtuig bleef maar rondcirkelen, maar wel steeds lager en lager. Waar zou het te pletter vallen? Toch niet op onze school zeker of op ons huis? Het hoofd van onze school, meester Krajenbrink besloot toen, dat alle leerlingen in snel tempo de school moesten verlaten en proberen ieder naar zijn eigen huis te komen. Rennen voor je leven! En dat was een goed besluit. Want stel, dat zo'n vliegtuig op een school met kinderen te pletter zou vallen dan was de ramp niet te overzien. Al rennend keken we telkens angstig in de lucht! Gelukkig liep het goed af. Het vliegtuig viel neer op de schuur van Jan Bulten die woonde aan de Pispotjeloane wat nu heet de Bernhardlaan. Maar toen had deze laan nog geen officiële naam en zeiden wij dus: Pispotjeloane. Waarschijnlijk had de Pispotjeloane zijn naam ontleend aan de vele hagedinden die daar groeien. Dat zijn slingerplanten met klokvormige bloemen en de dorpingen vonden kennelijk, dat die klokvormige bloemen leken op het bekende pispotje.

Brokstukken van het vliegtuig belandden uiteindelijk ook in de omgeving van andere huizen, o.a. waar Knapper woonde aan de Kerkhofloane en in de bomen van het kerkhof. Ik heb gedeelten van het vliegtuig in de bomen zien hangen, compleet met het lijk van de piloot. Het lijkt me beter, dat ik de details van het laatste niet vermeld. Later heeft de Kerkhofloane de mooie naam Julianalaan gekregen. Maar het leven gaat gewoon door, ook in een oorlog. Vooral kinderen passen zich heel snel aan, ook in hun spel. Wij zagen de Duitse militairen marcheren door ons dorp.

En dat bracht ons op een gedachte. Ik denk, dat ik toen zo ongeveer elf of twaalf jaar was. Wij moesten natuurlijk ook een leger. Op onze school hadden we zo een leger bij elkaar. We maakten een houten zwaard en staken dat zwaard aan de linkerkant onder de broekriem. Het was goed zichtbaar. Verder hadden we allemaal een hoed van krantenpapier, zo'n soort Napoleonhoed. Onder aanvoering van Hendrik de Jong, Edozoon, marcheerden we door het dorp. We voelden ons heel gewichtig. Maar de openbare school had inmiddels ook een leger gevormd. En nu was de spanning tussen, die twee legers te snijden. Het was voortdurend dreiging en intimidatie. Maar het is niet tot een echt treffen gekomen. Wel hebben onze aanvoerders dreigend met het zwaard tegenover elkaar gestaan. Als ons leger in het dorp dienst had gedaan moest ik daarna wel weer alleen naar huis, ik moest dan noodgedwongen ook huizen passeren van de soldaten van de openbare school. Ik moet bekennen, dat ik wel eens een omweg heb gemaakt om een confrontatie met de vijand te vermijden of met andere woorden: ik was dan gewoon bang voor die jongens.

Ik had het nooit van mijn pa gedacht! Ik had het nooit achter hem gezocht! Toch vond ik tegen het einde van de oorlog op een geheime plaats in ons huis een geweer: een echt geweer. Wat moest hij daarmee? Zou hij daarmee mensen durven doodschieten? Zat hij in het verzet? Was dat niet link als de Duitsers dat zouden ontdekken? Ik had veel vragen. Toch ging ik over mijn ontdekking niet praten met mijn ouders. Ik weet niet of ik over het besluit, om daarover niet te praten, veel heb nagedacht. In ieder geval heb ik het niet gedaan. Ik dacht wel, dat het voor de gemoedstoestand van mijn pa beter zou zijn om er niet over te praten. Later hoorde ik van mijn broer Piet, dat hij het geweer ook ontdekt had en daarover ook niet heeft gesproken: ook niet met mij.

Maar gelukkig heeft hij het geweer niet hoeven te gebruiken. Na de bevrijding verliep de machtsovername vrij geruisloos. De actieve N.S.B.-ers werden opgesloten en later berecht en de vrouwen die de liefde hadden bedreven met de Duitsers werden kaalgeschoren.

Bevrijding

Op 15 april 1945 reed een eenzame Canadese verkenner op een zware motorfiets, komende van Midwolda, als eerste van het Geallieerde leger ons dorp binnen. Ik zie hem nog rijden. Ik zal het nooit vergeten, Er was geen Duitser meer te bekennen. Het was stil in het dorp. De rest van de legereenheid volgde snel. Op die dag, zondag 15 april 1945 werd Oostwold omstreeks 17.00 uur bevrijd door Poolse troepen van de 1^e Poolse pantserdivisie, die deel uitmaakte van het Canadese leger. Enkele dagen later werden ze afgelost door eenheden van de 3^e Canadese infanterie divisie. Hotel de Witte Zwaan is tijdelijk het Hoofdkwartier geweest van de Winnipeg Rifles, een Canadese infanterie divisie.

Maar er was direct geen feest. Er werd over en weer flink geschoten. De Geallieerden hadden in ons dorp mortieren opgesteld, o.a. bij smid Lesterhuis aan de Goldhoorn. Ze beschoten daarmee het Duitse geschut in de Carel Coenraadpolder. Maar deze gaven zich zo maar niet gewonnen en gaven met hun geschut antwoord. Zo lag ons dorp heel lang in de vuurlinie. Met de familie Smit zaten wij in de kelder van de Gereformeerde Kerk. We hadden net even een luchtje geschept en waren pas weer in de kelder toen met een hevige dreun een granaat zich in de oostgevel van de kerk boorde en een gapend gat maakte in de muur. Dat was een van de antwoorden van de Duitsers. We schrokken hevig. De krant maakte van de beschietingen verslag volgens het onderstaande bericht:

VOLTREFFERS IN OSTWOLD

Oostwold was Zondagmiddag 15 April van vijanden gezuiverd. De plaats heeft echter nadien zwaar te verduren gehad van de Duitse stellingen in de Carel Coenraadpolder en de Fiemel.

De geallieerden hadden hun kanonnen opgesteld westelijk van het dorp, welke door de Duitsers eenige weken lang onder vuur werden genomen. Hierdoor kwamen verschillende voltreffers midden in het dorp terecht en werden verscheidene huizen vooral aan de Noorderstraat zwaar gehavend. Helaas werden ook nog verschillende personen het slachtoffer van het zware geschut: vijf personen zijn aan de bekomen verwondingen overleden. Twee kapitale boerderijen en een kapschuur gingen in vlammen op.

We hadden al eerst in de Hervormde Kerk beschutting gezocht tegen het gevaar en nu in de kelder van de Gereformeerde Kerk. Maar hier was het kennelijk toch ook niet zo veilig. Mijn ouders besloten met ons te vertrekken. Hoewel het gevaarlijk was om je buiten te begeven maar we gingen toch. Met wat schamele bezittingen op het onderstel van de oude kinderwagen vertrokken we langs het paadje met de witte paaltjes door het Meerland naar Winschoten naar de ouders van mijn moeke. In Winschoten was het rustig.

Al met al zijn er in ons dorp door de beschietingen aan het eind van de oorlog toch nog vijf burgers omgekomen. En in de loop van de bezetting waren er al vijf Joodse gezinnen weggevoerd en vermoord. Dat was voor ons dorp de trieste balans van vijf jaar oorlog en bezetting. Naast al het andere leed, dat ik hiervoor reeds summier heb gememoreerd. Maar eindelijk was het dus einde oorlog en keerden wij uit Winschoten terug.

5 Mei 1945 bevrijding

De vlaggen gingen uit. De bevrijders - de Polen - werden bejubeld en geknuffeld. De soldaten gingen op stap met de meisjes van het dorp. Zelfs de oude vrijsters werden achter de geraniums vandaan geplukt. De militairen hadden hun tanks schuin geparkeerd onder de bomen van de Kerksingel. Er ontstond tussen de bevolking en de militairen een levendige ruilhandel.

Zij wilden onze eieren en vlees en wij hun sigaretten en wit brood. Er was bijna iedere avond feest met zang, dans en muziek. Iedereen was uitgelaten. Wie zei daar iets over nuchtere Groningers? Niks hoor: uitgelaten! Na vijf jaar onderdrukking kwam er bij de mensen een grote ontlading van de spanningen. Vooral het zingen van de oud-vaderlandse liederen scoorde hoog. Mensen hadden zich vijf jaar lang beperkingen opgelegd en ingehouden. En nu kwam het er uit.

We zongen uit volle borst bijvoorbeeld:

*Holland vlag, je bent mijn glorie,
Hollands vlag, je bent mijn lust,
Ik roep van louter vreugd victorie,
Als ik je zie aan vreemde kust.
Op de zee en aan de wal,
Hollands vlag gaat bovenal.*

en

*In een blauw geruite kiel
Draaide hij aan: 't grote wiel de ganse dag.
Maar Michieltjes jongenshart
leed al dra geduchte smart
Ach, ach, ach.*

In de kerk zongen we, natuurlijk plechtig, Het Wilhelmus, en het meer ingetogen lied van Adriaan Valerius, dat luidde als volgt:

*Wilt heden nu treden voor God, den Here,
Hem bovenal loven van harte zeer,
en maken groot zijns lieven namens Ere,
die daar nu onze vijand slaat terneer.*

*Ter eren ons Heren wilt al uw dagen
dit wonder bijzonder gedenken toch.
Maakt U, o mens, voor God steeds wel te dragen,*

*doe ieder recht en: wacht U voor bedrog.
Bidt, waket en maket dat ge in bekoring
en 't kwade met schade toch niet en valt.
Uw vroomheid brengt de vijand tot verstoring,
al waar' zijn Rijk nog eens zo sterk bewald.*

Deze tekst is erg oud, want de heer Valerius is overleden in 1625. Maar als ik dit zo opschrijf dan merk ik bij mezelf, dat ik het vreselijk jammer vind dat het zingen van al deze liederen in onbruik is geraakt.

Familie Krijger

Ds. W.A. Krijger, Gereformeerd Predikant, geboren 11 maart 1917, overleden 11 maart 1981, die door de Duitsers gevangen was genomen, was weer vrij. Hij had gevangen gezeten in kamp Neuengamme, bij Hamburg, en was na de bevrijding, na een kort verblijf in Zweden, gezond en wel bij zijn gezin teruggekeerd. Niet alleen de Gereformeerden, maar iedereen was blij dat hij weer behouden thuis was.

Het volk was toegestroomd bij de pastorie om haar blijdschap en meeleven te uiten. De toenmalige pastorie had een klein balkon en hij verscheen samen met zijn vrouw op dat balkonnetje onder luid gejuich van de mensen. Het paar werd luid toegezongen. Nu hadden we bij ons op het dorp een echte balkonscène. Ze leken net een echt koningspaar,

Ze waren beiden groot, jong en knap. Hij was 198 cm en zij 196 cm. Het was een knap span. Toen ik zo naar hen keek moest ik denken wat er over koning Saul in de Bijbel staat geschreven, namelijk: "Saul was jong en schoon, hij is dus knap en onder de Israëlieten was er niemand schoner dan hij, hij stak een hoofd uit boven al het volk". Wat was dit een feest. Wat gaf dit een eensgezindheid. Het enthousiasme kende geen grenzen. De euforie was echter niet duurzaam. Het is voldoende bekend. Na jarenlange wederopbouw begon iedereen op de duur weer voor zichzelf. De strijd was gewonnen en de gevolgen hiervan waren vrijheid en op de duur toenemende welvaart.

Ds. Krijger bij zijn huldiging na terugkeer uit gevangenenkamp van de Nazi's

Maar de toenemende welvaart had ook weer tot gevolg: individualisme en egoïsme, twee zaken, die nog wel eens vlak bij elkaar liggen. Het motto: "Ieder voor zich en God voor ons allen" werd weer nieuw leven ingeblazen. Na de oorlog moest helaas menigeen nog leren om een andere strijd te voeren, namelijk de strijd tegen de – ik - gerichtheid. En deze strijd - als deze überhaupt al wordt aangegaan - is taai en duurzamer en het is niet iedereen gegeven om in deze strijd de overwinning te behalen.

Om niet te vergeten

In het centrum van het dorp is tegenover het café "De Twee Oldambten", op de plek waar vroeger de kruidenierswinkel van Fleurke stond, een gedenksteen opgericht met de tekst:

"Ter herinnering van de omgekomen ingezetenen van de Gemeente Midwolda gedurende de oorlogs- en bezettingstijd 1940 - 1945".

Kort geleden stond ik hier nog zo naar te kijken en ik dacht, "Mooi die gedenksteen en tekst, maar wel jammer, dat men niet de moeite heeft genomen om de betreffende namen te vermelden. Uit de stukken blijkt dat in de oorlog totaal negentien inwoners van Oostwold zijn overleden veertien mensen door moord op de Joden en vijf mensen door oorlogsgeweld.

Door de Nazi's opgepakt, de laatsten op de avond van 11 november 1942, gedeporteerd naar concentratiekampen en daar omgebracht:

nr.	NAAM	VORNAAM	Geboortedatum	Geboorte-ort	Nat.	Familien-stand	Beruf	Adres	Bemerkungen
1.	Banberg	Benjamin Helman	23- 2 -1917	Midwolda	Ned.	Ledig	Fuhrman	Midwolda 9 31	Sohn van nr.3
2.	Banberg	Berhard	3- 6 -1919	Midwolda	Ned.	Ledig	ohne Ge- werbe	Midwolda 9 31	Sohn van nr.3
3.	Banberg	Jacob	23- 1 -1884	Midwolda	Ned.	Verheira- tet	Kaufmann	Midwolda 9 31	Familienhaupt
4.	Bergeboer	Fredrika	27- 6 -1888	Nieuwe- Schans	Ned.	Verheiru- tet	wie no.2	Oostwold J 139	Gattin van nr. 15
5.	Cohen	Jacob	16- 1 -1858	Winachoten	Ned.	Witwer	wie no.2	Oostwold J 139	Wohnt bei seinem Sohn no.7
6.	Cohen	Jacob	12- 4 -1936	Midwolda	Ned.	Ledig.	wie no.2	Oostwold J 139	Sohn van no.7
7.	Cohen	Meijard Isaäk	20-11 -1906	Midwolda	Ned.	Verheira- tet	wie no.2	Oostwold J 139	Familienhaupt
8.	Hart	Foktje	9- 7 -1874	Midwolda	Ned.	Ledig	Fliescher	Oostwold J 114	wie no.2 Oostwold J 114
9.	Hart	Helman	25- 4 -1872	Midwolda	Ned.	Ledig	Kaufmann	Oostwold J 114	
10.	Hart	Isaäk Benjamin	15- 6 -1882	Midwolda	Ned.	Ledig	Kaufmann	Oostwold J 114	Sechsteifer
11.	Hart	Meijard Amfries Elias	26-10 -1879	Midwolda	Ned.	Ledig	Kaufmann	Oostwold J 114	
12.	Hart	Rusien	4- 3 -1877	Midwolda	Ned.	Ledig	wie no.2	Oostwold J 114	
13.	van der Laan	Hanna	10- 1 -1913	Noordbroek	Ned.	Verheira- tet	wie no.2	Oostwold J 139	Gattin van nr. 7
14.	Oudgenoeg	Jakob	18-12 -1883	Midwolda	Ned.	Verheira- tet	Kaufmann	Oostwold 9 75	Familienhaupt
15.	Oudgenoeg	Reina	25- 6- 1926	Midwolda	Ned.	Ledig	wie no.2	Oostwold J 131	Tochter van no.16
16.	Oudgenoeg	Samuel	31- 8 -1889	Midwolda	Ned.	Verheira- tet	Landar- beiter	Oostwold J 131	Familienhaupt
17.	Polak	Johanna	12-12 -1873	Bathmen	Ned.	Verheira- tet	wie no.2	Oostwold 9 75	Gattin van no. 14

Die Gattin van Jacob Banberg wohnt nicht in dieser Gemeinde. Sie wird gepflegt in einer Irrenanstalt in Apeldoorn.

Deze transportlijst is opgesteld nadat alle joden uit de gemeente Midwolda zich hadden gemeld op het gemeentehuis. Hierna zijn ze afgevoerd en niet meer terug gekomen uit het Nazi vernietigingskamp Auschwitz!

Burgers door oorlogsgeweld omgekomen, granaatscherven van Duits geschut in de Carel Coenraadpolder en Fiemel waren hen fataal.

	Geb. datum	Overleden
Tammo Delger	27 oktober 1869	16 april 1945
Jantje Kiewiet	27 augustus 1926	16 april 1945
Eeljo Thomas Meints	13 januari 1942	16 april 1945
Trijntje Tiggelaar-Bons	29 december 1887	18 april 1945
Stoffer Oosterhuis	05 juni 1902	24 april 1945

Het turfschip

Koudaipsbrôkje, 1938.

Het turfschip van Edo de Jong heette: "De Goede Verwachting" en mat zevenenvijftig ton. Het was denk ik in de zomer van 1945 maar het kan ook in 1946 geweest zijn. Toen had ik een van mijn mooiste jongensavonturen. Schipper en turfhandelaar Edo de Jong was bij mijn ouders geweest om te vragen of ik een weekje zijn hulp mocht zijn. Hij ging naar Drenthe om een schip met turf te halen. Ik was nog maar een jaar of vijftien en dan werd dit soort verzoeken gedaan via de ouders, dus niet rechtstreeks aan mij, zo ging dat toen.

Het was de bedoeling, dat hij op het schip aan het roer zou staan en ik zou Blekkie, de zwarte hit mennen. Het mocht van mijn ouders. Het leek mij wel wat. Nee, niet wat, het leek mij heel erg spannend om dat te doen. Het was een avontuur! Het schip lag in het Koediep aan de kade en Blekkie was een alleraardigst paardje: oud genoeg om niet te veel

kuren te hebben en te jong om oud en stram te zijn. Ik kende Blekkie wel. Hij liep ook voor de wagen van Edo de Jong als hij de turven bij de mensen thuis bezorgde. En Blekkie was ook het slepen van het schip natuurlijk gewend. We zouden er totaal een week over doen. Twee dagen voor de heenreis, twee dagen voor het laden van het schip en twee dagen voor de terugreis. En zo is het ook gegaan. Op maandagmorgen om zes uur vertrokken we.

Blekkie kreeg de zeel rond zijn borst, waaraan de lijn was bevestigd. De touwen gingen los en we vertrokken, met de Jong aan het roer. Ik moest er op letten dat Blekkie niet pardoos te wild aan de lijn zou trekken, anders zou de lijn breken. Maar de start ging goed. Het eerste deel van de route was niet het eenvoudigste. Er lagen veel boerderijen aan het Koediep en achter elke boerderij lag een brug over het Koediep, een til, zoals wij die bruggen noemden, om bij hun land in de polder te komen. Dus moesten we al deze bruggen passeren. Het ging zo: vlak voor de brug maakte de Jong de lijn los op het schip. Het schip voer nog wel even door, onder de brug door; na het passeren van de brug maakte de Jong de lijn weer vast en kon Blekkie weer voorzichtig aantrekken. En zo herhaalde zich dat telkens weer. Dus het begin van de route vergde nogal wat tijd. Om de twee tot drie uur stopten we even om een hapje te eten en om wat te drinken. Blekkie graasde dan wat aan de walkant. Na Winschoten gingen we Westerwolde in, een lieflijk en rustig landschap. We volgden het platgetreden jaagpad. Hier waren weliswaar minder bruggen, zoals in het begin bij ons dorp, maar hier werden de bruggen afgewisseld door verschillende sluizen in verband met het hoogteverschil in het landschap. Dat vergde wel tijd, maar het gaf ook een aardige afwisseling. Tegen vier uur waren we ongeveer op de helft van de route, en de Jong besloot te stoppen. We legden aan, het zal in de buurt van Vlagtwedde geweest zijn. Het was daar heel rustig en er was geen mens te bekennen.

Schipper de Jong kreeg nu even een druk uurtje, want hij kookte zelf aan boord. Weliswaar eenvoudige maaltijden, maar hij deed het wel zelf. De eerste dag kregen we kapucijners met spek en als toetje een flink bord gortepap. Blekkie graasde wat. Na de maaltijd zei de Jong tegen mij: "Laat Blekkie nog maar even goed rennen, hij heeft de hele dag die trage tred gehad, laat hem nog maar even goed uitrazen!". En dat was niet tegen dovemansoren gezegd. Ik slingerde mij direct, op de rug van de hit, zonder zadel en zonder stijgbeugel en daar gingen we er in galop van door. Blekkie en ik samen in het eenzame land.

Over zanderige landwegen, over boerenpaden, een stuk door het bos en over de bloeiende heide. We gingen de snelheid nog wat opvoeren, want Blekkie had er echt zin in. We moesten kennelijk beiden nog wat afreageren na een hele dag in die slome pas te hebben gelopen. Na een half uur of drie kwartier kwamen we weer bij het schip. Ik nam nog een frisse duik in het kanaal daarna dronken we koffie en zonder veel te

zeggen keken we wat om ons heen en naar de ondergaande zon. Het was een lange dag geweest en we gingen vroeg te kooi. Om een uur of negen gingen we in het vooronder te bed. Mijn kooi liep wat mee met de rondingen van het schip. Maar het maakte me niets uit, als je moe bent slaap je overal. In een mum van tijd ronkten we, dat het een lieve lust was. We sliepen als een blok. We hadden buitenlucht en beweging voldoende gehad en geen zorgen, in ieder geval ik niet. Na een diepe slaap was het de volgende ochtend om vijf uur opstaan. Het ontbijt was als volgt: zwart roggebrood met spek en stroop en zwarte koffie.

Nu waren we klaar voor de start op de tweede dag. Blekkie werd weer ingespannen en om zes uur was de start. Onderweg kwamen we andere schepen tegen. Er waren er in allerlei soort en maat. Een enkel schip met een zeil, maar met een licht briesje had je daar weinig aan. Af en toe was er een schip met dieselmotor, maar er waren er ook waarbij een deel van de familie zelf het schip trok. Dan hing pa of moeke met een paar kinderen zelf in de zeel en trokken moeizaam het zware schip door het water. Schipper Edo de Jong zat daar met zijn schip en hit Blekkie tussen in. Hij was een soort middenklasser, zeg maar. De reis verliep voorspoedig. Tegen vier uur waren we op de plaats van bestemming, in het veengebied van Zuid-Oost Drenthe, in de buurt van Emmer Compasuum. De volgende beide dagen hadden de schipper, ik, en Blekkie natuurlijk ook, een makkie. Nu waren de veenarbeiders

Foto is gemaakt voor het Weekblad het Noorden in 1938, Koudaip mit brôkje op de achtergrond het huis van Jan Donker.

de acteurs en moesten het kunstje flikken om in twee dagen - de woensdag en donderdag dus - het schip vol te stouwen met turf. Zij waren de cargadoors. Wij hoefden er geen hand naar uit te steken. Ik stond er bij en keek er naar.

Wat werd er hard gewerkt! Als ik me goed herinner werkten ze toch wel met een man of zes of zeven. Enkele mannen om de kruiwagens vol te gooien, enkele om deze naar het schip te rijden en enkele om het schip goed te beladen. Deze laatsten waren specialisten. Ik zag hun ploeteren en zwoegen. Ze hadden dezelfde kleur als hun product de turf. Ze zaten onder het bruine stof en hun ongeschoren gezichten hield dat spul uitstekend vast. Hard werken voor een mager loon.

Toen is bij mij de gedachte geboren: dat wil ik nooit! Ik had ook al nooit het enthousiasme kunnen opbrengen om later in de stugge Groningse klei te wroeten, maar dit leek me helemaal niets. Dus dan toch maar de U.L.O. afmaken. Ze zeiden tegen mij: "Dan kun je naar een kantoor en dan hoef je nooit in werkkleding de kost te verdienen". Dat was het hoge ideaal. Ze hadden er echter niet bij verteld, dat je na de U.L.O. nog heel wat andere diploma's bij elkaar moest scharrelen om ook redelijk de kost te kunnen verdienen. Maar daar kwam ik later wel achter.

Volgens schema was het schip na twee dagen vol. Nu kon Edo de Jong in de komende herfst en winter zijn product bij ons in het dorp slijten. Hij rekende af met de veenbaas en wij vertrokken vrijdagmorgen vroeg. Blekkie had nu een iets zwaardere klus, maar hij was het gewend. Ik zat over Blekkie niet in.

We genoten alle drie van de tocht. Westerwolde is toch zo'n mooi, stil en rustig land. Geen lawaai, geen herrie, geen jachtig leven. Nu niet, maar toen helemaal niet. De wind produceerde kleine golfjes, die zachtjes tegen het schip klotsten. In een later deel van mijn leven heb ik met genoeg nog vaak aan deze avontuurlijke tocht gedacht. Ik dacht wel eens: "Als ik zou kunnen dichten zou ik daarover een aardig gedicht maken". Ik ben geen dichter en zal het niet worden ook. Toch heb ik onverhoeds ooit eens iets op papier gezet. Het is geen volmaakt werk geworden, maar het geeft, hoop ik, toch wel iets weer van wat ik toen heb beleefd. Met enig schaamrood op de kaken vanwege de kwaliteit geef ik dat nu prijs. Het is als volgt:

*Het turfschip aan de lange lijn,
Het paard zwoegt met gestage tred
De turf ruikt zoals het is
Het turfschip aan de lange lijn
Het bruine spul goed opgestapeld
Het water klotst tegen het schip
Het turfschip aan de lange lijn
Het paard zwoegt met gestage tred.*

In de loop van Zaterdagmiddag arriveerden wij in Scheemda. De terugtocht duurde iets langer in verband met de vracht. De Jong besloot om het schip hier in Scheemda af te meren. Hij zou dan op maandag met iemand anders de laatste kilometers naar ons dorp afleggen. Hij ging verder op de fiets, elke schipper had altijd een fiets aan boord, en

zei tegen mij: "Ga jij maar op Blekkie naar huis". Wel, dat was het natuurlijk helemaal. In galop op Blekkie door Scheemda, Midwolda en Oostwold. Ik voelde me als een ridder te paard. We hadden de tocht goed volbracht en ik had daarover een grote voldoening. En nu dan deze afsluiting! In Oostwold ging ik natuurlijk expres een stuk omrijden, zodat zoveel mogelijk mensen mij te paard zouden zien. Ik zwaaide wat naar deze en gene en het ging verder in galop. Men zat verbaasd naar mij te kijken. Ik glom van trots. Na een week vol inspanning had ik zo mijn glorieuze intocht in ons eigen dorp.

Ons dorp in geuren en kleuren

De geuren bedoel ik letterlijk en met kleuren bedoel ik meer levendig of kleurrijk. Als ik mezelf de vraag stel: "Wat was er zo aantrekkelijk en interessant aan het leven in ons dorp in de beschreven periode?". Dan bestaat het antwoord daarop uit een aantal onderdelen. Ik wil er enkele noemen: er was een grote mate van bedrijvigheid mede door het grote aantal zelfstandige ondernemers. Verder was er een open gemeenschap met daaruit voortvloeiend een onderlinge betrokkenheid, ons kent ons, iedereen hoorde er bij. Je kende bijna iedereen en bijna iedereen kende jou, bij naam en toenaam. Vooral de toenaam, of zo U wilt, scheldnaam sprak vaak boekdelen over iemand, veel meer dan zijn eigenlijke naam.

Het was geen zeldzaamheid dat je de werkelijke naam van iemand niet wist, doch uitsluitend de karakteristieke naam die de dorpsgemeenschap op hem of haar had geplakt. Het was een wonder hoe de mensen in staat waren elkaar via zo'n naam te typeren. Ik kan me het helaas niet permitteren om nu daarvan enkele voorbeelden te noemen. Dat ijs is me te glad. Verder was het leven overzichtelijk. Ook als kind had je al een redelijk inzicht in de dorpsgemeenschap. Je kon zien waar iemand mee bezig was. Hoe hij aan de kost kwam. En ten slotte wil ik noemen de geuren.

Dus ik heb genoemd: de bedrijvigheid, de open gemeenschap, de overzichtelijkheid en de geuren. Deze vier samen vormen dus het antwoord op de vraag: "Wat was er zo aantrekkelijk en interessant aan het leven in ons dorp in de beschreven periode?". Ik wil graag beginnen iets over de geuren te zeggen. De geuren die we met ons reukorgaan, een van onze zintuigen, kunnen waarnemen. Het is misschien vreemd, maar ik vind, dat er in ons dorp veel was te ruiken. Aangename, minder prettige en ook vieze geuren. Het is niet zo, denk ik, dat ik me dat toen allemaal zo bewust was, maar het was wel zo. Het was een onderdeel van het leven, het hoorde er bij. En nu zeg ik, terwijl ik het opschrijf, dat is ook zo. Zo rook dat. Neem bijvoorbeeld de heerlijke geur van vers gebakken brood. Bij de bakkerijen van Hekman, Voorhuis, Schudde en Guikema. Natuurlijk ook die van Boven en Wiegman, maar die woonden verder weg voor mij, namelijk op de eerste en de tweede Klinkerweg. Je hoefde niet naar binnen in de winkels of bakkerij om die heerlijke geur van vers gebakken brood op te snuiven, nee, de geur hing vaak gewoon op straat.

Of als ik bij schilder Nieman op de Kerksingel de werkplaats binnestapte om een boodschap voor mijn pa te doen of zomaar even binnenvipte, want dat kon ook, dan was daar de duidelijke verflucht. Bij stelmaker en timmerman van Ham aan de Hoofdstraat was steeds de pittige geur van bewerkt hout. Men had het hout geschaafd en ik vond dat steeds lekker ruiken. En, niet te vergeten, bij smid Lesterhuis aan de Goldhoorn. Hij bewerkte het gloeiend hete metaal en liet het sissend in

een bak met koel water afkoelen. De geur van gebrand ijzer hing dan in de smederij. Ik rook het meel in de korenmolen en het graan in de graansilo van Epko Smith. En als de stoomtram langzaam door het dorp pufte rook ik de stoom, maar ook de verbrande kolen uit de schoorsteen van de locomotief. In het voorjaar rook ik de geur van aarde. Van grond die pas was geploegd of gespit. En in de herfst hing er tussen de mistvlagen de geur van het verbrande aardappelloof. Twee huizen bij ons vandaan woonde kruidenierster Mientje Zoutman. In haar winkel hing een mengeling van geuren van velerlei producten. Producten van eigen bodem en de zo genaamde koloniale waren. De meeste producten werden los verkocht en de geuren van die producten verspreidden zich door de winkel.

Winkel Mientje Zoutman, Wilhelminalaan

Mientje Zoutman was een verhaal apart. Ze was al oud maar nog steeds actief in haar winkel. Ze woog de producten zelf af en verpakte die ter plekke. Mijn moeke kocht soms een half pond suiker bij haar. Suiker was toen een graadmeter voor de welstand waarin een gezin en ook een heel land zich bevond. Ik moest ook wel eens wormkoekjes halen bij Mientje Zoutman.

Kinderen zoals ik, die veel buiten speelden, kregen gemakkelijk last van wormen. In het binnenste deel van die wormkoekjes zat een medicijn. Die de wormen bestreed, maar de buitenkant was van heerlijke chocola. En chocolade kreeg ik bijna nooit en dat vond ik juist zo heerlijk. Dus als ik de trek in chocola niet langer kon bedwingen simuleerde ik buikpijn.

Dan zei ik tegen moeke: "Moeke ik heb toch zo'n liefzeerte", en dan antwoordde zij, "Dan je zult wel last van wormen hebben, ga maar even naar Mientje Zoutman en haal voor een dubbeltje wormkoekjes". Ik heb in het verleden erg veel last van wormen gehad. Maar of het nu de wormkoekjes waren of suiker of stroop of havermout of wat dan ook. Mientje Zoutman woog het allemaal zelf af en ze verpakte het dus ook zelf. Dit natuurlijk in grote tegenstelling met de huidige supermarkt. Alles is nu voorverpakt door onze verpakkingsindustrie en staat netjes gerangschikt in de vakken. Er komt geen geurtje meer vrij. Nog niet zo lang geleden waren mijn vrouw en ik in een hele grote supermarkt in Duitsland. Het had ook in Nederland kunnen zijn, maar de Duitsers kunnen er ook wat van. In die winkel stonden lange rijen met schappen en op de schappen keurig in papier en plastic verpakte artikelen. En daarna nog weer in cellofaan. Lange, lange onafgebroken rijen met spullen. Met als het ware het keurmerk van "Deutsche Gründlichkeit"! Het was in die winkel zo vreselijk steriel. We durfden nauwelijks wat uit de schappen te pakken omdat je bang was, dat de strakke lijn met producten dan doorbroken was. We keken schichtig om ons heen of we ook betrappt zouden worden als we het door ons begeerde product in ons winkelwagentje zouden leggen. En iets ruiken? Ho maar, helemaal niets. Alles was tot in de perfectie afgesloten. Er kwam geen geurtje vrij. Nee, dat was bij Mientje Zoutman wel even anders. Bij Mientje was alles een beetje schots en scheef van alles door elkaar. Mientje had haar eigen weegschaal en Mientje was haar eigen verpakkingsindustrie en bovenal bij Mientje in de winkel rook het zoals het moest ruiken. Gewoon lekker, zoals dat in een kruidenierswinkel moest ruiken. Maar, zoals ik al zei, het waren niet allemaal aangename geuren. Er waren in die tijd veel paarden bij pad en weg. Paarden bespannen voor boerenwagens en paarden bespannen voor karren van leveranciers. En als die paarden hun behoefte moesten doen -of het één of het ander of allebei - dat vroegen die edele dieren zich niet af of zowel de plaats of het moment het meest geschikte was. Nee, dat gebeurde gewoon als de nood het hoogst was en op de plaats waar ze zich toevallig op dat moment bevonden.

En dat gebeurde – toevallig - meestal in de keurige Hoofdstraat. Daar lagen dan de vijgen. Vers, de warme dampen sloegen er nog af, maar het verspreide natuurlijk wel de bekende mestgeur. De mussen zaten daar trouwens niet mee, die pikten daaruit gewoon hun graantje mee. Verder hadden we te maken met de bok van Pieter Gremmer, hij woonde aan de Klinkerweg. En deze bok was niet gecasteerd. De bok van Gremmer stond daar te pronken en te prijken in al zijn mannelijke schoonheid en ongereptheid. Maar deze ongereptheid bracht met zich mee, dat het dier een afschuwelijke stank verspreidde. Die geur is zo penetrant, dat je je dat niet kunt voorstellen als je dat nog nooit geroken hebt. Tot in wijde omgeving was de bok aanwezig! De windrichting

bepaalde voornamelijk wie op een bepaald moment tot de categorie van gedupeerden behoorde. "Maar", zei iemand, "dan had Gremmer toch beter zijn bok kunnen laten castreren". Deze gedachte is echter geen goede gedachte. Want Gremmer had deze bok juist om bij een groot aantal geiten nakomelingen te verwekken.

De geit, ook wel sik genoemd, was de koe van de arbeider en veel mensen wilden graag kleine sikjes hebben bij hun grote sik. En de taak van de bok van Gremmer was om daarvoor te zorgen. Hij was eigenlijk een collega van Herman de hengst, die vaak ter dekking stond in de schuur van hotel "De Witte Zwaan", zoals ik dat vertelde.

Kleurrijk Oostwold

Ik wil nu graag wat aandacht geven aan het kleurrijke van ons dorp in die tijd, Het kleurrijke bestond er uit, dat veel van de activiteiten en bedrijvigheid van de dorpsbewoners zichtbaar was en dat in een grote mate van verscheidenheid. Het maakt niet uit of de mensen bezig waren in hun beroep of bedrijf of dat ze in hun vrije tijd door het dorp wandelden of fietsten.

Het was zichtbaar en zeer gevarieerd. Om een en ander beter te kunnen zien stel ik voor, dat we op een gewone werkdag een wandeling door het dorp maken. "Even 't loug in't rond", zoals wij dat zeiden. We vertrekken uit ons huis en gaan een eindje de laan op en al snel een stukje naar links, voor de Hervormde Kerk langs, en direct daarop naar rechts de Kerksingel op. In het eerste huis rechts woont de familie Smit. Net als vele anderen dat doen staat Smit buiten bij zijn mestvaalt tegen wat opgetrokken plankjes te urineren.

Er was geen riolering, men deed dat om die reden buiten. Zijn vrouw staat in de tuin, onkruid te wieden, ze draagt een donkere schort. Ze groet ons en zegt, dat het mooi weer is, wat wij beamen. In het volgende pand woonde schilder Nieman. Hij komt net in zijn overall naar buiten met een lange ladder aan zijn rechterschouder. Daarnaast woont Jan Uffen, ook wel "olle" genoemd. Hij scharrelt buiten wat rond het huis. Een gedeelte van zijn huis is een piepklein kroegje. Buurtbewoners wippen daar wel eens binnen. Aan het eind van de Kerksingel gaan we links af richting centrum van het dorp. Achter ons komt zachtjes puffend de stoomtram vanuit, de Moushörn.

We kijken naar links en zien de scheresliep op Wezeman's laantje. Voor het huis van Koetje is hij druk bezig met het slijpen van scharen en messen. Hij komt niet van ons dorp, maar duikt regelmatig op om zijn klanten te bedienen. Met zijn rechtervoet maakt hij trappende bewegingen zodat via een band de slijpsteen in draaiende beweging wordt gesteld. De vonken vliegen er vanaf. Ter hoogte van pa Geertsema, die kleermaker is en een snoepwinkel exploiteert, zien we de huisarts in zijn auto voorbij stuiven. Kennelijk een noodsituatie. We naderen nu het centrum van het dorp. Kruidenier Fleurke woont op de hoek van de Klinkerweg. We gaan even een eindje de Klinkerweg op en zien in de buurt van fietsenmaker Okko Broesder, de paitreulieboer (petroleumventer).

De huisvrouwen haalden bij hem een "klip" petroleum. Uit zijn tank liet hij via een trechter de petroleum in de smalle opening van de klip stromen. Ik schat zo ongeveer 5 liter. De petroleum werd voornamelijk voor twee doeleinden gebruikt om de kachel mee aan te maken en voor het petroleumstel waarop vlees kon worden gesudderd of soep getrokken.

We gingen maar niet verder de Klinkerweg op want de windrichting was verkeerd in verband met de geuren die de bok van Gremmer

verspreidde. We keerden terug naar de Hoofdstraat. Onderweg passeerde ons nog de heer Appeldorn, die aan de Klinkerweg woonde. Hij vervoerde op zijn fiets een grote zware bruine koffer. Appeldorn "liep met pak" zoals dat heette. Hij verkocht manufacturen bij de mensen thuis. Dat was het verschil tussen Akkerman en Appeldorn. Bij Akkerman kwamen ze in de winkel en Appeldorn zocht de klanten thuis op. "Lapkeskoopman" werden ze ook wel genoemd. In de Hoofdstraat was het een drukte van belang. Een met twee paarden bespannen boerenwagen gaat naar garage Blauw om een ploeg te brengen die gerepareerd moet worden. Vrouwen lopen met tassen boodschappen te doen en maken een praatje met elkaar. Een koppel arbeiders fietst traag naar huis. Ze komen uit de polder van de boeren. Je kunt duidelijk zien, dat ze hun kruit hebben vershoten.

Zoals altijd staat een koppeltje mannen te kletsen voor hotel "De Witte Zwaan". Ze roken en praten en spugen af en toe op de grond. De knecht van bakker Voorthuis komt met zijn broodwagen, bespannen met een kleine hit terug van een bezorgrit. Nu arriveert ook de tram uit Delfzijl en stopt met de locomotief voor "De Witte Zwaan" en de wagens voor boekhandel Menno Koning.

De stoep voor de winkel van Menno Koning is wat hoger, zodat de passagiers hier gemakkelijker in en uit kunnen stappen.

Als de tram is vertrokken gaan we de Goldhoorn op. Smid Lesterhuis is bezig buiten een paard te beslaan. Hij staat half gebogen en heeft het been van het paard op zijn rechterbovenbeen gelegd en zo bewerkt hij de hoof van het paard. Bij de korenmolen is het een komen en gaan van wagens beladen met graan en meel. En ook bij de graansilo van Epko Smith is het een drukte van belang. De vrachtauto van Gebr. Oosterhuis is net volgeladen en staat op punt van vertrek. Van Anken staat in zijn stofjas druk gebarend en met papieren te zwaaien naar Oosterhuis om hem een en ander duidelijk te maken. Van Anken woonde in het witte huis, dat aan de graansilo was gebouwd of net andersom, de graansilo aan het huis. Hoe het ook zij ze stonden aan elkaar.

Ik kwam wel eens bij Willem, de zoon, thuis. s Middags om vier uur uit school ging ik wel eens met hem mee om bij hem thuis poffert te eten. Zijn moeke kon heerlijke poffert maken. Van Anken was de boekhouder van Epko Smith of bedrijfsleider of misschien wel allebei. Het kon ook nog wel zijn, dat hij mede-eigenaar was, maar dat weet ik niet. In ieder geval was hij de rechterhand van Epko Smith. Koornkoper Smith werd hij genoemd. En die uitdrukking dekte niet helemaal al zijn activiteiten want hij kocht natuurlijk niet alleen het graan maar hij verkocht het uiteraard ook weer. Want wat zou Epko Smith anders met al dat graan moeten doen?

Het ware beter geweest als de dorpelingen hem hadden genoemd: korenkoper en korenverkoper Smith. Maar deze benaming was in de

praktijk natuurlijk veel te omslachtig. Daarom had men hem kort en krachtig, hoewel niet helemaal volledig genoemd: Korenkoper Smith. En korenkoper Smith ging elke week een of meerdere keren naar de korenbeurs in Groningen.

En je hoorde, dat hij zakelijke connecties had in Oost-Europese landen. En daar was ik als kind uit een eenvoudig gezin in een gewoon boerendorp wel even van onder de indruk. Ik kwam nooit verder dan Winschoten bij opa en opoe, laat staan, dat ik wist hoe de korenbeurs in Groningen er uit zag en hoe de handel in koren op de korenbeurs in zijn werk zou gaan en al helemaal hoe dat was met die zakelijke relaties in de diverse Oost-Europese landen. Epko Smith intrigeerde mij. Hij woonde in een groot herenhuis in de Moushörn, reed in een grote auto en was ook midden in de week keurig gekleed in een (meestal) licht grijs driedelig kostuum. Een gewoon mens kon dat toch niet begrijpen! 's Zondags speelde hij op het orgel bij ons in de kerk. Het klavier van het orgel stond gewoon in de kerkzaal geplaatst dus ik kon hem goed zien als hij zat te spelen. Ik keek dan naar hem en probeerde te begrijpen hoe zijn leven in elkaar stak. Het kopen van het koren bij de boeren in de polder kon ik nog wel begrijpen.

Goldhoorn 1936, links is het pakhuis nog net te zien.

Hij ging dan naar Hamster, Knotnerus en Wiersema en vele anderen en kocht tarwe, gerst en o.a. erwten tegen de daarvoor geldende marktprijs. Deze producten werden in ons dorp in zijn silo (pakhoes) gebracht.

En wat gebeurde er precies in de silo met die producten? Werden ze gedroogd of werden ze alleen in jute zakken verpakt? Ze werden dan door Gebr. Oosterhuis naar Scheemda gereden en in schepen verladen.

En dan verder? Waar ging het dan heen? En hoe zat dat dan op de korenbeurs in Groningen en met de Oost-Europese landen? Ik kon het daarmee in de kerk heel moeilijk hebben. Als de preek voor mij veel te moeilijk was dan trachtte ik mij te verdiepen in de handel en wandel van Epko Smith, maar dat was nog gecompliceerder.

Voor mij hield hier het begripen op en werd het schimmig en wazig. Ik heb getracht duidelijk te maken, dat nagenoeg alle zaken in ons dorp voor een ieder overzichtelijk waren. De mensen in hun doen en laten, in hun beroep, in hun familierelaties. Ons hele dorp in geuren en kleuren. Alleen bij Epko Smith begon dat moeilijker te worden, beter gezegd, kreeg ik het niet meer voor elkaar om daarin voldoende inzicht te krijgen. Maar afgezien van Epko Smith was de kleinschaligheid bij ons op het dorp een weldaad. Ik heb mij dat als kind natuurlijk niet altijd zo gerealiseerd, maar achteraf zeg ik, dat was wel zo. Voor mij is het bij Epko Smith begonnen dat het leven onoverzichtelijker is geworden. En daarna is dat proces alleen maar zo doorgedaan. Het is geworden, groot, groter, grootst, met alle gevolgen van dien. Als ik nu met de auto of met de trein van Assen naar Amsterdam rijd dan is het bij elke plaats van enige betekenis een aaneenschakeling van fabrieken, hallen en kantoren vooral ook veel kantoren. En dan denk ik: "Wat doen die mensen daar toch allemaal". Ik heb er geen idee meer van! Ik kan het totaal niet meer overzien. Als ik jong zou zijn zou ik het wel weten. Ik zou een kleine zaak willen hebben met:

- a. veel persoonlijke aandacht voor iedereen
- b. een verbod van mijzelf om groter te groeien
- c. een gebod aan mijzelf om eerder tevreden te zijn,

Maar ja, ik heb makkelijk praten, ik ben niet jong meer en ik weet niet of zoiets nog allemaal te realiseren zou zijn.

Geestelijke vorming

Ik zat niet voor niets op de Christelijk Nationale School. Al vanaf de eerste dag werd er direct in de eerste klas onderwijs gegeven uit de Bijbel. 's Morgens na het gebed vertelde de juffrouw of de meester een verhaal uit de Bijbel. Ik vond dat fijn en vaak heel spannend. En vanaf de tweede klas was het "het psalmversje opzeggen". Elke maandagmorgen eerst het psalmversje opzeggen. Dat was geheid. Als kind leer je heel snel. Thuis een paar keer overlezen en opzeggen en ja hoor, je kende het. Volgens mij was dat in vijf minuten gepiept. In de meeste gevallen begreep je er natuurlijk helemaal niets van, maar dat begrijpen kwam later wel, hoopte men. Voorlopig was het alleen maar snel afraffelen en het scoren van een zo hoog mogelijk cijfer. Dat was het doel. Terwijl ik dit opschreef, dacht ik, "Ik wil toch eens kijken in mijn rapportboekje van de lagere school hoe ik dat er afgebracht heb". Net als mijn pa vroeger heb ik ook een geldkistje. In dit geldkistje zit echter geen geld, geen cent, geen gulden en ook geen euro. Maar wel veel belangrijke papieren, waaronder dit rapportboekje van de lagere school. Ik heb het meegekregen van mijn ouders toen ik het ouderlijke huis verliet en heb het altijd bewaard. En nu pas zie ik dat de benaming die ik heb gebruikt, niet goed is. Nee, bij nadere beschouwing, zie ik, dat het officieel heet: "Aanteekeningen betreffende het gedrag, de vlijt, de vorderingen en het schoolbezoek", en dan komt daar met de pen geschreven achteraan van "Abel Blokzijl" en dat ben ik dus.

Ik heb altijd heel simpel gedacht en gesproken over het rapportboekje en me dunkt, dat daarmee veel gezegd zou zijn. Maar nee, het moet zijn: "Aanteekeningen betreffende het gedrag, de vlijt, de vorderingen en het schoolbezoek". En dat is heel andere koek. Daar ben ik nu alsnog - na ruim 60 jaar - toch even stil van. Ik dacht, dat we alleen nu - in onze tijd - in staat waren om veel dingen ingewikkeld en omslachtig te zeggen, maar nu zie ik, dat men er in 1937 ook al wat van kon.

Onderwijzeres Baukje van Wageningen gaf mij in de gehele tweede klas een 10 voor het "psalmversje opzeggen". Dat was dus het hoogste cijfer en daar kon ik mee thuis komen. Maar nu weet ik niet zeker of die tien uitsluitend in verband stonden met mijn prestaties op dat terrein of dat er bij haar ook nog meespeelde de gedachte van: "Wieder gut machung". Want zij had het toch gepresteerd om reeds op de tweede dag van de eerste klas mij veel leed te berokkenen en mij tot tranens toe te bewegen door het bizarre verhaal over Kaïn en Abel te vertellen. Kaïn had uit woede zijn broer Abel de hersens ingeslagen en Abel had daarbij het leven gelaten. En ik heette natuurlijk ook Abel. Vandaar. Dat gaat je niet in je kouwe kleren zitten. Ik

ben mij ervan bewust, dat ik dit verhaal al eerder heb verteld, maar ik was door het gebeurde behoorlijk getraumatiseerd en wellicht kan het opschrijven hiervan nu ten tweede male meewerken aan een definitieve genezing van de diep geslagen wonden in mijn kinderziel. Later is het

tussen juffrouw Baukje van Wageningen en mij weer helemaal goed gekomen. Zij was een hele lieve juf en ik heb de eerste drie jaar van de lagere school onder haar hoede doorgebracht. Maar nogmaals: de hoge cijfers voor het opzeggen van het Psalmversje in de tweede klas. Het kan best zijn dat ik het echt verdiend heb, maar het kan ook zijn, dat ze gedacht heeft: "Ik doe maar es wat terug. Die jongen heeft zo onder dat verhaal geleden". Wie zal dat achteraf nog zeggen? In klas vier belandde ik bij meester Kroeske op achten en negens en nog slechts een keer een tien. In de hoogste klassen ging het bij meester Krajenbrink gematigder met de cijfers. Niet dat er onvoldoendes bij waren dat niet. Maar meester Krajenbrink was streng. Streng maar rechtvaardig.

Bovendien ging het nu niet alleen maar meer over psalmversjes opzeggen nee, we moesten nu ook veel andere zaken de bijbel betreffende uit het hoofd leren. Het vak heette ook niet "Psalm versje opzeggen". Het vak heette "Geheugenwerk". Zo stond dat omschreven in de: en nu zal ik het goed zeggen - "Aanteekeningen betreffende het gedrag, de vlijt, de vorderingen en het schoolbezoek".

. Wat viel er dan nog meer onder het vak "Geheugenwerk?". Ik zal er enkele voorbeelden van noemen: we moesten bijvoorbeeld alle boeken uit het Oude en Nieuwe Testament uit het hoofd leren. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium enz. en Mattheüs, Marcus, Lucas, Johannes, Handelingen der Apostelen enz. En die vlogen er dan uit. Verder: alle koningen van het twee- en het tienstammenrijk, de tien plagen van Egypte en alle Richteren: Othniël, Ehud, Sarngar, Debora, Barak, Gideon, Thola, Jair, Jefta enz.

Maar ook de catechismus met vragen en antwoorden. Catechismus vraag en antwoord vijf was de gemakkelijkste. Vraag: Waaruit kent gij Uw ellende? Antwoord: Uit de wet Gods. Dat was de meest korte en dat was dus, een makkie. Maar ook natuurlijk vraag en antwoord van Zondag 1. vraag: Wat is uw enige troost, beide in leven en in sterven? Antwoord: Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven niet mijn maar mijns getrouwen Zaligmaker Jezus Christus eigen ben enz.

Dat zijn grote en belangrijke woorden, die in mijn latere leven pas beklifden en voor mij de diepere inhoud kregen. Maar als kind kon ik op geen enkele manier de diepte proeven van waarover het eigenlijk ging. Ook later op de U.L.O. zij het in mindere mate, ging geheugen stampwerk nog wel wat door.

Weliswaar niet meer onder de titel "Geheugenwerk", maar zo tussen de bedrijven door. Bijvoorbeeld met het vak Duits. We moesten namelijk heel goed onthouden, dat een aantal Duitse woorden niet mannelijk en ook niet vrouwelijk waren dus niet "der" en niet "die".

Er was een bekende groep woorden die waren onzijdig. En om die woorden goed te kunnen onderscheiden en te onthouden moesten die

er worden ingestampt. Dus het rijtje uit het hoofd leren. En daar ging het weer: das Amt, das Bad, das Band, das Bild, das Blatt, das Dach, das Dorf, das Ei, das Fasz, das Feld, enz.

Ik vind het opvallend en merkwaardig, dat ik na zoveel jaar nog zoveel in mijn geheugen vind opgeslagen. En het maakt niets uit of het nu psalmversjes zijn, de bijbelboeken, de plagen van Egypte. De koningen van Israël, de Richteren of de Duitse woordjes. In eerste instantie begrijp je niet altijd de diepere betekenis van het geleerde, maar later als je het wel kunt en wilt begrijpen, kan het opgeslagene in je geheugen dienen als een aardige kapstok. Ik zou willen zeggen, alsnog veel dank aan de Christelijk Nationale School te Oostwold.

Gereformeerde kerk Pro Rege, aan de Noorderstraat

De geestelijke vorming stopte echter niet bij het verlaten van de lagere school. Integendeel. We kregen nog jarenlang catechisatie van de Dominee. En natuurlijk niet te vergeten de knapen- en jongelingsvereniging. Als ik me goed herinner was je een knaap van

twalf tot en met vijftien jaar en daarna werd je een jongeling en kreeg je "eindvorming" op de jongelingsvereniging.

Op de jongelingsvereniging werd je inzicht verruimd in: "Kerk, Staat en Maatschappij". Verliep die geestelijke vorming op catechisatie en de knapenvereniging altijd gesmeerd en vlekkeloos? Waren wij altijd van die brave broeders? Vaak wel, maar niet altijd. We mikten wel eens achteloos een handje vol groene erwten of Groninger mollebonen op de gloeiende hete kachel en dat kon dan zo heerlijk stinken en daarmee was de betreffende

leider dan niet zo gelukkig. Of we draaiden in het catechisatielokaal alle ballonnetjes in de lampen los en zaten dan met z'n allen in het donker te ginnegappen in afwachting van de Dominee. De lange Ds. Krijger kwam daarna binnen en ontstak in grote woede en stelde de voor de hand liggende vraag: "Wie heeft hier die ballonnetjes losgedraaid"? Omdat er geen antwoord kwam mepte hij in het donker met zijn catechisatieboek wild in het rond, net zo lang tot hij er van overtuigd was, dat ieder zijn verdiende loon had gehad. En dan stonden er de volgende ochtend geen verbolgen ouders op de stoep van de Dominee, die zeiden: "Dominee, U hebt mijn kind geslagen en dat past U niet". Welnee, niks van dat alles. Als ze hem toevallig tegenkwamen zeiden ze: "Geef ze d'r goud van langs Domie, zai hebben 't dik verdaind. Pak ze aan. Wie mot onze kinder tuchtigen, dat stait in de Biebel".

De jongelingsvereniging was een soort opleidingsinstituut die werd voorgezeten door een wat oudere jongeling, meestal al wel in de twintig. Het bestuur was zoals gebruikelijk samengesteld uit een voorzitter, secretaris, penningmeester, bibliothecaris en een algemene adjunct, een manusje van alles. Op zondagmiddag na de kerkdienst kwamen we bij elkaar en bij toerbeurt werd er door de leden een gedegen inleiding gehouden.

Studieboeken mee naar huis, studeren en de inleiding opschrijven. Geen zee ging ons te hoog. Augustinus, Luther, Calvijn, Ds. de Cock, Colijn, Abraham Kuyper, maar ook gewoon gedeelten uit de bijbel. Behalve het vergaren van kennis was de vereniging ook een leerschool in het discussiëren. Het precies onder woorden brengen van wat je bedoelt. Het leren om meningen naast elkaar te zetten.

In het kader van de winterlezingen kwam af en toe een belangrijk heer, een spreker van elders, in het gebouw Pro Rege aan de Noorderstraat een lezing houden. Ik kan me nog goed herinneren, dat een hooggeleerd heer uit Groningen kwam spreken over de gevaren die onze samenleving bedreigden. Die gevaren waren: het communisme, het kapitalisme en het Rooms Katholicisme. Het gebouw Pro Rege leende zich voor dit soort zaken uitstekend. Ook werd het gebouw gebruikt voor de jaarvergaderingen van de jeugdverenigingen en als

feestzaal. Het was oorspronkelijk gebouwd als Gereformeerde Kerk. Maar in 1930 werd dit gebouw te klein en werd op de Goldhoorn een nieuwe Gereformeerde Kerk gebouwd. Daarna heeft een tijdlang de heer P.K. Koning het gebouw in gebruik gehad als schuur om varkens te mesten en daarna werd het als feest- en vergaderzaal gebruikt. In de volksmond werd daarom het gebouw getypeerd met: geestelijk, beestelijk en feestelijk.

Eerste ansichtkaart van de Gereformeerde kerk 1930

Eén keer per jaar was er de toogdag van de Gereformeerde jeugd in de stad Groningen. Een manifestatie van de Gereformeerde jeugd uit stad en Ommeland, een onderlinge bemoediging. Een blijde dag met gerenommeerde sprekers en veel zang. Soms in combinatie met de meisjesverenigingen, dan diende de bijeenkomst tevens als huwelijksmarkt. Dat was niet de opzet, maar het kon er gemakkelijk van komen. Sommigen - en dat mag ook wel gezegd worden - gingen niet

naar de bijeenkomsten maar naar de bioscoop en dat was niet prijzenswaardig. Nogmaals, er werd veel en uit volle borst gezongen. Bijvoorbeeld de bondsliederen.

Het bondslied van de jongelingen was als volgt:

*Op broeders op! Gezongen van jeugd en moed en kracht
verblijd en onbedwongen zij Gode dank gebracht
dat Hij ons hier vergaarde en samen houdt gehecht
met banden, niet van d'aarde maar door Hem zelf gelegd.*

Het bondslied van de meisjes luidde:

*Er klinkt een lied vol levensdrang 't zwelt aan uit duizend monden
het is een vreugdevolle zang die luide wil verkonden:
wij bouwen in de lentetijd en zullen trots gevaren
ons ideaal in harde strijd, met Godes hulp bewaren.*

Het was een goede tijd. Door velen werd er hard gezwoegd in het Koninkrijk van God. Hard werken voor de geestelijke vorming van de jeugd. Zonder iemand tekort te willen doen wil ik in dit verband noemen de naam van Klaas Smit. Als ik de oude foto's bekijk zie ik hem decennia lang als jeugdleader. In latere jaren was hij kerkenraadslid.

Daarom ook veel dank voor mijn geestelijke vorming aan de Gereformeerde Kerk te Oostwold. Hebben de lessen op de lagere school, op catechisatie en op de knapen- en jongelingsvereniging inderdaad veel bijgedragen tot de geestelijke vorming? Ik ben ervan overtuigd! Dat wil niet zeggen, dat ik op onderdelen later niet anders ben gaan denken en geloven. De basisgedachten van het Christelijk geloof onderschrijf ik nog volledig. Dat zo'n geestelijke vorming ook nog een praktische uitwerking kan hebben had ik niet gedacht, maar is wel gebeurd. Wat is het geval? Ik solliciteerde, jaren geleden uiteraard bij een groot financieel bedrijf in Amsterdam voor een buitendienstfunctie. Een van de directeuren was ook Gereformeerd en hij voerde een sollicitatiegesprek met mij. Ik had in de sollicitatie moeten aangeven hoe ik kerkelijk georiënteerd was. Op zeker moment vroeg hij mij: "Hebt u op de knapen- en jongelingsvereniging steeds actief meegedaan?" Ik kon die vraag bevestigend beantwoorden. Ik werd aangenomen. Natuurlijk niet alleen op basis van dit gegeven, ik moest uiteraard ook andere kundigheden en vaardigheden op tafel kunnen leggen. Maar ik ben ervan overtuigd, dat dit onderdeel heeft meegewogen in de uiteindelijke beslissing om mij wel of niet aan te nemen.

v.l.n.r. Achterste rij: Elzo Sportel, Abel Blokzijl, Emmo Koetje Dzn, Willem van Anken en Seiko Boog. Middelste rij: Hans Krajenbrink, Ipo Oosterhuis Kzn, Hendrik de Jong, Harm Wiegman, Hemmo Kuiper, Geert Levering, Jan Koetje en Jan Udema. Voorste rij: Harm Naayer, Jurjen Drewel, Hendrik Boven, Klaas Smit, Arend Boog, Emmo Koetje Ezn en Hendrik Oosterhuis. Foto waarschijnlijk 1948.

De landbouw

Ons dorp is enkele eeuwen lang met de landbouw verbonden geweest. Ik wil er daarom graag in kort bestek in dit hoofdstuk aandacht aan geven. Ik wijk in dit gedeelte dus af van mijn voornemen om mij uitsluitend te richten op de beschrijving van de periode van 1935 – 1945 onder het motto: Wilt ge het heden verstaan, dan moet ge het verleden kennen.

Bovendien hoop ik en verwacht ik, dat de aangedragen feiten in dit gedeelte een verhelderende kijk geven op de beleving van mijn kinderjaren in bovenbedoelde periode. Ik zal direct maar met de eindconclusie op tafel komen: Het is gebeurd met de glorie in de landbouw. Ruim twee eeuwen geleden bestonden de Groninger Ommelanden nog voornamelijk uit grasland. Door de enorme veepest in de achttiende eeuw werden de ploegen in het grasland gezet en werden de vruchtbare kleigronden aangewend voor akkerbouw. Bij ons in de buurt kwamen meer inpolderingen, de dijken werden verhoogd, de graanprijzen stegen en de lonen van de arbeiders bleven laag. Ziedaar de ingrediënten voor de welvaart van de boeren. Ze bouwden grote boerderijen met chique gevels en prachtige tuinen, vaak omgeven door een gracht en lijkend op een burcht. De pronkzucht hield gelijke tred met de hoogmoed.

Met name het Oldambt heette: *Het land van edelman en bedelman*. Als gevolg echter van de invoer van goedkoop Amerikaans graan kwam er in 1878 de landbouwcrisis. De landarbeiders kwamen verder in de knel door de verlaging van de lonen en de boeren stootten zoveel mogelijk vaste arbeidskrachten af. In 1892 was er de landarbeiderstaking en opstand in Finsterwolde. Er werden schoten uit geweren en pistolen gehoord. Er werden militairen gedetacheerd in het gehele Oldambt om de orde te handhaven of te herstellen. In 1921 was er weer een landarbeiderstaking en de volgende was in 1928 en 1929. Het uurloon was toen f 0,25. De eis was 10% meer, dus f 0.025 per uur. Het ging niet door. Uitspraak van een landarbeider: "Weet U hoe we werden uitbetaald? Achter de schuur. De boer strooide het muntgeld zo op de grond als of hij zijn kippen stond te voeren."

De stakingen hebben juist de mechanisatie verder in de hand gewerkt en de arbeiders van de boerderijen en de velden verdreven. Finsterwolde, Beerta, Drieborg en Nieuweschans was "de rode hoek". Het communisme. Wellicht onder invloed van het orthodox-protestantisme ontstonden er echter in Oostwold en Midwolda "werkliedenverenigingen" op kerkelijke grondslag, Oostwold kan zelfs genoemd worden als de bakermat van de Protestants Christelijke Landarbeidersbeweging.

Ons dorp bracht twee figuren uit zijn midden voort, die later een leidende rol hebben gespeeld in de Nederlandse Christelijke Landarbeidersbond,

namelijk de heren Geert Drevel en Hilko Koetje. In 1945 werd de Groninger herenboer Sicco Mansholt op zesendertigjarige leeftijd minister van Landbouw onder Drees. Hij ging voor de spiegel staan en zei tegen zijn evenbeeld: "Noem mij maar Excellentie". Zijn voorouders en hij hadden al jaren lang nagedacht over de landbouw. Het roer moest om! Schaalvergroting, meer vrije tijd en bodemprijzen voor het graan. De kleintjes weg, het aantal boeren moest drastisch worden verminderd. Mansholt was herenboer en socialist, een combinatie waarvoor niet iedereen begrip had, Hij werd door ex-collega's verguisd en door de arbeiders gewantrouwd. De Duitse Bondskanselier Adenauer vond dat met de Nederlandse Minister van landbouw ook maar een vreemde zaak. Daarom werd hij direct geen Eurocommissaris maar slechts "vice". Mansholt voerde echter nu in heel Europa zijn inzichten door, onder veel protesten van de boeren. In 1968 schreef hij zijn beroemd en tevens berucht geworden Mansholt-Memorandum, waarmee hij in heel Europa miljoenen keuterboertjes van hun land verjoeg en in een later stadium ook de groten. Mansholt dreef de kleine boeren als een kudde schapen naar de industrie.

Van Griekenland tot Denemarken stond hij bekend als: The Red Bull, De Rode Stier. De boeren vonden, dat hij zijn stand had verraden en dat hij moest hangen aan de hoogste boom. Er gingen in 1990 al stemmen op als volgt: als de graanteelt niets meer oplevert kun je net zo goed de hele landbouw opdoeken. Laten we maar invoeren wat we nodig hebben. Dat is goedkoper. Maar wat is een land zonder landbouw?

Het is triest te lezen, dat Mansholt op hoge leeftijd, hij was toen reeds in de tachtig, tot de conclusie moest komen: "Ik heb het verkeerd gezien". Mijn beleid is niet goed geweest. We hadden de boeren meer en betere ruggesteun moeten geven. Ik vind dat triest als je je hele leven een bepaalde visie hebt gehad en daarnaar ook hebt gehandeld om dan aan het eind van je leven tot de conclusie te moeten komen, ik heb het niet goed gezien.

Maar het kwaad was geschied. Er zijn nu maar weinig akkerbouwers meer. Als ik nu door de polders rijd dan zie ik dat de fleur er af is, boerenschuren met een andere bestemming. En in de grote huizen, bewoners, die geen boer meer zijn. De "Blauwe Stad" ten zuiden van Oostwold is in zicht. De cirkel is weer rond. We begonnen met water, daarna de inpoldering, zeer vruchtbare landbouwgrond, grote welvaart van de boeren, daarna de afkalving, het failliet van de akkerbouw, braakliggende grond tegen premie en dan straks weer natuurgebied met veel water.

In mijn krant van maandag, 14 januari 2002 las ik op de voorpagina een artikel met o.a. de volgende opmerkingen: Landbouw is geen vanzelfsprekende zaak meer, terwijl door de bouw van compacte steden de behoefte aan groen sterk toeneemt. De inkomenssteun aan agrariërs moet verder op de helling.

En terwijl ik dit gedeelte schrijf, in maart 2002, zie en hoor ik op de televisie, en dit is weer een ander verhaal, dat een aantal (zwarte) Afro Amerikanen een miljardenclaim willen neerleggen bij een drietal grote Amerikaanse bedrijven. Namens ruim 50 miljoen zwarte Amerikanen willen ze een schadeloosstelling eisen voor de onderdrukking en uitbuiting als slaven van hun voorouders ruim honderdvijftig jaar geleden. Tijdens deze bekendmaking zie ik een jonge zwarte mevrouw opspringen van blijdschap onder de uitroep: "Eindelijk gerechtigheid!" Het zit kennelijk na honderdvijftig jaar nog erg diep. Wat wil ik hiermee zeggen? Waren mijn voorouders ook slaven? Nee, niet in de directe zin van het woord. Maar ze waren economisch gezien wel zwak en afhankelijk. De boeren hadden het geld en dus de macht. Die combinatie is natuurlijk niet nieuw, Het is alleen de vraag: hoe ga je daarmee om? Het kan snel ontaarden in machtsmisbruik. Overweeg ik ook als telg uit een landarbeidersgeslacht een soortgelijke claim neer te leggen, als dat überhaupt al mogelijk zou zijn? Heb ik een haat in de richting van "de dikke boeren", die mijn voorouders veel leed hebben berokkend en hen voor het zware werk hebben onderbetaald? Het antwoord op zowel het één als het ander is: nee. Maar, achteraf, zeg ik wel: "Het had alles zoveel anders en beter gekund".

Als de dikke boeren maar iets van hun grote weelde hadden afgenomen en besteed hadden aan de medewerkers dan had je een heel andere samenleving gehad. Is dat een naïeve gedachte? 't Kan zijn, maar het is in ieder geval wel een gedachte. Maar het is anders gegaan. Er waren twee kasten, de boeren en de arbeiders, dat waren de spelers. De middenstanders waren slechts "grijs" aanwezig en speelden als partij geen rol.

De arbeiders werden successievelijk uitgeschakeld door de voortgaande mechanisatie en de boeren voornamelijk door het beleid van hun ex-collega Mansholt. Waren de boeren vroeger voornamelijk toezichhoudend op de arbeiders, met een grote sigaar tussen de lippen aanwezig. Nu mogen de nog aanwezigen zelf de machines bedienen. Dit was in kort bestek, 200 jaar landbouwgeschiedenis. En de boeren en de arbeiders? Ze hebben het spel gespeeld en uiteindelijk beiden verloren.

De Oostwolmers

Ik hoor sommigen al denken: Oostwolmers? Ja, Oostwolmers. Licht het dan niet meer voor de hand en is het bovendien niet logischer om van Oostwolders te spreken? Ja, misschien wel. Maar alles in het leven is niet altijd even logisch. Ook in Oostwold niet. De bevolking van het dorp Oostwold heet Oostwolmers. Dat is al zo sinds jaar en dag. Al eeuwen; ook al weet niemand precies waarom. Is er ook iets te zeggen over de aard en het karakter van de Oostwolmers? Ja, dat is er.

Ooit heeft de heer E.W. Hofstee, de zoon van een hoofdonderwijzer uit Nieuw Beerta, die in Amsterdam sociale geografie studeerde, materiaal verzameld voor zijn proefschrift: "Het Oldambt, Vormende krachten". Voor ik zijn conclusies doorgeef wil ik al vast zeggen: het liegt er niet om! Ik ben in Oostwold geboren en de eerste twintig jaar van mijn leven heb ik daar gewoond en sinds mensenheugenis heeft ook mijn voorgeslacht daar gewoond. Omdat ik zelf dus ook één van dat soort ben heb ik mij de resultaten van dat onderzoek toch ook persoonlijk wel aangetrokken. De schrik sloeg mij om het hart toen ik het las. Ben ik er ook zo één?

Hofstee schrijft over de volksaard van de Oldambtster bevolking en aangezien Oostwold nagenoeg in het centrum van het Oldambt ligt kunnen we zeggen, dat zijn conclusies ook op de Oostwolmers van toepassing zijn. Bent u er klaar voor? Zet u maar schrap. Hij begint er mee te zeggen: "De geschiedenis wijst uit, dat er in ons land nauwelijks een opstandiger mensengroep is te vinden". Dit zegt hij na een uitgebreide bronnenstudie. En dat is alleen nog maar het begin. Hij schrijft verder over het volkskarakter: De Oldambtster is - ongeacht klasse of stand - stug van karakter. Niet soepel. Materialistisch. De vraag is steevast: "Wat valt er aan te verdienen". De wufte oppervlakkigheid van de Hollander komt er niet vaak voor. Men laat zijn sympathie wel wat laten merken. Gesloten.

Iemand die men niet gaarne mag, zal men niet groeten en niet openlijk prijzen. Geen vleiwers. Als een Groninger zegt: "Ik kom niet", dan is ook alle verdere moeite tevergeefs. Voor het werk van de dokter is men veel dankbaarder dan men kan uiten. Beleefdheid vinden ze belachelijk. Wie niet van de kerk houdt zal er niet heengaan. Geen geloof in de verlossing door de dood van Christus. Een predikant die werkelijk voor zijn ambt voelt moet hier niet komen. Hij wordt hier doodgemaakt. "Inderdaad", zegt een van hen. "Het was ploegen op de rotsen". Prediking die op het gemoed werkt wordt het meest gewaardeerd. Wie er op speculeert, kan de Groningers gemakkelijk aan het huilen krijgen.

De kinderen zeggen niet direct de waarheid. Ze liegen niet veel, maar houden hun mond. De arbeidersbevolking heeft een revolutionaire geest, maar mist durf. Zij is bepaald achterlijk in het uitdrukken van

gedachten, zowel mondeling als schriftelijk. Lafhartig. Men is niet verontwaardigd over het onrecht dat anderen wordt aangedaan. Het geld heeft de harten van de bezitters verhard en verkild. Bij een huwelijk huwen niet twee harten, maar twee beurzen. Grove openheid. Nergens heeft men zo gauw de klomp van de voet als hier. Hofstee ontdekte zelfs een geheim rapport van de Minister van Binnenlandse Zaken inzake het ontstaan van het Oldambtster Communisme: zowel de boeren als arbeiders komen daarin voor als krachtige, robuuste, individualistische typen, zoals men die in ons land elders niet vindt. En iemand anders komt tot de conclusie: "Het Oldambt is het land der atheïsten.

Men praat er te hard en men lacht er te luid".

Hofstee durft het niet aan om te zeggen, dat deze volksaard genetisch is bepaald. Ik weet het ook niet. Is er een verband te leggen tussen datgene wat ik in het vorige gedeelte over de landbouw heb gezegd en de beschreven volksaard van de Oldambtsters, dus ook van de Oostwolmers? Ik kan het trouwens niet helemaal goed zetten, dat de betrokken conclusies nagenoeg allemaal negatief zijn.

Want het heeft ook betrekking op mij zelf. Ik ben ook één van dat soort, ook al woon ik er de laatste halve eeuw niet meer. Ik ben er ook zo één. Daarom wil ik nu zelf ook nog wat positiefs noemen. Oostwolmers houden bijvoorbeeld niet van fratsen en flauwekul en dat kun je best positief noemen. Verder hebben velen een aardig gevoel voor humor, een soort onderkoelde humor.

En ik vind bovendien, dat velen recht door zee en eerlijk zijn. Weliswaar soms "te eerlijk om aardig te zijn", maar toch eerlijk. Zo, dat is ook gezegd en daar heeft Hofstee voorlopig niet van terug.

Opmaken van de Balans in 2006

Is er de afgelopen 60 tot 70 jaar veel veranderd in ons dorp? Het antwoord is: ja. Sterker: ik denk, dat er nooit zoveel veranderingen zijn geweest dan in de tweede helft van de vorige eeuw. Alle veranderingen in de kerk, staat en maatschappij, om die ouderwetse uitdrukking nog maar eens te gebruiken, hebben ons dorp niet onberoerd gelaten. Ik heb al geprobeerd alle veranderingen in de akkerbouw in vogelvlucht aan te geven. Maar ook in ons dorp is veel veranderd. Ik wil daarvan verschillende zaken benoemen.

Ons ouderlijk huis

Ons ouderlijk huis bestaat niet meer. Toen onze ouders, ik dacht in 1969, verhuisden naar de Beatrixstraat hebben ze het pand verkocht aan de Gemeente en de Gemeente op haar beurt heeft het gesloopt. Er was te veel achterstallig onderhoud en het kon niet meer worden gerenoveerd.

Af en toe kom ik nog op die plek. Het is nu een gapend gat in de rij woningen aan de Wilhelminalaan. Ik sta daar dan wat te peinzen en er komen natuurlijk veel herinneringen boven.

Stoomtram O.G. Oost-Groningen

De tramlijn was aangelegd in 1918 en de stoomtramweg-maatschappij is in 1947 met zijn activiteiten gestopt. De bus deed haar intrede. Maar door het opkomen van de eigen auto kreeg op haar beurt de bus het ook weer moeilijk. Met het verdwijnen van de stoomtram was echter definitief een stuk oude glorie voorbij.

De steenfabriek

De steenfabriek was de enige industriële onderneming, dat ons dorp ooit rijk is geweest. Het heeft aan heel wat mensen werk en dus inkomen verschaft. De fabriek is in 1960 gesloopt. Op de betreffende plek is een moderne woonwijk verzezen met straten als: Havenstraat, Tichelwerk, Palmarstraat en Sijpkensstraat.

't Pakhoes

De graansilo was van Epko Smith. Er was altijd veel bedrijvigheid. Ook hier vonden nogal wat mensen werk. Helaas was het heel ongezond werk vanwege de stof, stoflongen. De graansilo is in 1946 door brand verwoest en niet meer opgebouwd. De restanten zijn in de haven gegooid, waarna het daar één grote stinkboel werd.

De korenmolen

Het karakteristieke van zo'n molen boeit me nog altijd. De geschiedenis van de molen gaat terug naar de 18e eeuw. De eerste eigenaars waren der families Roelfsema en Post. Een felle brand legde de molen op 11 September 1819 in de as. Post verkocht de restanten aan Albert Kranenburg, die de molen herbouwde in 1820. Na vier generaties

Kranenborg verkocht de laatste de molen aan de heer Sibolt Schaub. Helaas kwam er op 29 juni 1966 weer een brand, waarna de molen niet meer werd opgebouwd. Wel is overeind gebleven de z.g. Sarrieshut op de plek vlak bij de vroegere molen. Sarrie was in Groningen de naam van de ambtenaar, die de belasting op het gemaal moest innen, Bij elke korenmolens lieten de Gedeputeerde Staten van de Provincie een wacht- en vaak het woonhuis van de commies bouwen. Het staat er nog en is nu een klein monumentje.

Schaub met zijn armen omhoog bij de brand van zijn molen.

Het Koediep

Het Koediep werd reeds in 1655 gegraven. In het begin diende het diep voornamelijk om het graan met schepen naar Groningen te vervoeren. De wegen waren in die tijd nogal slecht; vandaar. Het bleef niet alleen bij graan. Later kwamen daar andere producten bij, zoals klei, turf etc. Ook de beurtschipper maakte er gebruik van. In het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw, werd het Koediep gedempt. Op de betreffende plek is een smalle landweg aangelegd: De Oudlandseweg, Een mooie toepasselijke naam.

Toen ik met mijn broer Henk deze weg reed, dacht ik met weemoed terug aan de tijd, dat ik in het Koediep zwom en op het Koediep schaatste en dat ik met het turfschip van Edo de Jong naar Drenthe voer om turf te halen. Ik vind het opmerkelijk, dat zo'n diep dan totaal verdwenen is. Je ziet er helemaal niets meer van terug. Het kan alleen door geschiedschrijving in herinnering worden gebracht.

Haven van Oostwold rond 1900

Hotel De Witte Zwaan

Hotel "De Witte Zwaan" was een zeer markant gebouw en stond in het centrum van het dorp, op de driesprong Goldhoorn, Bounderstreek (Noorderstraat) en Hoofdstraat. Het was een trefpunt van handelsreizigers. De boeren stalden er hun rytuigen en paarden als ze ter kerke gingen en verder was het middelpunt van het dorpsgebeuren. In de bovenzaal werden toneelstukken opgevoerd, dansavonden gehouden en jubilea gevierd. En na de aanleg van de tramlijn in 1918 was het voor de tram ook "Station Oostwold". In begin 1970 is het pand gesloopt. Op de plek waar het heeft gestaan staat nu een kunstwerk van opgerichte stenen.

Pro Rege

Het gebouw Pro Rege was oorspronkelijk de Gereformeerde Kerk aan de Noorderstraat en was gebouwd in het jaar 1889 na de doleantie. Tot 1930 heeft het als kerkgebouw dienst gedaan en daarna is het nog functioneel geweest, zoals gemeld, als beestelijk en feestelijk. Daarna heeft de Klaas Oosterhuis het nog in gebruik gehad als schuur voor het opslaan van brandstof. In het jaar 1980 is het gesloopt.

Scholen

In mijn jeugd waren er drie scholen en wel:

1. De Openbare School aan het Kerkpad; hoofd de Heer Nap,
2. De Hervormde School aan de Klin.
kerweg; hoofd de Heer Uiterwijk.
3. De Christelijk Nationale School aan de Hoofdstraat, met als hoofd de Heer Krajenbrink.

De oude Openbare School aan het Schoolpad is afgebroken en vervangen door een nieuwe, kleinere, school iets verderop aan het Kerkpad. De school heet nu "De Tichel". De en de Christelijk Nationale School zijn op 22 juli 1979 samengevoegd tot een nieuwe school en wel de Christelijke School Basisschool "De Wegwijzer" aan de Margrietstraat.

Het Meerland

In 1968 schreef de bekende Oostwolmer schrijver en dichter D.S. Hovinga in het blad "Tam Tam" het volgende: "Dit jaar is het honderd en twintig jaar geleden, dat het Huningameer werd ingepolderd, sindsdien Meerland geheten, hetzij dat het land afkomstig was van een meer of omdat er meer land kwam. Sinds 1848 hebben daar mensen op het drooggevallen land gewoond en hun akkers bewerkt en hebben een zij een karig bestaan verworven. Dat was toen ook het doel. Kostbaar land veroveren op het water. Dat zit ons Nederlanders toch sinds mensenheugenis in het bloed. Land veroveren, een edel doel! Sinds

verscheidene jaren ligt er echter een nieuw gedurfd en groots plan voor het Meerland op tafel. "De Blauwe Stad". Het Meerland gaat weer onder water. Nee toch zeker? Ja toch zeker. Schrijver, de heer J.P. Koers uit Midwolda schreef in het jaar 2000 een artikelenreeks in het 7 blad: "De grote veranderingen, die voor het gebied tussen Winschoten en Oostwold staan te gebeuren zijn niet meer tegen te houden, daarvan zijn vriend en vijand inmiddels wel overtuigd. Op de tekenafels is het prestigieuze waterwoongebied al lang een realiteit en ook het moment, dat het gestalte krijgt in het landschap, komt snel naderbij. Had bovenaangehaalde schrijver D.S. Hovinga in 1968 een vooruitziende blik of lagen er toen al vage plannen op tafel. Want hij schreef toen in hetzelfde artikel: "Zal het Meerland ook in de toekomst blijven bestaan? Wie weet of het nog geen grote recreatiemogelijkheden in zijn schoot verbergt".

De Groeveweg, Meerland

Het kan zijn, dat de heer Hovinga, die zelf landbouwer was, zijn toekomstvisie had gebouwd op het in hetzelfde jaar (1968) verschenen, maar verfoeide rapport: "Memorandum Mansholt". We hadden dus eerst water in het Meerland, dan ruim anderhalve eeuw land en nu toch weer water!

Wat zei Brederode ook al weer? 't Kan verkeren. Precies. In ieder geval is nu op basis van de enorm toegenomen welvaart, voornamelijk afkomstig en verbandhoudend met de gasbel van Slochteren, hebben we nu een recreatieplas met luxueuze landhuizen. Op de plek van het voormalige Huningameer, het latere Meerland.

De Middenstand

Ik heb mijn herinnering geraadpleegd. Een globale telling leert mij, dat in de beschreven periode, 1935 tot 1945, in ons dorp ongeveer 60 zelfstandige ondernemers waren, de landbouwbedrijven in de polder en rondom ons dorp niet meegerekend. Het waren dus: kruideniers, bakkers, slaggers, melkboeren, drogisten, brandstofhandelaren, verfzaken en schilders, manufacturiers, fietsmakers, boden, caféhouders, aannemers, kappers, garages, smederijen, schoenmakers, visboeren, loodgieters, boekhandel, drukker etc. Ik kan ze moeilijk allemaal bij name noemen. Ik wil dat wel doen voor de toen opererende bakkers en kruideniers, Ik kende de volgende zaken:

De kruideniers en snoepwinkels

1. Fleurke, Hoek Huningaweg en Klinkerstraat
2. Jeltje Lamminga, Hoofdstraat
3. Jan Bakker, Hoofdstraat
4. Lumco Saathof, Hoofdstraat
5. Pa Geertsema, Huningaweg
6. Joke Waalkens, Noorderstraat
7. Wed. Zoutman, Wilhelminalaan
8. Jan Smit, Wilhelminalaan
9. Mientje Bron, Noorderstraat
10. Wed. Sportel, Klinkerweg
11. Derk Koetje, 2^e Klinkerweg

Bakkers:

1. Guikema, centrum
2. Voorthuis, hoek Goldhoorn en Noorderstraat
3. Schudde, Noorderstraat.
4. Hekman, Schoolpad
5. Boven, Klinkerstraat
6. Wiegman, 2e Klinkerstraat

Dus tien kruideniers en snoepwinkels en zes warme bakkers. In totaal waren dat dus in twee vakgebieden zestien zelfstandige ondernemers. Nu, in 2006, is er in Oostwold geen warme bakker meer. Al de genoemde bakkers en de genoemde kruideniers zijn nu vervangen door één supermarkt en wel: Bos Extramarkt aan de Hoofdstraat. Deze ontwikkeling is niet uniek voor Oostwold. Het is een ontwikkeling geweest, die zich overal in West Europa heeft voorgedaan. Alleen de grote zaken kunnen nog overleven. We kunnen dan ook met recht spreken van: de teloorgang van de middenstand. Het karakter van het dorp. Als ik nu door ons dorp rijd is het er rustig en stil. Een fietser, een

Tammo Siemons melkventer.

eenzame wandelaar en hier en daar een auto. Vrouwen doen boodschappen in de supermarkt. Het geheel wijkt sterk af van de bedrijvigheid en de levendigheid uit de jaren dertig en veertig, die ik getracht heb te beschrijven. Het is net of het hart, de ziel, het leven er wat uit is. Veel inwoners zijn oudere mensen en de jonge mensen, die er wonen hebben vaak hun werk elders en rijden met hun auto op en neer. Door de gestegen welvaart zijn de huizen gerenoveerd, het ziet er welvarender uit. Het inkomen is gestegen, hetzij door loon, pensioen of sociale uitkeringen. Men is onafhankelijker geworden. En dat is een goede zaak. Maar door deze zaken in combinatie met de televisie heeft men ingeleverd op de sociale contacten. Alles, zelfs de welvaart, heeft zijn prijs. Ik heb nu een lange opsomming gegeven van zaken, die niet meer bestaan, zijn gesloopt, verbrand of anderszins veranderd. Maar zijn er ook zaken die niet zijn veranderd? Die zijn er ook!

De beide kerkgebouwen

De "Grote" kerk met zijn ronde koepel staat er nog als altijd, kloek en stoer en de eeuwen trotserend. De Gereformeerde kerk met zijn ranke spits als een waarschuwend vinger. Het gebouw van de Gereformeerde Kerk is nu geplaatst op de monumentenlijst. De Hervormde gemeente heeft er voor gekozen om zelfstandig te blijven, de leden van de Gereformeerde kerk kozen voor een samenwerking met de PKN in Nieuwolda.

De Oostwolmers

De Oostwolmers zijn, denk ik ook niet veranderd. Ik heb daarover al iets gezegd en laten zeggen. Het zijn natuurlijk niet meer dezelfde mensen als toen. Geslachten komen en geslachten gaan, Maar de mentaliteit en de volksaard is het zelfde gebleven. Soms een beetje "vranterig" en "kört veur de kop", maar doorgaans ook met die typische humor en doorgaans ook met een goeie inborst. En nu kunnen er mensen onder de lezers zijn die denken of zeggen of allebei: "Was dat nu nodig, Abel, mien jong, om op die manier over de Oostwolmers te praten?" En dan is mijn antwoord: "Ik ben zelf ook één van dat soort, ook al woon ik er al lang niet meer". En ik wil proberen om eerlijk te zijn, ook naar mijzelf toe. En soms ben ik ook "te eerlijk om aardig te zijn". Ik ben er ook zo één.

Wat zal ik er verder nog van zeggen? Ik denk dit: Oostwold en de Oostwolmers? Je ken der wel 'n bouk over schrieven!

Oostwolmer volkslaid

wijze: „Het regent“, uit de Operette: „de Lindenberg“

Oostwold, Oostwold!

*'t Loug woar wie aalmoal woon'n
Het loug woar ik geboren bin
Het loug woar ik mien aarbaid vin
Het mooiste loug van 't haile laand
Is Oostewold.*

Oostwold, Oostwold!

*Het loug aan ' Ol Koudaip
De Goldhoorn woar de meulen draait
As over Polder störm't zo waait
De Moushör'n woar het mous nog staat
In Oostewold*

Oostwold, Oostwold!

*Dat slim vernuimde stee
Van 't Meerlaand en de Klinkerweg
Komt 't aldermainste volk ja weg
As 't feest is in ons haile loug
In Oostewold*

Oostwold, Oostwold!

*Trouw blief ik aaltied die
Wat mie ook drift noar laand of zee
Aaltied kom ik weer noar dien stee
Ik blief al wor'k ook nog zo old
In Oostewold*

Oostwold, Oostwold!

*Loug mit zien Bounderstreek
Al mainen gounen op de gis
Dat 't aans woar aargens beter is
Verloaten dou ik veur gain gold
Mien Oostwold*

*Tekst: D. S.
Hovinga*

Bronnen

Door de heer J.P. Koers, schrijver te Midwolda, aan mij ter beschikking gesteld:

1. Een publicatie uit 1968 in het blad "Tam-Tam" over: "Honderd twintig jaar Meerland", geschreven door: D.S.Hovinga.
2. Een artikelenreeks uit 1968 in het blad "Tam-Tam" over Oostwold geschreven door S. Cohen te Utrecht, voorheen gewoond hebbende in Oostwold.
3. De herdenkingsrede op het 100-jarig bestaan van de Chr. Jong. Vereniging "Eben Haëzer" te Oostwold (Old.) in 1978 door de toenmalige voorzitter.
4. Een artikelen reeks uit het jaar 2000 in het blad "7-Blad", getiteld "Verhalen uit de Blauwe Stad" van de hand van de heer J.P. Koers te Midwolda.

De volgende boeken heb ik geraadpleegd

- A. Het boekje 100 jaar Gereformeerde Kerk Oostwold (Old.), geschreven in 1988.
- B. "Vrouger", een historische fotoreportage met tekst van de heer W.J. Bastiaanse.
- C. "Oude ansichten van Midwolda en Oostwold", met tekst van de heer J.P. Koers.
- D. "Anders nog iets?". De teloorgang van de middenstand. Schrijver: Tony van der Meulen.
- E. "De graanrepubliek". De ontwikkelingen van de landbouw in "het Oldambt", schrijver: Frank Westerman.

Nog een belangrijke bron: Mijn herinneringen.

Foto verantwoording:

De afgedrukte foto's zijn beschikbaar gesteld door:
Jan Sportel, Midwolda, eigenaar van de archieven van Boekhandel Z.J. Koning, Boekhandel M.G. Koning en Boekhandel H.J. Naaijer, Oostwold: pag. 1, 11, 17, 22, 29, 32, 44, 45, 67, 71, 84, 91, 92, 103, 106, 107, 109, 119 en foto omslag
Peter Akkerman, Oostwold: pag. 43
Albertje Boneschansker-Kuiper, Midwolda: pag. 79
Abel Blokzijl, Assen: pag. 7, 28 en 110
Hendrik de Jong, Meppel: pag. 54
Klaas Mulder, Oostwold: pag. 118
Geert Simons, Midwolda: pag. 52 en 122
Tjabering Stek, Wierden: pag. 9, 16, 17, 33, 40, 50, 58, 74, 94, 97, 98 en 99

Bedankt

Mijn vrouw heeft mij gestimuleerd om dit boek te schrijven. Ik wil haar daarvoor op deze plaats bedanken. Precies negen maanden ben ik hiermee bezig geweest. Al die tijd heeft zij mijn aanwezigheid vaak moeten missen. En ook als ik er wel was "was ik er vaak niet".

Bedankt Truusje voor je hulp en steun en ook voor de correcties.

Verder wil ik de andere proeflezers bedanken.

Het zijn:

Mijn dochter Marjan Blokzijl te Assen.

Mijn drie broers Piet, Henk en Fré Blokzijl.

Mijn vriend Sietsko Thijs te Haren.

Peter Akkerman, "de allesweter" van Oostwold.

De heer J.P. Koers te Midwolda, de regiodeskundige.

Ammie Engberts te Oostwold, voor zijn kennis over de tweede wereldoorlog.

Een speciaal woord van dank komt toe aan Tjabering Stek uit Wierden (aine van Lutje Tjoam en Martje), die met de lay-out, technische realisatie en bij het op de markt brengen van dit boekje bijzonder actief is geweest.

Alle bovengenoemde mensen wil ik op deze manier bedanken voor hun inzet en meelevens,

Een speciaal woord van dank heb ik voor de financiële bijdrage van het D.S. Hovingafonds. Zonder deze bijdrage was de financiering van dit boek zeer moeilijk geweest, zo niet onmogelijk.

Abel Blokzijl, Assen 2006.

Mien loug

Ronom de kampen koren;
Doarboven hemel blauw;
In 't midden kaark mit toren,
En bomen der omtou.
Wat hoezen, boskes, loanen,
Mit nander in 'n knoest
Wat padjes om te goan,
Van veern net' n toest.
'n Schoul, wat winkels, smederij,
'n Dreisprong van de wegen,
'n Singel mit 'n pasterij.
En toenen, brokjes hegen.

'k Zai in gedachten nog de meulen stoan,
De haarbaarg, nuimd 'De Witte Zwoan'.
De nortonpomp, het tiggelwaark
Bie 'ol Koudaip en achter kaark.

't Is 't Viskenij, en Hungoaheert, of Sarrieshut,
Dei ons aan vrouger denken dut.
De neibaauw ligt aan boetenkaant,
Mit 't vrije zicht op 't open laand.

Zo ligt het loug doar as in 't web 'n spin:
Het roamwaark van de droaden
Dat bin de sloten, wegen, poaden
Woartussen aal de boerderijen stoan
Dei heert aan heert het veld in goan

In 't loug doar ik geboren bin
En ook mien aarbaid vin.

Grote Huno *

Doar ree 'n ridder biederhaand
Al deur het Woldoldamsterlaand.
In vol gelop dreef e zien peerd;
Op zied haar e zien blaanke sweerd.
Elk dei hom zag, dei keek hom noa:
De heufdling Huno Hunengoa!

In 't olle loug bie Lesterhoes,
Doar ruipe e: "Is de smid in hoes?
Besloag de houven van mien peerd,
Moar leg de iezers net verkeerd!"
Van dei van Grunnen, van de Stad,
Dei wazzen op het oorlogspad
In 't vrije Oldambt en zöchten noa
De Grote Huno Hunengoa.

De smid dei slug dou Huno's peerd
De iezers onder, net verkeerd!
Dou ree de heufd'ling biederhaand
Weer deur het Woldoldambsterlaand.
in vol gelop dreef e zien peerd;
Op zied haar e zien blaanke sweerd.
Elk dei hom zag, dei keek hom noa:
De ridder Huno Hunengoa.

Dou stadgers kwammen op zien spoor,
Dei zok in 't wiede veld verloor,
Dou ruipe ze hom nao, hom noa:
"De Grote Huno Hunengoa!"
En juigen deur 't Oldamsterlaand,
Moar net noar de verkeerde kaant.

Dit is 'n variant op 'Sebo Hunengoa' oet, Miemern in twijduuster', blz. 14/15, en berust op (noa 't schrievan doarvan) vonnen oldere gegevens over dizze legende.

Colofon

Schrijver: Abel Blokzijl
Lay-out en technische realisatie: Tjabering Stek

Uitgever: T.Stek, Wierden
ISBN-10: 90-9020973-5
ISBN-13: 978-9020973-9
NUR-code: 521 Regionale cultuur

1^e druk september 2006
2^e druk oktober 2006
3^e druk oktober 2006
4^e druk november 2006
5^e druk december 2006
6^e druk maart 2007
7^e druk september 2007
8^e druk september 2008

Op Internet najaar 2014

Omslag foto: Nederlandse Hervormde Kerk, Oostwold

Copyright © 2008 Het auteursrecht van: Oostwold, 't Mooiste loug van 't haile laand, berust bij uitgever: T.Stek, Wierden. Niets uit: Oostwold, 't Mooiste loug van 't haile laand, mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.
Hoewel dit boek: Oostwold, 't Mooiste loug van 't haile laand met zeer veel zorg is samengesteld, aanvaard de auteur en of uitgever niet enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek. **Wierden 2007.**
